

Kosztolányi Dezső

Alakok

Mercator Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője.

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 978-963-606-584-3

Mercator Stúdió, 2007

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ
ALAKOK

Tartalom

BÁBA	5
KATONA	8
BORBÉLY	11
CUKRÁSZ	13
KARDALOSNŐ	15
PINCÉR	17
ZSOKÉ	20
PRIMADONNA	23
PAP	25
ÚSZÓMESTER	28
KALAUZ	31
MODEL	34
ASZTALOS	37
SZEMETES	40
TÁNCMESTER	43
TELEFONOS KISASSZONY	45
SZAKÁCS	48
GRÓFNŐ	51
RIKKANCS	53
DIPLOMATA	56
MÉRNÖK	59
REPÜLŐ	62
CSELÉD	65
FÉNYKÉPÉSZ	68
KOLDUS	71
SÚGÓ	74
URIASSZONY	77
RENDŐR	79
GYÓGYSZERÉSZ	82
DETEKTIV	85
CIGÁNY	88
BOHÓC	91
ÉKSZERÉSZ	94
ÍRÓ	97
SÍRÁSÓ	99

BÁBA

(Mindenki mosolyog. A nők, akik útbaigazítanak, a férfiak, akik kihajolnak az ablakból, a gyermekek, akik fölvezetnek hozzá a lépcsőn. De nem valami sértő mosollyal mosolyognak, hanem nyájasan, boldog, testvéri együttérzéssel, bizonyos évezredekre visszanyúló, őseMBERI cinkossággal, érezve, hogy ez aztán az igazi közügy. A bába tisztos, derék hölgy. Kötött kabát. Okuláré az orrán. Szürke haj, természetesen konty. Ötvenesztendő. Szóval nem madám, nem tudós asszony, hanem igazi bába. Emberemlékezet óta budai lakos. Ajtója szemöldökfáján patkó lóg, az szerencsét hoz. Beszélgetésem során az úgynevezett kérdve-puhatolózó módszert alkalmazom, mely abból áll, hogy a problémát úgy keressük meg, mint a bába a kisdedet. Ennek a dialektikának megteremtője Sokrates, kinek az anyja, Pahiranéta, tudvalevőleg bába volt. Egyébként ügyelek arra, hogy a mosdóvízzel ne öntsem ki a csecsemőt is.)

– Dehogy. *(Eloszlatok egy félreértést s tovább tiltakozom.)* Dehogy, dehogy.

– Mert azt hittem. *(Kistáskáját, melyet már kezébe kapott, leteszi.)*

– Csak érdeklődöm.

– Vagy úgy. Hát érdekes ez? *(Mosolyog és tűnődik a látogatás furcsaságán.)*

Huszonöt éve működöm. Tizennégyéves koromban a szüleim elhaltak, a nagyném – az is szülésznő volt, Isten nyugosztalja – magához vett, vidékre, ott szerettem meg a mesterségemet. Nagybátyám fizetőpincér volt. Mind a ketten éjjel dolgoztak. Előbb az tetszett, hogy sokáig fenn lehet maradni, virrasztani, éjszakázni. A boldogult tanár mindig mondta: „meglátják, ebből jó bába lesz”.

– Hány iskolát járt?

– Egyet se.

– De írni-olvasni tud?

– A cégtáblákról, föliratokról tanultam meg.

– Sok dolga van?

– Azelőtt naponta négy-öt eset. Most – elvéve – egy, kettő. Az utcán szülnék. *(Rosszalólag.)* Ez a legújabb divat. Utcán, kávéházban. Ma is négyet szállítottak be a mentők, a csecsemőkkel együtt. Aztán legtöbbször, még a szegények is, ha csak tehetik, a klinikára mennek.

– És babonások?

– De mennyire.

– Például. Érdekel. *(Az emberiség az Élet két titkos kapuját, a Születést és a Halált mindig rejtelmes mesékkel veszi körül, mert nem talál rá észszerű magyarázatot.)*

– Sok mindenféle ördögösségben, bűbájban hisznek. Hiába beszélek, nem lehet kiverni fejükből. *(Unszolom, hogy mondjon néhányat, de eleinte mentegetőzik.)* Ezek csak olyan babonásokok.

– Mégis.

– Hogy naplemente után nem szabad a kötélén ruhának lenni.

- Nem is oly ostobaság. Legalább a szoba levegője nem lesz nyirkos. (*Modern egészségtan.*)
- Meg hogy este hét után senkinek se szabad bemenni a gyermekágyashoz, mert elveszi a gyermek álmát.
- Minek is zavarják. (*Nem kényelmesebb és praktikusabb egy túlvilági hiedelemre hivatkozni, mint mindenki számára külön udvarias hazugságokat készíteni?*)
- De engem se engednek be hét után. Aztán a szoptató nő ágyára tilos leülni. Aki odaül, az elszívja a tejét, annak egyszerre megdagad a melle, akár nő az illető, akár férfi.
- Ezzel is csak a tisztaságra vigyáznak. (*Semmelweis igazsága, ősi alakban.*)
- Burokban születni még mindig szerencse. Bevarrják a burkot a gyermek kabátkájába, akkor egész életében semmi szerencsétlenség se éri. Amihez hozzáfog, sikerül.
- Ha hisz benne, sikerül is.
- (*Vállat von.*) Vannak még cifrábbak is. Az asszonyok „keresetlen” szalaggal kötik át combjukat, hogy könnyebb legyen a szülésük. De a szalag csak úgy jó, ha véletlenül találják, ha az útszélről szedik föl. A boltban vásárolt, az otthoni nem ér semmit. Kulccsal nyomkodják ágyékukat. Törkölypálínkat állítanak ágyuk alá, hogy meginduljon a tejük. Az újszülöttek körmeit világért se vágnák le ollóval.
- Miért?
- Mert akkor tolvaj lesz a gyerekből. Körülrágják, leharapdossák a körmeit. Persze a kicsike körömgulladását kap.
- És a boszorkány?
- Az kicseréli a gyermekeket. Néhányszor torzszülöttet „fogtam”. (*Ez a szakkifejezés.*) Farkastorkú, nyúlszájú, hatujjú csecsemőket. Megfűrösztöttem, tisztába raktam őket, betettem a bölcsőbe. De akkor éktelen sivalkodással rám támadtak az öreganyók, hogy én vagyok mindennek az oka. Elfelejtettem tudniillik a sarokba állítani a fölfordított seprőt s közben a boszorkány besurrant, ellopta az ép gyermeket és a torzat csempészte helyébe.
- A gólyamese?
- Na, az az egyetlen mese, amiben ma már senki se hisz.
- És kit várnak a szülők?
- A férfiak mindig fiút. Ha azt mondják, hogy lányt, akkor is. A nők nem bánják, ha fiú, ha lány, nekik szegényeknek mindegy. De a férfiak. Multkor is egy házamnál. A férj ott strázsált az ajtónál és hogy a baba meglett, elkiáltotta magát: „fiú, hallom a sírásáról.” Aztán kijöttem a fürdőszobából, kezébe adtam. Az pedig elmondott mindennek, hogy kicseréltem, hogy nem lehet lány, hiszen egészen úgy sírt, mint a fiú. (*Nevet.*) Mintha a lány nem volna ember.
- Nincs kormányozható gólya?
- Egy páciensem két évvel ezelőtt elutazott Franciaországba, megvizsgáltatta magát a párizsi doktorokkal, meg is állapították, a szívhangokról, hogy biztosan fiú. Olyan gyönyörű kislánya született, hogy a csodájára jártak.
- A rokonok milyenek?

– Az asszonyokkal van a legtöbb baj. A szomszédasszonyokkal, a komaasszonyokkal. Úgy körülveszik a gyermekágyasokat, mint Éva anyánkat. *(Ő mondta így.)* Mindig segíteni akarnak. Én bizony kizavarom őket. Meg a nagymamák. Azok ma se engednek a negyvennyolcból, agyonetetik az újszülöttet, teába áztatott kiflivel traktálják, mert az ő idejükbe az volt szokás, aztán csodálkoznak, hogy a kisbaba hány, köpköd. Mert a mai gyermekek gyomra már nincs vasból, azok is olyan idegesek, mint a szüleik.

– Örülnek nekik?

– Megesett az is, hogy odajött hozzám az asszony anyja s megkért, – de nem tréfaságból, hanem komolyan – hogy fojtsam meg, én értek hozzá. Gyűlölte a vejét, mert szegény volt. Multkor egy asszonynak a tizenharmadik gyermeke született. Egy rongy nem sok, annyija se volt. Én vittem neki pár ingecskét, pelenkát. Nagy a nyomorúság.

– És a bábák?

– Mi is küszködünk, kérem. Nem is igen mennek már erre a pályára. Pedig. *(Elgondolkozik.)* Ha újra a világra születnék, megint csak bába lennék. Nincs ennél szebb pálya.

(A néni kezei elégedetten, önérzetesen összekulcsolja két erős kezét az ölében. Olyan, mint valami régi kép egy régi meséskönyvben. Nézem őt s arcomon föltet-szik az a nyájas, boldog, testvéri mosoly, melyet künn láttam az emberek arcán. Mennyi paszita emléke tekint le róla, mennyi öröm, tapasztalat, emberismeret. Biztos, ősi, megnyugtató. Ő az élet titokzatos sáfárja.)

KATONA

(Imre, huszonnégy esztendő, dunántúli, a béke katonája. Önként jelentkezett. Nem ismeri a pergőtűzet, nem látott segélyhelyeket, csak öt testvérbátyjától hallotta, mi az a háború. Apja földműves, öt bátyja közül három vitéz, egyiknek, aki 11 lövést, 2 szúrást kapott, 25 holdnyi vitézi telke van, a másiknak 16 holdja, a harmadiknak 20 holdja, a negyedik okleveles vincellér vidéken, az ötödik közrendőr Budapesten. Ő a háború idején még gyermek volt, otthon segített a gazdaságban. A kommün idején börtönbe vetették, később, mikor kiszabadult, a Ludovika ostrománál mint sorkatona tartotta fenn a rendet. Délceg, csinos, talpraesett legény. Nyírt bajuszkát visel, haját zsírozza s a lelógó fürtöt legényesen visszakanyarítja koponyájára. Vigyázz-állásban fogad, összeüti bokáját, sarkantyúja peng, kardja csattog. Kék hajtókája büszkén hirdeti, hogy huszár. Az akadályversenyen első díjat nyert. Beszélgetésünk során, mely a konyhában folyik s jórészt lovakról meg lányokról szól, több ízben hangsúlyozza, hogy nem katona, hanem huszár.)

– Aztán tudod-e, mit jelent a „huszár”?

– Ez olyan tüntetési szó.

– Hogy-hogy?

– Azt mondja, hogy az én életem húsz életet ér, a huszár életének húsz emberélet az ára.

– Miért több a huszár, mint a baka?

– Mert a huszárt mindenki megnézi, mikor bejön a városba. A bakát nem veszi észre senki. Az csak csiszog-csoszog.

– Leestél-e már lóról?

– Egyszer, a vágóban. Kardom belement a hátam girincébe, karabélyom a fejembe.

– Meddig feküdtél?

– *(Gyorsan és egyszerűen.)* Fél napig.

– Mondd el szépen mi a dolgod?

– *(Kerek mondatokban.)* Reggel négykor ébresztő, sorakozó az istállóban, zabolás. Oda állok két ló közé, a lovam farához, fogom a két kötőfék szárát, hogy a zab széjjel ne szóródjon. Az örsvezető-tizedes kiadja a szénát. Szénázás után csutakolás. Elsőbb a ló, aztán a huszár. Megtisztálkodok, kipucolom magam, reggelizek. A reggeli meg a vacsora mindig feketekávé. Az ebéd leves, marhahús, hetenként kétszer pörkölt, vagy főzelék, nagy-ünnepeken bor, cigaretta. Ebéd után gyalogsági kivonulás, legénységi iskola, hatkor zabolás, pata-ápolás, szerszám-tisztítás. Kilenckor takarodó. Éjjel néha istálló-örség. Vasárnap kimenő hajnali kettőig. De négykor már talpon kell lenni.

– *(Vezényelek.)* Vigyázz! *Kehrt euch! Doppelreihen rechts um!*

(Nem moccan. Örömmel látom, hogy amit négyszáz esztendeig vertek szegények fejébe, végre csakugyan elfelejtették.)

- No mi az?
- Nagyságos úr, mi már ilyesmikkel nem „tüntetünk”.
- Helyes, fiam. Külső országokban jártál?
- Nem.
- De külföldit – olyan embert, aki nem-magyar – már láttál?
- Csak az antantokat.
- Kik azok az antantok?
- *(Külpolitikai hangsúllyal.)* Az antantok az összes államok, úgymint az angolok *(gondolkozik)* aztán az oroszok, akik állítólag győztek. Multkor egy ilyen antant beszélt is velem.
- Mit mondott?
- Azt kérdezte, miért jelentkeztem katonának?
- És te mit feleltél?
- Azt, hogy édes hazámat akarom szolgálni, mert a magyar ember érdeke, hogy az országban rend legyen.
- Mit szólt az antant?
- Nem tudott az magyarul. Csak tolmáccsal beszélgettünk. Valami civil volt.
- Francia?
- Azt hiszem, angol.
- Tudod, ki az a költő?
- Aki verseket ír.
- Mondj egy költőt.
- Bocskay.
- Az szabadsághős volt.
- Petőfi Sándor, a szabadság halhatatlan vitéze.
- Úgy van. Az költő is volt meg vitéz is. Arany Jánosról nem hallottál?
- Az is olyasmi. Úgy hiszem, most ujságokba is ír.
- Tudod mit, fiam? Inkább beszéljünk a lovakról.
- Igenis.
- Hogy hívják a lovadat?
- Admirálisnak.
- Milyen színű?
- Piros.
- Csődör?
- Kanca.
- Más lovad nem volt?
- De igenis. Mikor bevonultam, egy huszonnégy éves ujonclovat törtem, az Anyó-kát. Aztán az Andrást.
- Az András, remélem, nem volt kanca.
- Nem. Az herélt.
- Szereted a lovadat?
- Nagyon.
- Hát az téged?
- Mihelyt meghallja a szavam, nyerít. Mindig adok neki a komiszkenyeremből.

- Kit szeretsz még?
- A galambokat. Két hónapig szolgáltam a galambászatnál.
- Milyen a postagalamb?
- Vagy kék-kovácsolt, vagy fekete-kovácsolt. Az orrán olyan méregforma van, olyan fehér van nékije az orrán, olyan fehér buggyanás. Roppant okos állat. 600 kilométerről is visszarepül a ducába. Csak fölrebben, kétszer-háromszor megfordul a levegőben, a szíve húzza vissza, a nap irányában. Mindegyiknek a lábán alumínium-hüvely, annak, aki kitüntette magát, ezüsthüvely. Ha megdöglik, a lábát be kell szolgáltatni, a hüvellyel együtt.
- Ez is olyan szerelmes természetű, mint a parlagi galamb?
- Nem, ez mindig csak szállna. Nagyon büszke. Rá se néz a többi galambra.
- Van babád?
- Akinek nincs babája, az nem is huszár. *(Megvetően.)* Az gyáva huszár.
- Figyelmeztetek, hogy ma nem szabad megszólítani a lányokat.
- Megszólítanak azok engem.
- Mit mondanak?
- „Hová megy vitéz úr?” Vasárnap a ligetben, a Gyöngyvirágban annyi van, mint a rontás.
- Mit csináltak a Gyöngyvirágban?
- Táncolunk.
- Hegedülnek?
- Trombitálnak.
- Hogy kezdesz ki a lányokkal?
- Csak megkérdem: „Kisasszony, hol szolgál?” Máris megvan a barátság.
- Meddig tart ilyen barátság?
- Ameddig a huszárszerelem.
- Hát az meddig tart?
- *(Mosolyog.)* Ahogy az ember be tudja őket csapni. Egy hónapig. Két hétig... *(Imre talpig ember, csupa derű, jókedv. A jövőjéről is beszél. Legnagyobb vágya az, hogy majdan rendőr lesz, de nem gyalogos, mint a bátyja, hanem lovasrendőr s magasból, a ló hátáról egyetlen mozdulatával irányítja ezt a rendetlen életet. Most fölhúzza báránnyal bélelt bekecsét, illemtudóan összecsapja bokáit, megint peng a sarkantyúja, csörren a kardja, félfordulatot tesz, indul. Hegyesen jár. Egy-kettő, egy-kettő. Még sokáig hallom ütemes lépteit. Fülemben duruzsolnak megnyugtató szavai: „igenis, igenis, igenis.” Ez a fiú az életet igazán igenli. Leibniz, a legnagyobb optimista, nem igenelte ennyire. Most, hogy írok róla s rá gondolkodom, mosoly ül a lelkemen és tollamon.)*

BORBÉLY

(Vagy fodrász? Az utóbbi udvariasabb. Holott a borbély legalább ötszázéves magyar szó, a fodrász ellenben alig százéves, a nyelvújításkor csinálta egy borbély, aki nevét nem találta elég hangzatosnak. Mindenesetre tisztelettel vegyes félelemmel tekintek a borbélyra, mint egy nagy, ősi nemzetség kései sarjára, aki valaha chirurgus volt, majd köpölyözött és fogat húzott s ma pusztán fejünket csinosítja. Nyakig ülök a langyos szappanhabban, mintha egy cukrászda konyhájában torkoskodtam volna. Nem igen beszélhetek, mert a borotva gégém körül villog. De a párbeszéd azért könnyen pereg. Minden borbély született csevegő.)

– Kiborotválni?

– Nem (A vértelen forradalom híve vagyok.) Kérem, roppant vigyázzon.

– Tessék nyugodt lenni.

– Kit borotvált legelőször?

– Ó, az nagyon régen volt, legalább negyven éve, Gyöngyösön. Egy utcaseprőt.

– Megvágta?

– Kicsit.

– Mi az, hogy kicsit? Talán kevesli?

– Az állát.

– Mindig szerettem volna látni azokat az embertársaimat, akiken a borbélyinasok tanulnak. Hogy megy az?

– Hát előbb modelt kell csípni, valakit, akit megborotválhat.

– Érzéstelenítés nélkül?

– Ó, kérem, akadnak ilyenek, mert nem kell fizetniök.

– És maguk se fizetnek a fodrászipar e nemes vértanuinak? Ez méltánytalanság.

– Nekem gyöngyösi kapások voltak az első modeljeim. Néha sziszegtek nyírás közben, néha csorgott a vérük, de nem finnyáskodtak, mint a pesti vendégek. Pár nap múlva megint jelentkeztek.

– Hány éves volt ekkor?

– Tizenkettő.

– Hogy lett inas?

– Egyszer betévedtem a szomszédos üzletbe, megnyírtam egy parasztot, passzióból. Az egész egy véletlenül múlt.

– Helyesebben egy hajszálon, egy paraszthajszálon. Most hány koponyát intéz el egy nap?

– Szombaton néha nyolcvanat is. A borotválás nyolc perc, a nyírás átlag húsz. De minden attól függ, milyen a vendég. Ha jól viselkedik, három perc alatt is lekapom a szakállát.

– Vannak, akik rosszul viselkednek?

– Legtöbbször idegesek, sietnek, mindig rendkívül sürgős dolguk van, de mikor lekapartam őket, elolvassák az összes lapokat.

– És míg dolgozik rajtuk, mit művelnek?

- Gyönyörködnek magukban. Némelyiknek kevés ez a két tükör itt, még a kézi-tükrét is előveszi, abban bámulja az arcát, elcsücsöríti száját, folyton izeg-mozog.
- Halottat borotvált?
- Egyszer, vidéken, de többet nem tenném.
- Hát nőket?
- Egy öreg nagyságának a szakállát és bajuszát. A nőszakállat és nőbajuszt szárazon kell borotválni, különben annál dúsabban sarjad.
- Sok nő jár ide?
- A vendégek egynegyedrésze. Furcsa kérem ez. Tíz évvel ezelőtt egy úriasszony világról se tette volna lábát az üzletbe, az uráért is csak a járda széléről szólt be. Ma közös a borbélyüzlet, mint az uszoda.
- Hogy történik a hosszú haj levágása?
- Tréfából megkérdezzük, hogy van-e engedélye az urától, mire azt mondja a hölgy, hogy ő maga rendelkezik a fejével.
- Itt hagyják a hajukat?
- Mindegyik hazaviszi, nyilván arra számít, hogy megváltozik a divat s akkor majd egy hajágat készíttet belőle.
- Mi lesz ezzel a sok hajnyiradékkal?
- A szemétre kerül, még tüzelni se lehet vele, rettenetes bűzt terjeszt. Párnákat próbáltak vele tömni, de az emberhaj olyan, hogy kibújik a legsűrűbb szöveten, a legkisebb résen is. Haszontalan portéka.
- Az ember általában haszontalan portéka. Nézze: a húsa nem ehető, a bőre még a könyvkötésre sem alkalmas, mert nagyon szakadós, csontjaiból egyesek makarónit készítettek, de a finnyásabbak tiltakoztak ellene. Csak eleven állapotban élvezhető, akkor se mindig. Parókat keresnek még?
- Már évek óta nem. Mióta a nők nyiratkoznak az öregurak se szégyellik kopaszágukat. Csak a színházak vásárolnak még parókat, a történelmi darabokhoz. De már azokat se írják. Miért nem tetszik egyet írni?
- Mingyárt, csak haza menjek. És a szakáll?
- Kihalóban. Száz vendég közül, ha egy hord, az is öreges úr. A Kossuth-szakáll, a kecskeszakáll, a légy, a barkó majdnem egészen eltűnt, csak a *Boulangert* viselik még, de az is egyre ritkább. *(Veszedelemes jelenség. Minden istennek, minden nagy fejedelemnek szakálla volt. Ez a kor, úgy látszik, nem tiszteli a tekintélyeket.)*
- És a bajusszal hogy állunk?
- Legtöbb az angol, nyírt bajusz. Már a békében kezdődött a csupaszszáj divatja.
- Ami előjele volt a mai divatnak. Előbb a férfiak nőiesedtek el, most meg a nők férfiasodtak el: egymás elé mentek, félúton.
- (A borbély szesszel permetez, rizssporral hint meg, olajoz, fésül, aztán mosolyogva köszöni meg, hogy megborotválhatott. Éppúgy mosolyog a következő vendégre is. Mindenkire mosolyog, ezzel a szalon-mosollyal. Caligula császár egyszer, mikor végigtekintett szenátorain, elmosolyodott, mert eszébe villant, hogy mindnyájuknak akkor vághatja le a fejét, amikor kedve tartja. Nyilván a borbély is ezért mosolyog.)*

CUKRÁSZ

(A cukrászda nagytermében mindössze két férfi, két kisgyerek ül és hat nő. Derék apák ozsonnáztatják fiaikat, akik könyökig vájkálnak a krémesek, szerecsenfánkok, habtekercesek gyönyörében. A nők álmatagon könyökölnek a márványsztal-kákra. Előttük ezüstkannában tea párolog. Mindnyájan kivétel nélkül cukortalan teát isznak. Merengve gondolnak negyvenhat kilójukra, az uszodamérlegre, a korszépség eszményére. Olykor előveszik kézitükrüket, az orrukat puderezik, a szájukat pirosítják, majd egy kanálka keserű levét hörpintenek, minek folytán a szemlélőben azt a benyomást keltik, hogy a teát rizsporral élvezik s hozzá időnként egy kis festékrudat harapdálnak. Én a cukrásszal a háttérben beszélgetek, halkán, hogy a vendégek meg ne hallják.)

– Mondja, miért nem esznek a hölgyek?

– *(Suttog.)* Nem mernek. Félnek.

– Mitől?

– A habtól, a krémtől, a csokoládétól. Mindentől.

– És mégis ide járnak? Ide, ahol annyi a kísértés, ahol egy meggondolatlan cselekedetükkel pár perc alatt visszaszerezhetnék azt, amit hónapok alatt lekoplaltak, letornásztak, leúsztak magukról? Látja, ez az igazi hősiesség.

– Tetszik tudni, tizenöt évvel ezelőtt mit fogyasztottak ugyanezek a nők? Először is kávért rendeltek, duplahabbal, megettek hozzá két túrósbélest, utána három-négy édes süteményt. Némelyik ötöt-hatot. Ma semmit. *(Ujjával fricskáz.)* Ennyit sem.

– Önnek is haladnia kellene a korral.

– Hogyan?

– Sütnie kellene keserű süteményeket is.

– Próbáltam. Tavaly készítettem egy száraz szeletet, keserűmandulából. Keményet, mint a kő, keserűt, mint a kinin. Ahhoz se nyúltak.

– Akkor folyamodjék hangosabb eszközökhöz. Nézze, a sörgyarak már rájöttek erre. Annak idején így hirdették árujukat: „X sör hizlal!” Ma ezt olvassuk: „X sör nem hizlal!” Vagy hozzon forgalomba fogyasztó habokat, hashajtó fánkokat, szeltekéket egy csipetnyi patkányméreggel a tetejükön, pisztácia helyett. Ez menne.

– Azt hiszi?

– Azt. És kik fálják föl ezt a rengeteg holmit?

– A férfiak s a gyerekek. Meg azok a nők, akik hiába fogyasztották magukat. Ezek, miután belátták, hogy semmiféle kúra se vezet eredményhez, egy napon bűnbánóan visszatérnek ide s istenigazában leeszik magukat. *(Komoran.)* A sár-ga földig.

– Melyik a legédesebb szájú ország?

– Még mindig a miénk. Budapesten a háború előtt 114 cukrászda volt, most 300 s mindegyik megél.

– Vannak az önök iparában is divatok?

– Minden kornak más a stílusa. Mikor én fiatal voltam, a diós– és mákospatkó kelt legjobban, a gyermekek pedig árpacukrot szopogattak. Most három-négy mákos– és dióspatkót sem lehet eladni egy nap, mind rám szárad. A krém hódít, a krémmel töltött cukrok, a szerecsenfánk, mindeneke előtt a krémes, melyből naponta csak mi 1400 darabot adunk el. *(Neoromanticizmus.)* A jövőé? Talán a marcipán-sütemény. Újabbán például igen kedvelik ezt az őszibarackot utánzó tésztát, csokoládéhabbal töltve. Nem az, aminek látszik. *(Expresszionizmus.)* Természetesen a régi dobos verhetetlen. *(Dobos, a néhai pesti cukrász klasszikus marad.)*

– Lakodalmi torták?

– Olykor-olykor visznek egyet. Manapság azonban már a cukrász nem formál tornyokat, nem mintáz cukorból való székesegyházakat, figurákkal, galambokkal, a menyasszony és a vőlegény másával. *(Rokokó.)* Vége a „spanische Windtorte”-nek is. Csak az anyag a fontos. Az, hogy mindent meg lehessen enni, még a fölírást is.

(A műhelyből édes vanília-illat árad. Bevezettetem magam. Amóniákkal hűtött fagylalttartályokat látok, limburgi májpástétomot, fogasokat kocsonyában, villamos habverőket, a linzi torta halvány tésztáját nyújtófák alatt, óriási rézüstökben a krémes lepény aranysárga töltelékét. Berregve működik a csokoládé-gép. Fönn nyersen dobják belé a gyarmati kakaót s alul vajjal, cukorral édesítve csöpög ki s barna sarával befröccsenti a cukrászok fehér kötényét. Hejh, ha gyermekkoromban egyszer ilyen csokoládébörtönbe zártak volna be, legalább két hétre. Naponta háromnegyed kiló csokoládészemetet söpörnek ki. A fal is csokoládés. Itt mindent le lehetett volna nyalni.)

KARDALOSNŐ

(Olvasó, mondd, mit képzelsz, kicsodát láttam ezen az ametiszt-lila júniusi estén? Öltözőben jártam. Ez az Ő öltözője volt. Az Ővé, de bizony másoké is. Azoké, kik véletlenül betoppannak, hogy magukra öltsek jelmezüket s kifessék szájukat pirosra, szemhéjukat kékre, szemöldjüket feketére. Nem találkoztam itt párducmacskákkal, kiket színházi lapokból ismersz. Ópiumos cigarettát se füstöltem, kokaint se szippantottam a démon csuklójáról fityegő méregszelencéből. Margitka ült előttem, aki kardalosnő és huszonkétéves. Három villanyláng pislákol a tükrök fölött s öt nő öltözködött olasz udvarhölgynek. Lehár napilapokból kinyírt arcképe ékeskedett a falon, mint egyebütt Beethoven maszkja meg Mary Pickford és Pola Negri fotográfiája. Aztán egy dali evezősbajnok arcképe. Dunántúli tájszólással beszélt egy természetes öltöztetőnő. Arcáról századok szerelmi tapasztalata tekintett rám. Margitkával való párbeszédem rövid.)

– Mi ez a csokor itt?

– A hercegnőnek nyújtjuk át.

– Milyen hercegnőnek?

– A harmadik felvonásban. Most udvarhölgyek vagyunk, az elsőben parasztlányok.

– Azt hittem a magáé.

– Dehogy. Művirág. *(Megszagolja.)*

– Remélem, kapott már csokrot.

– Én? Soha.

– Csak volt egy pár szerepe, mikor az újságok is megemlítették?

– Ő. *(Szerényen.)* A „Bűvös vadász”-ban. Egy koszorúslányt énekeltem. Az szóló. De hárman szólóztunk. Együtt.

– Mondja... *(Nem tudom, mit kérdeznek.)* Alt?

– Szoprán.

– Sziniakadémiát végzett?

– Csak énekelni tanultam, az Operában. Egy évig.

– Mióta színésznő?

– Öt éve. Azelőtt hivatalnoknő, a pénzügyben. Gépírni is tudok. Gyorsírni is. *(Jeritza nem tud.)*

– Elfoglaltsága?

– Féltízttől kettőig próba. Este félnyolctól tizenegyig előadás.

– Fizetése?

– Százhatvan pengő. *(Azt hallottam, hogy ő az operai együttes pillérje, „megfizethetetlen” érték. Nyilván azért nem fizetik meg.)*

– Hol lakik?

– Szentlőrincen, a szüleimnél. Egy óra a villamos ide, egy óra vissza. Édesapám magánhivatalnok. Édesanyám meghalt.

– Pesten született?

- Nem is voltam máshol. Még vidéken se.
- Milyen nyelveket beszél?
- Magyarul. *(Ezen mulat kissé.)*
- Mit csinált, mikor benyitottam?
- Varrtam.
- Micsodát?
- A kelengyémet. *(Amint kartársnői mondják, kitűnő varrónő is.)* Minden ruhámat magam varrom. Ha van időm. De nincs időm.
- Operába jár?
- Arra sincs időm.
- Mi a vágya?
- Férfihez szeretnék menni. Manapság azonban... *(Sóhaj.)*
- Hát a színpad?
- Ugyan. Tudom, mit érek. Nálam különbek sem érvényesültek. Mit vegyenek észre engem? *(Mintha hirtelenül az ősz suhanna be az öltözőbe.)* Tanulni kellene. Csakhogy nincs pénzem.
- Parancsol cigarettát?
- Köszönöm.
- Sohase cigarettázott?
- De. Nem találtam benne örömet. Abbahagytam. *(Fekete haját hátrasimítja s olyan az olasz jelmezben, kifestve is, mint a népmese Hamupipőkéje.)*
- Szeretne lefogyni? Meghízni?
- Minek? Így teremtett az Isten. *(Közlöm, akiket érdekel, hogy ma csakis színpadok körül lehet egy kis természetességre bukkanni.)*
- Más közlenivalója nincs?
- Istenem. Mit beszélhetek én érdekeset? Mi vagyok én?...
(Engedje meg, hogy itt – két zárójel között – elmondhassam, micsoda. Ön, kisaszszony, valóban csak egy akkord az együttesben, de az a-moll skála legbúsabb akkordja, csak egy szó egy háromkötetes regényben, de az a szó, mely nélkül az egész összeomlanék, csak egy virág a színpadi kertben, de igazi, élő árvácska a Nemtudommicsoda hercegnő műcsokra mellett.)

PINCÉR

(Réz-sárga alkonyaton egy körúti kávéház lármás csendélete, tükrökkel, hamis csillárokkal, gipsz-rózsákkal és emberfejekkel! Langyosat, fölle! Hordárt, a jobbsarokba! Szűrve, nélkül! Telefon, telefon! Jövök már! Itt az aszpirin! Öngyilkosjelöltek málnaszörpöt szopnak! Szalmaszálat hozzá, szalmaszálat! Az utolsó szalmaszálat! Gyorsan, mert betegnek lesz! Kutyanyelvet az íróknak! Irodalmi főlvágottat! És egy ötletet, egy ötletet! A pincér, akit régen ismerek, mint minden pincért, szintén ismer engem, mint mindenkit, akit egyetlenegyszer látott! Kapkodva beszélgetünk, amint elszalad asztalom mellett! Öt perces és félórás szünetekkel!)

– Tízéves korában azonban mi akart lenni. Dezső?

– Pap. *(Elrohan. Ezen én öt percig merengek, kidülledt szemmel, míg kanalazgatom az aludtfejemet. Átkiabálok hozzá.)* Miért pap?

– A bencésekhez jártam.

– Aztán?

– Aztán egy vendéglős, aki velünk szemben lakott Kőszegen, a Fő-téren, azt mondta az apámnak, hogy majd odavesz maga mellé, vendéglőst csinál belőlem.

– Hány éves?

– Ötvenkilenc. *(A főpincér odaszól: „Micsoda ötvenkilenc?” és számolni akar.)*

– Hány éve van a szakmánál?

– Negyvenhat. *(A főpincér – számot hallván – ismét ránk tekint.)*

– Hol szolgált?

– Abbázia, Germánia, Français, Newyork, Palermo, Miramare, Japán. *(Mint egy globetrotter diadalmas állomásai.)*

– Meddig van munkában?

– Napi tizenegy óra.

– Mennyit járhat kilométerekben?

– Könnyű kiszámítani. Egy óra alatt sétálva megtehetünk öt kilométert.

– Szóval ötvenöt kilométer naponta?

– De én futok is.

– Sokszor körüljárhatta volna a világot.

– Fő, hogy a lábunkat ápoljuk. Minden reggel a gőzbe megyek, kivágatom a tyúkszemeimet, a bőrkeményedéseimet, mint minden pincér, mielőtt az üzletbe jön. Azért nem panaszkodom. Szép mesterség, érdekes.

– Sok híres emberrel találkozott?

– Ferenc Józsefet is kiszolgáltam Sopronban, az állomáson, egy hadgyakorlaton. Leült az öreg a szárnysegédével és maga rendelt.

– Magyarul?

– Ugyan kérem. *„Ich bitte um ein Glas Cognac.”* Lerchenfeldi dialektusban. Megitta, egy szót se szólt, se a szárnysegédjéhez, se hozzám, aztán átnyújtott tíz forintot. Ady Endre is volt a vendégem. Az bort ivott.

- Ki volt a leggavallérabb?
- Egy prelátus, aki Ungváron mulatott, 1911-ben. Nem tudom, mi ütött hozzá, de az folyton tömött a pénzzel. Ha megkérdezte, hogy hány óra, fiam, vagy hol a telefon, fiam, vagy hogy hanyadika van, fiam, minden alkalommal átnyujtott egy tízkoronás aranyat. Egy éjszaka százhatvan koronát kerestem rajta, aranyban. Áldott, bohém ember volt.
- Maga nem az?
- Van eszembe. Csak a családomnak élek. Itt a fiam arcképe, a menyasszonyával. (*Büszkén és gyönyörködve mutatja.*) Se kártya, se lóverseny.
- Volt a háborúban?
- Két évig tisztizsakácskodtam Boszniában. Aztán följelentettek, ki akartak küldeni a frontra. El is mentem Oroszországba, de az ezredem csakhamar visszasürgönyözött. Egy év múlva Olaszországba menesztettek. De onnan is visszasürgönyözött az ezredem. Tetszik tudni: a gyomor. Nagy úr az. Jól főztem.
- Ismeri a vendégeit, akik itt ülnek?
- Elég rájuk nézni, tudom, mi a *pedigree*-jük, mi van a fejükben meg a zsebükben.
- Mutasson néhányat.
- Hát például ott a sarokban az az úr, aki most jegeskávét eszik. Ez minden áldott nap bejön ide. Először is rendel két óriási kovászos uborkát, aztán tejbe-darát, aztán jegeskávét, aztán dinnyét, aztán feketét, aztán egy bécsi szeletet. Pardon, megint hív. (*Odaszabad.*)
- Az istenért, mit rendelt megint?
- Főtt kukoricát.
- Micsoda a foglalkozása?
- Orvos.
- Talán gyomor-specialista?
- Nőgyógyász.
- Az más. Akkor értem.
- Amott pedig ül egy öregúr. Ez a potyázó vendég. Barnakávét kért, habbal, lenyalta róla a habot, aztán panaszkodott, hogy nincs rajta elég hab. Hoztam neki. Erre nagyon barnának találta a kávét s tejet kért. „Javító” tejet. Máskor megfordítva csinálja. Világos kávét rendel és „javító” feketét kér.
- Bliccelnek?
- Ó kérem, a „bliccelő” vendég ártatlan. Megeszik hat zsömlét és csak kettőt mond be. De ezt ismerjük. Olvasva kerül elé a sütemény. És nem is haragszik, ha csakugyan hat zsömlét számítunk. Nem rosszból teszi. Csak nincs szíve bevalani. Mit mondjak még? Az „ellépő” vendég lassan indul. Kellő hangsúllyal, igen hangosan kell köszönni neki. „Jó napot kívánok, igazgató úr, alázatos szolgája, szerkesztő úr!” Mosolyogva eszmélnek föl, hogy még nem is fizettek. Mindig akad „száraz” vendég is, aki besurran, azt mondja, hogy „majd később”, a kályha mellett lapul meg és villámgyorsan elolvassa az összes újságokat. A „szélhámos” vendég külön lapra tartozik. Mult héten is járt itt ilyen. Alaposan bevacsorázott, a

székét az asztalhoz támasztotta, azzal, hogy mingyárt jön. Még a szemüvegét is itthagya. Sohase jött érte.

– Van még vicces vendég?

– Kihalt. Azelőtt azonban nekünk is viccelnünk kellett, megkívánták. Egy pohár vizet, de nedvesen. A vendég, mikor eléje tettük, ijedten mutatott rá, hogy a víz összefolyt. És atyámnak, vezéremnek, elnökömnek nevezett. Megkomolyodott, elsavanyodott a világ.

(Micsoda sokoldalúság, áttekintés, fűrgeség a mozgásban és fölfogásban s micsoda emberismeret. Hány regényíró van, aki dolgozószobájában felényire sem ismeri az embereket és hány világkörüli utazó, ki negyedennyit se látott a világból. A pincér, noha egy helyben topog egész életében, nem hiába koptatja lábát és cipőjét, messzire eljut, mindig újabb és újabb megismeréshez. Látja, hogy öregszenek meg a fiatal vendégek, hogy hullik ki foguk és hajuk, hogy boronálódnak össze a párok egy üveg pezsgőnél és hogy válnak szét, hogy jönnek létre a házasságok és hogy tárgyal a férj egy borús reggelen az ügyvédjével a válásról, sötét kávét rendelve, minden nélkül. Igazi bölcs. Bort hoz a mámornak s a csömörnek szódabikarbónát.)

ZSOKÉ

(Meeting, start, finish, favorit. Csupa angol szó röpköd körül az alagi zsoké-kocsmában, mintha Albionban volnék s messze, valahol a tizenkilencedik század közepén, mert ez a sport, mióta repülőgépek, autók mérköznek egymással, erősen a mult ízét érezteti, Széchenyi reform-korát. A „jockey” ezt jelenti: Jancsika. A „Jack” skót becéző neve. Az én zsokém középütt választja el haját. Szétálló füleit mintegy a szél fújja, egy vágtában. Reggeli munkaöltözet: lovaglósizma, szarvasbőrrel toldott nadrág, fehér vadász-nyakkendő. Ódon metszet valami grófi kastélyban. 38 éves. 22 esztendeje lovagol. Beszélgetés közben könnyedén egyik témáról a másikra ugrunk.)

– Hány kiló?

– Ma a mázsálón 49 voltam. *(Itt sértés, ha valakit súlyos egyéniségnek neveznek.)*

– Mennyinek kell lennie?

– Azt mindig a *handicapper* határozza meg. Például 1897-ben 47 voltam s 39 kilót kellett nyomnom dress-szel, nyereggel együtt.

– Mit csinált?

– Hát leadtam, egy hét alatt.

– Hogyan?

– Először is nem ettem egy falatot se, sokat cigarettáztam, naponta két kupica konyakot ittam, utána kiöblítettem a szájamat szóda vízzel, aztán kiköptem.

– Miért?

– Mert a víz is hízlal. Attól jobban kell félni, mint az ételtől. Akárhogy szomjaztam, nem ittam egy korty vizet sem. *(Tantalusz!)* A gőzfürdőben mindennap négy-öt óra hosszat izzadtam. Egy ülésre átlag leolvadt egy kiló. Csakhogy az izzadáshoz is érteni kell. A verejtéket le kell kaparni azzal a kis falapátkával, hogy vissza ne szívárogon a testbe. Sokat beszéltek egy angol zsokéről, aki itt valamikor forró nyárban bundát húzott magára, sálát kötött nyakába s úgy szaladgált az utcán. Ez nem célravezető módszer. Többet ér a gőz. Így az ember biztosan megkapja a kívánt tehersúlyát. *(Ime valaki, aki testét, mely agyvelejével, szívével együtt egyéniségét jelenti, állandóan tehernek érzi. „Az ember teher a földnek” – mondja a költő.)*

– Mennyi a legkönnyebb zsokénk?

– 27 kiló.

– A legnehezebb?

– 66 kiló.

– Ki vette észre tehetségét?

– Egy huszárszázados úr, az árvaházban. Mihelyt megpillantott, tetszettem neki, hogy oly alacsony vagyok s vékonycsontú. Kihozott, beálltam lovásziúnak.

– Milyen a lovásziú élete?

- Rabszolgaság. Hajnalban félháromkor kel, kitrágyázza a lovakat, sétáltatja, vakarja, amint az istállómaster parancsolja. Úgy adják-veszik ezeket a trénerektől, mint a portékát.
- Milyen lovon ült először?
- Egy szilaj kis csikón, hároméves koromban.
- Levetette?
- Le. Azonnal. Be is törtem a fejem.
- Hát azóta?
- Három agyrázkódás, két koponyarepedés, öt vállperec-törés.
- Lábtörés?
- Az nem is számít. Egy lábtörés: nyolc napig tart.
- Verseny előtt mit csinál?
- Csak arra ügyelek, hogy semmit se adjak ki a kezemből. Semmi erőt. Se tüzet, se pénzt. Még villamosjegyemet is mással váltatom.
- Mit eszik ilyenkor?
- Csak egy pohár pezsgőt iszom.
- A ló?
- Az félabrakot kap, négy liter zabot.
- Miből áll a *doping*?
- Kolából, atropinból, koffeinből, anyarozsból.
- Mennyi a sík-ló átlagos sebessége?
- 56 másodperc alatt 900 méter. (*Gyorsvonat-sebesség.*)
- Izgatott a verseny alatt?
- Kényelmesebben ülök a nyeregben, mint ezen a széken.
- A gyöp diadalordítása, éljenzése lelkesíti?
- Csak a lovamat.
- Hány versenyt nyert?
- 47-et. Budapesten, Prágában, Krakkóban, stb.
- Milyen nyelveket beszél?
- Németül és angolul, folyékonyan.
- Sok gróffal érintkezett. Hogy köszön nekik?
- „Kezét csókolom!”
- Milyen híres zsokékkal találkozott?
- Az öreg *Taral* úgy szeretett, mint az édesfiát.
- Mennyit keres egy világhíres zsoké?
- Maga se tudja. Egy angol zsokéről mesélik azt. Versenyistállójának tulajdonosa valamelyik versenynapon nem kapott a szállodában szobát. A portás sajnálkozva adta tudomására, hogy épp az imént adták ki az utolsót, a zsokéjának, aki egy hétszobás lakosztályt foglaltatott le magának és titkárijainak.
- Nő-zsoké van?
- *Bullford* leánya, egyszer nálunk is lovagolt.
- Meddig tart a zsoké dicsősége?
- Körülbelül 45 esztendő koráig.
- A versenyparipáé?

- Körülbelül 6 esztendő s koráig. Aztán a ménesbe küldik, tenyészcélra.
- Régi a lovak góthai almanachja?
- 1791-ben kezdték jegyezni *pedigree*-jüket, az első méneskönyvbe. *(Szóval abban az időben, mikor az emberek nemességét hivatalosan eltörölték.)*
- Milyen állatokkal futtatnak még?
- Badenben rendeztek egy struccversenyt is. A strucc az ügető lovat is elhagyja. Csak egy a hibája. Ha ostorral verik, megáll, a földbe fúrja a fejét. Nem megy tovább.
- Ő már ősidők óta struccpolitikát folytat. De mondja, nem okosabb a struccpolitika, mint a lópolitika? Ha a versenylovak is rájönének...
(Erre nem válaszol. Úgy néz rám, mint egy akadályra a megyeri pályán. Fölkel, átugorja az asztalt, aztán engem. Kedves, bohém lélek, aki a forgandó szerencsét kergeti a zöld mezőn, akár egy kártyás. Mindig könnyed, vidám. Sohase búsul. Búsul helyette a ló, a sok telivér, meg félvér, mely mellest még a kenyérét is megkeresi.)

PRIMADONNA

(A primadonna azt jelenti, hogy az első nő, tehát Éva egy mesterséges paradicsomban, antik bútorok, tizennyolcadik századi festmények, csillárok, perzsák között, azzal a különbséggel, hogy akkor is ő az első nő, az egyetlen, ha sok-sok nő van körötte, – prima inter impares – és hogy érette az Ádámok egész sokadalma rajong. Családfája mindenestre a jó és gonosz tudás fájáig nyúlik föl, melyre a kígyó tekerőzött. Kissé gyöngélkedik. Emelvényes kerevetén, pihepaplan alatt hever, oly magasan és jelentősen, mint a színpadon, valamelyik operett első felvonásában. Hangja rekedtes. Nagy, kék szeméhez, festett-szőke hajához remekül illik enyhe féloldali fejjörcse. Arca, szeme most is ki van festve, de csak oly felületesen, mint egyébkor, mikor egyedül van, vagy alszik. Emellett maga a természetesség. Póz nélkül, őszintén beszél):

- Dög vagyok. Reggel kilenctől délután ötig próbáltam. Alig várom, hogy végre túllegyek a bemutatón s kialudjam magam. Rengeteget dolgoztam.
- Mit csinál?
- Táncolok. Próba után artistáknál tornázom. Most tanultam meg a légbukfencet, a szaltót. Ma, mikor a közönség is jól táncol s ide jönnek a világ legelső táncosnői, a kínaiak is, nem lehet megállni, különben végünk.
- A primadonna ma már nem a nemzet csalogánya?
- Régen nem az. Ó, a hajdani idilli próbák. Leült egy székre, fölmondta szerepét, elénekelt néhány nótát. Ma elsősorban öltözködik.
- Szóval a nemzet pávája, vagy – mondjuk – a világ kolibrije.
- Ahogy parancsolja.
- Hogy él?
- Reggel fürdés, érdes keféekkel. Sonka, tea. Ha nincs próba, akkor gyaloglás, sport, télen sí.
- Étrendje?
- Főzelék, gyümölcs. Olykor a társaságban ennem kell valamit, egy szelet libamájat, tortát. Másnap lekoplalom. Nekem már véremmé vált a torna, nem fogyaszt.
- A bemutató napján?
- Egy félpohár narancslé. Színrelépés előtt egy korty pezsgő. A pincém tele van pezsgős palackokkal. Reklámul küldik a gyárok.
- Mivel festi magát?
- Kizárólag zsíros festékekkel.
- Nem rontja a bőrét?
- Babona. Nézze meg a színésznők arcát. A hatvanéves negyvenévesnek látszik, a negyvenéves húszévesnek.
- Mit hozott karácsonyra az angyal?
- Egy Citroen-t.
- Vallásos?

- Nagyon.
- Hisz a művészet örökkévalóságában is?
- Csak a pillanatban, sikerben.
- Milyen hangszeren játszik?
- Saxofonozok és banjozok.
- Melyik író szereti legjobban?
- Shaw-t. *(A legelső hímprimadonnát.)*
- Hányan lettek már magáért öngyilkosok?
- *(Szünet után.)* Nem tudom. *(Egy darabig nyilván számolta, aztán megúnta, abahagyta.)*
- Kártyázik?
- Nem ismerem a kártyát.
- Bohém?
- Utálom a bohémséget. Házias vagyok, takarékoskodom, félreteszek. Úgy neveltek, hogy mindennek tudjam az értékét. Naponta öt pengőt adok ki a szakácsnémnak.
- Sok ékszere van?
- Két húszkarátos solitaire-em, sok tűm, karcsatom. De ez a mesterségemhez tartozik.
- Ellopták már az ékszereit?
- Ma már ez nem divat. *(Idéz.)* „A művésznő ékszerei eltűntek.” Gyöngye reklám.
- Ruhái?
- Ha egy csillámos ruhát kétszer látnak rajtam, a lomtárba kerül, eladom. Amihez hozzáérek, az nyomban elnyüvődik. Néha a próbára sietve lapossarkú cipőt húzok, gyapjúsálat vetek nyakamba, de ilyenkor valósággal bújok a szemek elől. Az adóhivatalba menet a rossz bundámat kapom föl, az „adóbundámat”. Ez minden. Különben a közönség megköveteli, hogy olyan legyen, amilyennek elképzeli. Hétente többször kell előkelő vendéglőben, bárókban vacsoráznom, mulatnom nyilvánosan. Szerdától kezdve. Kötelesség...
- (Nem mártír? Bizony az. Mindenki mártír, aki nem élheti tulajdon életét, aki nem akkor kel és fekszik, nem hízik meg és fogy le, eszik és iszik, kacag és sír, amikor kedve tartja. Egyéniségét egy eszményhez kell törnie, mely a nagytömeg lelkében él a primadonnáról, egész életén át tündérmacskának kell lennie, józan céltudattal, szerzetesi önsanyargatással. Rabszolgája a dicsőségnek. Órarendje van hozzá, sohase lazuló fegyelme. A fegyelem pedig az erkölcs. Eddig kevés ilyen erkölcsös nővel találkoztam.)*

PAP

(A segédlelkész művelt, vilájjárt fiatalember, huszonkilencéves. Hosszú, fekete reverendájában még soványabbnak rémlik. Mihelyt megszólal, kigyullad sápadt arca. Hasonlít minden katolikus paphoz, akivel itthon vagy külföldön, a világ bármely részén találkoztam. Szerény, készséges, kissé elfogódott. De ajkán fölföltetszik az ész bírálata, a mentegetőző-gúnyos, alázatos-főlényes mosoly, mely talán a szeminárium öröksége, az erősen értelmi latin szellem folyománya. Vasárnap délután van.)

– Mikor kelt föl ma, főtisztelendő úr?

– Háromnegyed hatkor. Én mondtam az első misét. Később gyóntattam, áldoztatam, tízperces rövid szentbeszédet tartottam.

– Szokott készülni a prédikációira?

– Rendszeren *ex abrupto* beszélek. Így természetesebb. Egyéb munkám? Keresztelés, házasságkötés, beteglátogatás, temetés. Egy elemi iskolában hittant tanítok. Vezetem az Oltáregyletet, a Credót, a Szent Vince-egyletet. Naponta elvégzem az előírt imákat.

– Meddig tart ez?

– Egy óráig. Mindennap egy imádság, minden évszakra egy ilyen könyv. (*Rámutat az asztalon levő breviárium „téli” kötetére.*) Három részben kell elvégezni, éjjeltől-éjjelig. A kereszténység első évszázadaiban ezeket a zsoltárokat a hívek mondták a papokkal együtt, de ma kizárólag a papok imádkozzák.

– Sohase szabad elmulasztani?

– Csak amennyiben fizikailag vagy erkölcsileg lennénk akadályozva.

– Hogy viselkednek a kisdedek a keresztelés alatt?

– Itt Pesten mosolyognak, a falun, ahonnan idejöttem, sírtak.

– Miért optimistábbak a pesti csecsemők?

– Mert őket többnyire két-három hét multán tartják a keresztvízre, mikor már nagyobbcskák.

– Felnőtteket keresztelt?

– A kommunizmus alatt és után sokszor. Egy este – úgy tíz óra felé – egy ügyvéd hivatott, akit a vörösök halálra kerestek. Elmondotta, hogy az utóbbi hetek rázkódtatása alatt megtért, mielőtt meghalna, szeretne megkeresztelkedni. Láttam, hogy őszintén beszél, már teljesen tájékozott volt hitünk ágazataiban. Ott a lakásán azonnal megkereszteltem.

– Mikor temetett utoljára?

– Ma délután. A temetés mindig meghat.

– Mikor mondta első miséjét?

– Huszonnégyéves koromban, szülőfalumban, egy májusi napon. A templomot orgonagallyakkal díszítették föl, odatódult a fél vármegye, boldogult édesanyám az első padban ült, könnyezve. Ez volt eddig életem legnagyobb eseménye. A szemináriumban a lelkiigazgató előkészített mindenre, de azért remegett a ke-

zem. Bajorországban a *primitia* még nagyobb esemény. Ott a fiatal pap mellett nemcsak *manuductor* van, hanem egy *Primizmutter* is, aki intézi az ünnepséget. Ezen a nyáron egy bajor faluban láttam ilyen primitiát. A nép diadalíveket emelt, este tűzijátékot rendezett, a közeli hegyek ormán villamos gömbökből kereszt tündökölt egész éjjel.

– Milyen nálunk a vallásos szellem?

– Egyéni véleményem szerint a hőfoka nem oly magas, mint külföldön. Különösen Franciaországban bámultam a tiszta, szinte őskeresztény vallásosságot. A pap együtt él híveivel. Würzburgba egy este érkeztem meg. Négyezer ember térden állva imádta az Oltári Szentséget, órák hosszáig. Angliában legáltalánosabb a vallásosság. Itt vasárnap zárva van minden kocsmá, minden színház, csak templomba lehet menni.

– Külföldön gyakran láttam kerékpározó papokat. Miért nem ülnek a mi papjaink kerékpárra?

– A közszellem maradisága kegyeletlenségnek tartja. Angliában motorkerékpáron, repülőgépen is viszik a haldoklók Szentségét. Nálunk csak annyiban mutatkozik technikai haladás, hogy a templomokat körülbelül egy évtizede fűtik s egyik templomunkba bevezették a rádiót, úgyhogy a hívek otthonról hallgathatják a prédikációt.

– Telefonon nem lehet gyónni?

– A gyónás föltétlenül titok, ennél fogva tilos. De a tudomány haladását mi örömmel látjuk, az nem ellenségünk. Sohasem ütközhetünk össze vele, hiszen a tudomány olyan tanokat hirdet, melyek bebizonyíthatók, mi pedig olyanokat, melyek az érzésen alapulnak. A hit az érzés és akarat ténye.

– Ön mindig hitt?

– Mióta élek. Hétéves koromban már pap akartam lenni, az iskolában, mikor történelmet tanultam, megerősödött hivatásomban való meggyőződés. Mélyen hatott rám egyik barátom, aki hittérítőnek ment s Afrikában, a négerék között vértanúhalált halt.

– Vannak új vallások?

– Amerikában, a háború után gombamód szaporodnak, már a nevüket sem lehet számontartani, mihelyt tíz ember megállapodik valamiben, új felekezetet alapít, kimegy az utcára, zsebében a bibliával, kezében egy hordozható szószékkal s a villamossinek mellett beszédet intéz a néphez. Templomokat bérelnek ki. Az ottani templomokon nem egyszer látható ilyen hirdetőtábla: „*Ez a templom bármely vallásfelekezetnek kiadó.*”

– Hány pap van nálunk?

– Békében tízezer volt.

– Hány keresztény él a világon?

– A protestánsokkal, görög katolikusokkal együtt a legutóbbi kimutatás szerint 494 millió. A buddhistákkal, brahmanistákkal szemben fölényben vagyunk. Ma a földgolyón minden harmadik ember keresztény...

(Csak most tekintek körül ebben a szegényes, kopár szobácskában. Legelőször az imaszámolyt veszem észre, melynek térdeplőjén angora-kecskebőr van. Fönn

a falon a feszület s egy kép, melyen Jézus látható legkedvesebb tanítványával, Jánossal, amint a Megváltó mellére hajtja fejét. Rézágý, az éjjeliszekrényen éb-resztóóra, világító számlappal. Az imakönyvben színes, papírcsipkés szentképek. Megköszönöm szívességét. Mosolyogva hárítja el. Szegénynek érzem magam. Nem adhatok neki semmit.)

ÚSZÓMESTER

(Reggel hét óra. Az uszoda világoszöld vize borzong, mintha éjszaka sellők fürödtek volna benne. Minden víz fölött valami titokzatosság lebeg. A medence kávéjánál egy bajuszos magyar, az úszómester. Rövidrenyírt, gömbölyű koponya, széles mell, kedves pocak, piroscsíkos tornaing. Ez a tornaing egy kislánéhoz teszi hasonlatossá. Pedig már túljár az ötvenen, halántéka deresedik. Régóta ismerem őt, kezében azzal a köteles rúddal, melyről a tanítványok lógnak, kétségbeesetten hátravetve fejüket. Odalépek hozzá, beszélgetni kezdek, meztelenül. Az első eset, mikor hivatalosan beszélgetek meztelenül.)

– Egy kérdést: tud ön úszni?

– Én? *(Kiegyenesedik.)* Az úszómester vagyok.

– Tudom. De én már találkoztam olyan úszómesterrel is, aki egyáltalán nem tudott úszni.

– A holdban?

– Nem, az Alföldön.

– Különös.

– De való. Kitűnő úszómester volt. Egyszer aztán, mikor leckét adott, szegény belepottyant a tóba és segítségért kiáltott. A tanítványa, egy kilencéves kislány, mentette ki.

– Tréfálni tetszik.

– Szó sincs róla. Nézze: ez éppen olyan, mint a kritika. Vannak jeles kritikusok, akik maguk nem írnak. Mégis jobban érzik, hogy mi az írás, mint azok, akik írnak. Volt egy neves norvég kritikus, aki a színdarabokat mindig ledorongolta. Egyszer aztán egy epés író megkérdezte tőle, mint tudja megállapítani a színdarabról, hogy jó-e, vagy rossz, hiszen ő maga sohase csinált ilyent. A kritikus talpraesetten válaszolt. Azt kérdezte az írótól, hogy evett-e már tojást. Hogyne evett volna. Majd azt kérdezte, meg tudja-e állapítani, hogy jó-e a tojás, vagy rossz. Hogyne tudná. Látja – mondta -, pedig maga se csinált soha tojást. Az elmélet és gyakorlat merőben más.

– No de azért mégis csak tudok úszni.

– Nem baj. Kitől tanult?

– Magamtól. Tolna megyében, a Sióban. Láttam, hogy az úrfiak a víz alatt úsznak. Én mint afféle parasztfiú vetélkedtem velük. Kitűnő bűvárúszó voltam. Ha a falusi lányok néztek a parton, néha nyolcvan métert is megtettem víz alatt, egy lélekzetre.

– Sokan tanulnak úszni?

– Az úzás a háború után úgy fellendült, mint egyetlen sportág sem. Annak előtte, a békében, mikor oly könnyű helyen állt a pénz, évente legfőleg ha 300-400 tanítványom akadt. Most 1600-1700. Megnégyesződtek.

– Mit gondol, hogy oszlik meg ma az úszók és nem úszók arányszáma?

- Az embereknek több mint fele még mindig nem tud úszni. Körülbelül 35 százaléka lehet úszó.
- Kik a híres tanítványai?
- A fiatal József Ferenc főherceg. Az idén tanítottam a feleségét, Anna főhercegnőt. Itt van a könyvben. A 999. szám. Három leckét kapott. Nyáron már a Balatonban úszott.
- Ki volt a legfiatalabb tanítványa?
- A kislányom valaha negyedfél éves korában minden lecke nélkül átúszta az uszodát.
- És a legöregebb?
- Egy hatvanöt éves öregúr. Szépen halad. Volt egy hatvannyolc éves úrihölgy is, egy miniszter felesége. Az régen fölszabadult. Most már szabadúszó. Ha ugyan él.
- Ugy-e azok, akik nem gyermekkorukban kezdik, sohasem viszik sokra?
- Ezt nem mondhatnám. Itt van például a szegény, megboldogult *Las-Torres* úr. Azt is én tanítottam, akkor már tizenhat éves is elmúlt. Húsz éves korában rekordot javított.
- Más bajnok-tanítványai is akadtak?
- Demján, Zahár Imre, Barta Karcsi.
- Természetesen voltak egészen tehetségtelen tanítványai is.
- Azok többnyire nem nőttek föl víz mellett. Aki kis korában nem látott vizet, holtáig iszonyodik tőle. Tavaly volt egy tanítványom. Hatalmas, izmos ember. Tessék elképzelni: tornatanár. Harminckétéves. Negyvenöt leckét vett. Magyaráztam neki, szárazon, vízben, hogy csinálja, kitettem a lelkemet, de nem ment semmire.
- Sok fuldoklót látott?
- Bizony, az ilyesmi is előfordul. A kapálódzóknak nem veszedelmesek, hanem a szívgyörcsősök, akik csendesen úszkálnak, aztán elmerülnek, mint a fejsze. Egyszer csak a fenéken fekszenek. Erre fejest ugrom, azon ruhástól-cipőstől, alájuk úszom, a hátamon hozom ki őket, mint a pólyásbabákat. A szívgyörcsősök tovább bírnak a víz alatt maradni, mint azok, akik ijedtükben kerültek oda. Láttam már olyat, aki egy negyedóráig feküdt a víz alatt és magához tért. Legjobb ilyenkor: a sugárzuhany. Oda fektetem őket, hadd korbácsolja a mellüket. Ha van bennük élet, nemsokára tüszkölni kezdenek. A vízbefulladás a víz gyógyítja. Kutyaharapást kutyaszőrrel.
- Sok mindent látott.
- Több mint harminc éve élek itt. Nemzedékek mentek át kezemen. Van úgy, hogy a nagypapa is nálam tanult, az apa is, a fiú is. Isten segedelmével nemsokára a negyedik ivadék is hozzám kerül.
- Hogy lett úszómester?
- 1896-ban felküldtek a kiállításra, hogy tekintsem meg. De bizony én nem láttam abból ennyit se. Először is ide jöttem az uszodába. Annyira megtetszett, hogy itt maradtam.
- Fürdött tengerben?
- Még a Dunába se.

– Jól érzi itt magát?

– (Nevet.) Mint hal a vízben...

(Sőt: mint az úszómester az uszodában. Furcsának tetszik, hogy valaki egy életen csak egy dologgal foglalkozik. Mindig az úszás, mindig a víz. Most, hogy elmondta mondókáját, egészen úgy hallgat, mint a hal. Amikor kezet fogok vele, kiderül, hogy mégis csak melegvérű. Tüdővel lélegzik.)

KALAUZ

(Még sohase láttam, hol alszanak a villamosok, meghitt, sárga barátaim, melyek folyton orrom előtt csörömpölnek, mikor nem kellene és sohase jelentkeznek, mikor kellene. Ma sötét hajnalban, négy óra után egy kocsiszín mellett hajtottam el, melyet kalauzaink makacsul „remise”-nek neveznek, itt megállítottam az autót, kiszálltam. A villamoskocsik vagy ötvenen-hatvanan zord sorban állva pihenték ki napi fáradalmaikat a síneken, még dermedten és ájultan vesztegeltek, áram nélkül, mint gutaütött őskori szörnyek. Lassanként megelevenedett a telep. A csizmás ellenőr vastag télikabátban megjelent az indítóban, szállingóztak a kalauzok is, tizenkilencéves gyermekemberek, őszbecsavarodott hatvan éves öregek, mind egyformák, mind egyenruhában, átvették táblájukat, ásítva a kocsik mellé mentek, melyek ébredezni kezdtek. Lámpa-szemük eleinte mérgesen és vörösen hunyorgott, akár az iszákosoké, akik még szívesen aludnának egy verset, de aztán mégis csak fölpislantottak, hogy lássák az utat a sötétben. Egy-két kedvetlen csengetés hallatszott s ilyen kiáltások: 26-os leráció, 24-es leráció. Én a 6-os lerációra ugrottam, mely a Boráros-tér felé tartott. Kalauzom zalamegyei, két gyermeke van s két csillaga. A két csillag nem a két gyermeket jelzi, hanem azt, hogy már nyolc éve szolgál. Az egycsillagos napidíjas, a háromcsillagos már tíz éve van a társaságnál. Nyakában jegytáska, meg a csipesz, gyermekkorunk közös álma, mellyel mindent ki akartunk lyukasztani s gyermekkorunk félelme is, hogy valaki majd fülünket csípteti le vele. Életemben először veszem kezembe a csipeszt s a ködöt lyukasztgatom.)

– Hány lyukat csíptetnek a jegybe?

– Négyet. De az átszálló-jegy már olyan, mint egy szita.

– Hol lakik?

– Itt a szomszédban a sógorom családjával, egy szoba-konyhás lakásban. *(Topog a hidegben, dörzsöli kezét, egyedül vagyok vele a kocsin.)* Azért nem panaszkodom. Nyolc órai szolgálati idő, három órai leváltás, azalatt ehetem is, át is melegedhetem. Csak a közönség.

– Nincs megelégedve a közönséggel?

– Tisztelet a kivételeknek: nem. A jegycsalók ötszörös munkát adnak a kalauznak. Nincs olyan óra, hogy ne lenne valami kalamajka.

– Hol szokott ez előfordulni?

– Mindig a szakaszhatárnál.

– Ahá. A szakaszhatár olyan, mint az országhatár. Ott keletkeznek a diplomáciai bonyodalmak. Nincs rendben az útlevél.

– A jegy nincs rendben. Figyelmeztetem az utast, hogy váltson újat, vagy szálljon le. Nem hallja. Belebújik az újságba. Gyönyörködik a Rákóczi-út természeti szépségeiben. Erre vitatkozni kezd.

– Jogász-nép vagyunk. Hogy folyik le az ilyen vita?

– Hát az utas először is azt mondja, hogy ne beszéljek annyit, mert az árt a szépségemnek. Én: bocsánatot kérek, tessék jegyet váltani. Ó: mindig így szoktam utazni. Én: már pedig ez rossz szokás, jó lesz leszokni róla, mert megkárosítja a társaságot meg a kollégáimat, hiszen akármikor fölszállhat egy ellenőr vagy egy civil detektív, ez a multság állásukba kerülhet. Ó: ne járjon annyit a szája. Én: nekem nem jár a szám, csak kötelességemet teszem. Ó: paraszt. Ekkor már nyugodt vagyok. Ezt vártam. Mindennap húszszor-harmincszor hallom, hogy paraszt vagyok. Pest. (*Lokálpatriotizmus*sal.) Zalában ilyet sohase mondtak. Az egyenruha mögött nem veszik észre az embert. Pedig, kérem, a kalauz ma már nem afféle harmadrangú személyiség. Itt a Szép Ilonánál, a végállomásnál, tizenöt orvosnövendék kollégám van, egy nyugalmazott százados kollégám is, sok jogász, bélistás tanár. Aztán az, aki bevágta azt a sok elméletet és letette a kalauzvizsgát, nem paraszt.

– Nehéz a kalauzvizsga?

– Majd megreped az ember feje a sok számtól és betűtől. Másfél perc alatt szoroznunk, osztanunk kell, egy perc alatt le kell írunk tizennyolc sort, három hétig inaskodnunk kell egy öreg kalauz mellett, csak akkor engednek a kocsira. Hát még a hatósági vizsga.

– Hányan vannak?

– Majdnem 5000-en.

– Látott elgázolást?

– Mult hónapban a 14-es találkozott a 24-essel, egy öreg néni két kocsi közé került s hiába csöngettek, kiabáltak neki, megbotlott, a 24-es elkapta s szörnyet halt. Tegnap a Margit-hídon, a pesti hídfőnél menet közben felugrott egy úriember, de elbukott, a kocsi tíz métert vonszolta, csak aztán csöngethettem le a vezetőt, mert a jegyeket kezeltem. Ruháját ronggyá tépte a kerék, szerencsére azonban egyéb baja nem esett. A gyerekekkel is sok a baj, akik a lökhárítóra kapaszkodnak.

– Mi mindent talált már a villamosban?

– Karácsony előtt egy kis repülőgépet. Találtam aztán a homokozón egy aktatászkát, töltőtollat, hideg húst, egy gyémántgyűrűt is. Mind beszolgáltattam a Kertészbe.

– Kapott valamit értük?

– Néha köszönetet. Pedig megérdemelnök a honorációt.

– Kit szabad a villamoson szállítani?

– (*Mint a kalauz-vizsgán.*) Minden tisztességesen öltözött egyént, aki józan állapotban van. A részeg azonnal eltávolítandó, valamint az is, akinek piszkos öltözéke veszélyezteti a köztisztaságot. Benzin, robbantószer szállítása tilos. A kutya, ha tisztafaj és van igazolványa, szájkosara, pórása, éppúgy tartozik megváltani jegyét, mint a gazdája.

(*Egy utas ölbebélogó fejfel bóbiskol, rámutatok.*)

– Sok van ilyen. Egyesek itt alusszák ki magukat. Föl-fölkeltem őket, de félálomban újra jegyet váltanak, sokszor háromszor is elkocsiznak velem a végállomásig. Furcsa guszthus.

(Közben a kocsi megtelt. Gyárba siető munkások ülnek itt, a koránkelő emberek komorságával. Köztük egy korhely, aki elcsípte az első villamost, szórakozottan nézi a rideg csendéletet, igyekszik elhitetni mindenkivel, hogy ő is ágyból kelt. A csörömpölés fölébreszti az utcát. Nyílnak a kapuk, az emeleti ablakokban föllobban a fény, cseléd szellőz, fűt, reggelire terít. Ez a villamos, mely az éjszakából robog elő, most már mindennapian siklik a Körúton, egy parány az utca életében, egy színfolt Budapest hajnali hangulatában.)

MODEL

(Amikor multkor az úszómesterrel beszélgettem, ez volt a helyzet: én meztelenül voltam, az úszómester ruhában. Itt a helyzet megfordított: én ruhában vagyok, a model pedig meztelenül. Keményen fűtött műterem. Festő barátom összemorcolt szemmel, bizalmatlanul vizsgálhatja a kávébarna testet, mely elcsavart derékkal, hátravetett fővel libeg a kályha mellett s hol rá pillant, hol a vásznára, melyen az akt egy porszívógéphez hasonlít, s két karja két esernyővázhoz. Nekem is az a célom, hogy tintával lefesse ezt a lányt. Módszerem azonban más. Én, akit néhány bírálóm új-reálistának nevez, nyilván sokkal kevésbé fogok ragaszkodni a valóság részleteihez, mint az expresszionista piktor, aki aggályosan figyeli minden izmát. Cigányleány. Kis száj, vastagon pirosítva. Szénfekete haj, benne olcsó zöld celluloid-fésű. A póz nehéz. Ennél fogva minden negyedórában három perc szünet. A model végre kiegyenesedik, úgy, ahogy a jó Isten teremtette s így szól):

– Hol a gádóm?

– Mi az, gádó?

– Kabát. *(Magára ölti kopott télikabátját, a siralmas nyusziprémmel, cigarettára gyújt.)* Te is festesz?

– Hogyne.

– Aktot?

– Azt is.

– Mi vagy: modern vagy klasszikus?

– Találd ki.

– *(Főlényesen):* Szóval, fiam, magad se tudod, hogy mi vagy. Milyen az aktom?

– Kitűnő.

– Ha azelőtt láttál volna, akkor klasz volt. Most már tizenhét éves vagyok, gyermekem is van.

– Mennyi idős?

– Három hónapos. Fiú. *(Büszkén.)* Fiú. Olyan a szeme, mint a briliáns. *(Az övé is.)* Mindig vöröshagymát ettem, attól olyan. *(„Joli, állj föl” – mondja a festő – „mert ránk sötétedik”. Erre a model, engedelmesen):* Dolgozunk? *(Ismét kifecsejtja magát. Nem jó. A hátat kissé homorítani. Így, most jó.)*

– Mennyit kapsz egy órára?

– Fejért tíz ficcs, aktért tizenhat ficcs. *(Önézetesen.)* Alább nem megyek. *(Angliában egy óra: egy shilling.)* Mások hat ficcsért is ülnek. De elég munkám van, naponta hat-hét órát dolgozom.

– Ismered a többi modeleket?

– Utálom őket.

– Miért?

– *(Gondolkozik, mint aki freudi módszer szerint önelemzi magát, de töprengésének eredményeül csak ennyit közöl):* Mert rondák. Különösen a nők.

- Tessék?
- *(Mély meggyőződéssel)*: Irigyek.
- Mikor kezdted?
- Öt éve. Megismerkedtem egy festővel, belészerettem az első üléskor. Akkor úgy jöttek hozzám, mint egy búcsújárásra. Az elsőévesek nyakukba vettek, boldogok voltak, ha szóba ereszkedtem velük. Láttad Csók Zsuzsannáját? Az én vagyok.
- Van képed?
- Jó lenne: még fotografiám sincs. Pedig pingáltak engem feketének, sárgának, lilának, mindennek. Nagyon muris volt. Kamelos volt belém mindenki. *(Kamelos cigányul: szerelmes.)* Egy spanyol diplomata is. *(A festő hangja, mint égi szózat: „Joli ne hazudj!”)*
- *(Védelmembe veszem)*: Joli nem hazudik.
- Így vakuljak meg: egy spanyol diplomata is belém volt szédülve. El akart vinni magával Spanyolországba, dehát csak úgy ühtre-mühtre nem mehet el az ember akárkivel. Franciául taníttatott. Két hétig. Est-ce que vous m'aimez, monsieur? *(Gráciával.)* Je vous aime, monsieur, de tout mon coeur.
- Mit jelent ez?
- Niente. *(Kacag.)* Niente. *(A levegőbe bámul, mímelt negélyességgel)*: „A többit levélben uram.”
- Mesélj a modelekről.
- Szulejmán Mehmed negyven ficcset kap egy óráért. Török erőművész. Filadelfi Vilmácska klasszikus. Szűz Máriához ül.
- Hány éves Vilmácska?
- Negyvenöt.
- Cuki bácsinak jó Krisztus-feje van. De süket szegény. A Krisztus-fejű emberek mind a szegényházból kerülnek ki, a görög matrónák is. Van egy 13 éves model is, az már hat éve dolgozik a szakmában, de megbízhatatlan. Multkor elutazott vidékre, az egyik tanár rendőrökkel hozatta haza, nem tudta folytatni a képet. *(Kellemetlen is lehet, mikor az ihlet így elutazik.)*
- Él az anyád?
- Meghalt, 23 éves volt, egy vizeszsömlét teletöltött fagyalattal, egyszerre megette. Abba halt bele. Mostohám van.
- Hol lakol?
- Tegnapelőtt költözökdtm, bizonyisten még nem is tudom. Egy sezlonyon lakom. *(Viccel.)* Noná buzogány. *(Nevet.)* Rabindranath Tagore. Jaj, de cuki ember lehet az a Rabindranath Tagore.
- Hol hallottál felőle?
- Olvastam, hogy az is cigány. Indiából való. *(A kályha felé egy mozdulattal.)* Szeretem a meleget. Indiában meleg van. Ezt is olvastam. *(Megint viccel.)* Noná buzogány. *(Elkomorodik.)* Nem baj, a vőlegényem tavaszra elvesz.
- Micsoda a vőlegényed?
- Bányamérnök. De nem tudja, hogy ülök. Ne szóljatok neki. Azt hiszi, hogy a cukigyárban dolgozom.

– Megbabonáztad?

– Nem hiszek én a babonában.

– Mégis, hogy babonázzák meg a férfiakat?

– *(Hitetlenül, mosolyogva)*: Úgy, hogy az ingükbe belevarrják az ingünk egy darabját. Meg hogy tizenkét kapcájukat összeszedjük, kimossuk a mosdóvizükben, elrejtjük a padka alá, aztán karácsony éjszakáján, pont éjfélkor, a kémény alá állunk s fölkiabálunk háromszor: „Gyere haza, édes uram, sütök-főzök.”

– Engedd meg, hogy leírjam. Mert ez szép.

– *(Hirtelenül rám mered)*: Te nem vagy festő...

(Erre két tenyerét arca elé tartja, a háta elvörösödik, felkapja télikabátját. De az én képem már elkészült.)

ASZTALOS

(Lábam alatt ropog a hó, a hegyeket fehérség cukrozza, az égbolt fagyott, visszhangos kristályharang. Magam se tudom, miért lépegetek oly vidoran a kis budai utcán. Szívemben ünnepi öröm csilingel. Ennek egyik oka talán az, hogy az asztalosság idilli mesterség, tiszta és ősi céhjegye: egy fakalapács. A műhely a földalatt van, a pincehelyiségben. Amint lebotorkálok, deszkákat látok, ágyakat, egy züllött hintaszéket, melynek nádülőkéje régen beszakadt, szerszámok sokaságát, kalapácsot, fűrész, tízféle vésőt, húszféle gyalut, fösorjázva a falon. A fortyogó enyveslábás állati bűzt terjeszt. Az asztalos erdélyi család sarja, történelmi név viselője, érettségizett ember, apja tanító volt, nagyapja bíró. Javakorú. Zöld kötényt visel, pápaszemet. Ingujiban szögez valamit.)

- Jó reggelt, kedves mester.
- *(Mormog a fogai között.)*
- Bocsánat, rosszkor jöttem?
- *(Ismét csak mormog.)*
- Akkor talán majd máskor. *(Indulok.)*
- *(Hirtelen a tenyerébe köp öt-hat nyálas szöveget.)* Isten hozta.
- Vagy úgy. Ön a szájában tartja a szöveget?
- Ez a legjobb szögtartó. A zsebben elkallódnak. Itt a nyelv alatt mindig kéznél vannak. Szolgálatjára.
- Mi készül?
- Szekrény.
- Aztán?
- Ágy, ágy. Ebből sok kell.
- Asztal?
- Azt alig csinálók.
- Azért hívják asztalosnak?
- Az asztal egy emberöltőig is eltart.
- Akár a koporsó. Hát csinált-e már sok koporsót?
- *(Bólint, hogy nagyon sokat.)*
- Mennyi idő alatt készül el egy?
- *(Szakszerűen.)* A fenyőfa-szögelt négy óra alatt. *(Micsoda gyors öröklakás.)*
- A bölcső, a ringós?
- Körülbelül ugyanennyi idő alatt. *(Ez méltányos is.)*
- Ismeri a fákat?
- Künn a természetben alig. Csak így kiszabva.
- Miről?
- Kit az illatáról, kit a színéről, kit az erezetéről. Ez a jószagú itt a cirbolyafenyő. *(Mutogat.)* Tölgy, diófa, szil, juhar.
- A villamoskocsi miből való?
- Jávorfából.

- Rezgőnyárfája nincs?
- Abból főképp gyufákat hasítanak. *(Cigaretára gyujtani egy egész rezgőnyárfával!)*
- Mit jelentenek a csomók?
- Azt mondják, akkor támadtak, mikor Krisztus urunkat keresztre feszítették. A szöveget jelképezi. Hogy mindig emlékezzünk a szögekre.
- Mi ez itt?
- Zsanér.
- Hogy hívják magyarul?
- Csuklóspántnak.
- Akkor miért nem mondja úgy?
- Mert mi asztalosok már megszoktuk a németet. Az iparosok annakelőtte jórészt németek voltak. Meg aztán a legjobb szerszámokat is bécsi gyár gyártja.
- Engedjen meg, mester, de takarja be azt az enyveslábot. Nem bírom ki.
- Jobb is annak földve illatozni. Kényes portéka. *(Rázza a fejét.)* Ha egy méter-mázsa enyvbe beleesik egy kenyérmorzsa, elveszti kötőerejét. Ilyen szeszélyes jószág az enyv.
- Hogy megy az üzlete?
- Megezz bennünket a gyár. Míg én legyalulok egy deszkát, a gép huszonnyolcat dob ki magából. A mai embernek nincs szíve pénzt adni derék holmiért. Ennél fogva a mai segéd is csak az órabért tekinti, nem imádja úgy mesterségét, mint valaha mi. Naponta reggel hattól esti hétig gürcöltünk, még vasárnap is bemen-tünk a műhelybe, hogy kitisztogassuk szerszámjainkat. Nekünk ez volt a passzi-ónk. Tessék nézni ezt a vén íróasztalt. Százhusz esztendő. Kívül jávor, belül kőris, rózsafa-berakással. Titkos fiókok, három is, egyik a másikban. Mint egy kápolna. *(Simogatja, ráfúj, törölgeti, játszadozik vele.)* Hajdanában a segédnek remekbe kellett készítenie egy ilyen darabot, csak akkor szabadult föl. Ma nem érdemes. Ma kérem? A tanárok így biztatják a rossz diákot, a család szegényét: „Tanulj fiam, mert inasnak adnak...” Pedig az asztalos munkája elsősorban a ki-gondolás, a tervezés, az ízlés. *Munkácsy Mihály is...*
- Tudom. Itt tanult meg oly gyönyörűen fűtyölni.
- És festeni is. Amikor kipingálta tanonc korában a tulipántos ládát.
- Milyenek a segédek?
- Azt mondhatnám, hogy aki megbízható, az egy hajítófát sem ér. Csak a lányo-zó, cigarettás és részeges a jó. Volt nekem egy segédem. Hétfőn be se jött a műhelybe, kedden is aludt, de mikor hozzálátott, többet végzett egy óra alatt, mint mások napokig. Úgy vágta ki a rámás ablakokat, mint a parancsolat.
- Mi az asztalos betegsége?
- Aki húsz évig áll a gyalupad mellett, az X-lábat kap. Aztán kissé meggörnyed, kissé kipúposodik, egyik válla följebb húzódik, mint a másik. Akár az enyém... *(Elém áll. Zavartan szemlélem. Megmutatom a jobbkezem nagyujját, melyen író-bütyök fejlődött ki a sok írástól. Most ő nézi kezemet. A kezébe fogja. Jól esik szorongatnom ennek a szelíd mesterembernek a kezét. Gyaluforgácsok borítják a földet, hullámos, lenge fűrtök, melyek a deszka göndör hajának rémlenek, a halott*

fa álmának a lombról. Valaha a gyermek Jézus a nevelőapjának, Szent Józsefnek ácsműhelyében szintén ilyen forgácsokat látott. Az az érzés, mely idejövet elfogott, most még inkább erőt vesz rajtam. Az asztalosban van valami bibliai. Vékony testével, fakó arcával olyan, mintha deszkából volna összeróva, ideiglenesen, egy élet tartamára. Belül azonban rejtetten, egy titkos fiókjában ott van a kincse: az egyszerűség és alázat.)

SZEMETES

(A szemetessel már régóta kacérkodom. Elhatároztam, hogy őt is megszólaltatom. Gyakran látom, amint elkocog utcánkon talyigájával, szürke gebéjével. Ő maga is szürke. Haja is, ruhája is az, mint a szemét. De azt hallottam, hogy mogorva ember, rendkívül bizalmatlan. Harapófogóval se lehet kihúzni belőle a szót. Ennélfogva már hetekkel ezelőtt ismerkedtem vele. Hajnalként, mikor csilingelt a csengettyűjével, kiugrottam az ágyból hálóingben s az ablakból barátságosan integettem feléje. Sipkája ellenzójéhez emelte mutatóujját, de nem szólt. Ma kel-tőórámval felcsörömpöltettem magam, én adtam át neki a szemetet. Nem valami szívesen fogadott. Kinyitotta a szemétkocsi fedelét, hagyta, hogy beleöntsem. Zöldség hulladékok hevertek ott, káposzta-torzsa, tökhéj, kalarábé, egy fél cirokseprő, csutka, drót, csirkebél, hajgubanc, lila rongy, sok cseresznyemag és por. Közélről nem is olyan undok a szemét, mint távolról. Mihelyt elemezzük, már elveszti csömörletes voltát. „Megérteni annyi, mint megbocsátani.” Ami megfordítva is igaz. Megbocsátani annyi, mint megérteni. Ha irgalmas szemmel tekintünk egy förtelmes emberre, vagy egy förtelmes tárgyra, akkor már majdnem meg is értjük. A forró, reggeli napfény glóriába vonta a piszkot. Zöldarany legyek zsongtak körötte. Őreg barátom azonban csakhamar megelégtelt illetéktelen kandiságomat, becsapta orrom előtt a kocsi fedelét, mintha azt mondaná, nem minden való gyermeknek. Már noszogatta a lovát, hogy továbbálljon, minden köszönés nélkül.)

- Várjon, öreg. Mondja, milyen mostanában a szemét?
- *(Komoran)*: Hát látta. Ilyen.
- *(Nehéz ember, gondolom, roppant nehéz ember)*: Gyujtson rá egy szivarra.
- *(Leharapja a végét, rágyujt)*: Azt lehetne mondani, hogy soványabb.
- Kicsoda?
- A szemét.
- *(Részvéttel)*: Szegény. Megsoványodott?
- Meg. *(Pöfékel)*: Valaha kövérebb volt.
- Hogy érti ezt?
- Akkor sok minden volt még benne. Hús, zsír, csont. Csak csontot hatvan vagónnal adott el a telep egy évben.
- Most mennyivel?
- Alig huszonhatal.
- Talán kevesebb húst eszünk?
- Nem. De a csontot mindenütt feltüzelik. A szemet se égették úgy el a háború előtt, mint manapság. Az igazgatóság néha ötven-hatvan vagón kokszot indított útnak egy nap. Azt, amit a szemétből halásztak ki.
- Mi mindent talált még akkor?
- Cipőt, akit még hordani is lehetett. Kalapot. Nyakkendőt. Gyűrűt, aranyórát, pénzt. *(Sóhajt)*: Gazdagok voltunk.

- Könyvet?
- Azokat is.
- Milyeneket?
- Egész jó könyveket. *(Ez valószínű. A könyvtárakban nagyon sok szemetet őriznek.)*
- Mi van ma a legtöbb?
- Télen pörnye-salak, nyáron zöldség, konzervdoboz.
- Döglött macska?
- Macska is, kutya is. Meg más is.
- Micsoda?
- Gyerek. Tavaly novemberben találtak egy csecsemőt. Embercsontokat is. Régi koponyákat.
- Mennyit szemetel ez a város?
- Huszonötezer vagónnal minden esztendőben. Ebben benne van a háziszemét, az utcai szemét, a csarnoki szemét. *(Jól jegyezzük meg):* Háromféle szemét van!
- Mennyi esik egy emberre?
- Minden napra egy félkila. *(Szakértően.)* Fejenként.
- Mi lesz ebből a szemétből?
- Trágya. Nagyon jó, nem heves trágya. *(A „heves” trágyát én se szeretem.)* De előbb másfél évig érnie kell.
- Hányan fuvaroznak?
- Száznyolcvanan.
- Mind magyarok?
- Van köztünk egy muszka is. Jancsinak hívják. De nagyon elhagyja magát. Iszik.
- Nem bántja ez a szag?
- Esős időben, dinnyeéréskor.
- A legyek?
- Azok nem bántanak bennünket. Itt nincs is sok. Csak benn az irodában, ősszel. Akár a fekete felhő. Mind bemennek oda. Ha éjjel fagy, kinyitják az ablakokat. Reggel lapátolni lehet őket.
- Maguk nem kapnak betegségeket?
- Még a spanyolt se kaptuk meg, a nagy járvány idején. Egyikünk sem. Az irodisták feküdtek, mink künn dolgoztunk. Nekünk nem árt semmi. *(Talán fokozatosan antitoxint termel a vérük.)* A guberálók is mind egészségesek.
- Kik a guberálók?
- Akik a szemétben kotorásznak. Kolompár cigányok, rongyászlányok. *(Elgondolkozok.)* Van a telepen egy félbolond is, a Szepi. Az mindennap ott ebédezik. Kiveszi a szemétből a szafaládét, hurkavéget, a sajtthéjat, még meg se törli, csak a botjához ütögeti néhányszor. Úgy kapja be. Sose feküdt betegen. Kilencven kila. *(Miután elszívta a szivarját, ismét szótlanná vált.)* De ez nem rám tartozik. *(Olyan hangsúllyal, mintha értésemre akarná adni, hogy rám se tartozik.)*
- Hát kire tartozik?
- A hivatalra. Tessék oda fordulni. Ott majd mindent meg tetszik tudni.

(Délután kihajtatok a sajópéteri határba. Egymásután tűnnek föl a szemétdombok, előbb a Cséry-telep, törpe hegysége, aztán hatalmas hegyláncolatok, gyönyörű ívelő gerincekkel, festői hágókkal, nyergekkel. Harmincnégy katasztrális holdon mindenütt szemét. A legnagyobb szemétkolosszus több mint egy kilométer hosszú s tizenkét méter magas. Ez állandóan ég, mint az Etna, mert a szemét öngyulladás folytán föllobban, éjjel-nappal lángol, valami fülletleg, émelyítően-édes füstöt kojtva. Mászom elszánt turista gyanánt. A hegy a szó szoros értelmében mozog. Amint a papírok, rongyok elhamvadnak, a súlyosabb tárgyak, száz meg száz lyukas bádogedény, feneketlen lavór, lassan, muzsikáló zajjal gurul lefelé a lankásabb helyekre, megállapodik a guberálók tanyája mellett, kik szeméttel földött vityillókat, afféle lábas-várakat építettek maguknak. Itt már nincsenek legyek, csak patkányok, lépten-nyomon jóltáplált, vakmerő, izmos patkányok, aztán kóbor kutyák, melyek a környékről idecsődülve dőzsölnek, csemegéznek s olykor-olykor a tűzben álló hegyoldalon, a megpörköldött perjefüvek között szenvedélyes vadászdühvel rontanak a cincogó rágcsálókra. Borzalmas kép az alatt zsinatoló cigányokkal, a kincskereső gyerekekkel, kik rezet kutatnak hosszú botjaikkal s az örökkel, kik folyton résen állnak, hogy ne „lopják” a szemetet. A tárgyak temetője ez. Megfutották a pályájukat s ide kerültek. Mindent lelek, ami csak elképzelhető, pezsgősüveget, törött hőmérőt, vak és sánta játékbabát, kilincset, műfogat, egy oldalt valami meséskönyvből, karácsonyi versikéket, töltőtollkupakot, női arcképet kettétépvé, lábtörő pokrócot, gyógyszeres üveget, egy levelet, melynek gyűrt szeletkéjén ezt olvasni: „Jöjj, édes Jenőkém, szerdán várlak.” Szinte fönséges állni a mulandóság vulkánján, ilyen magasan, ezen a szeméttalazaton, a pizkok hegyormán s Budapest felé nézni, integetni kitért karral, bizonyos kárörömmel, hogy minden elmúlik.)

TÁNCMESTER

(Black bottom! Gramofónlárma! A nagy táncteremben a táncmester a legújabb táncot próbálja ki egy kamaszfürtös, csinos szőke leánnyal. A lábak sikálják a tükörfényes parkettet, olykor hamarabb belépve az ütembe, olykor pedig tréfás sietséggel utána lihegve, kocsintva, kihagyásos ritmus-érzéssel, amint a rab négerek zaklatott idegrendszere parancsolja. Az angol cím szóról-szóra ezt jelenti: „fekete fenék”. A fekete fenéken ezúttal a talaj értendő, a sár, a latyak, melybe belecuppant a nigger, most lábait mindenáron igyekszik kihúzni belőle, tisztára pucoválni, ezért csetlik-botlik, bohóci ijedelemmel, kapkodva ide-oda ugrál, jobbra-balra dobálja táncosnőjét s cipője talpát kétségbeesetten dörzsölgeti a földhöz. Ebben a táncban van valami kancsal báj. Testedzésnek, soványító-kúrának kitűnő. Egy pohár keserűvíz helyett határozottan ajánlható. Köszöntjük a táncmestert, mint a régi századok szertartása előírja, egy nagyobb, majd egy kisebb meghajlással, ő is bókol, majd átvezet a másik szobába. Harminchat éve táncol, ötvenhároméves, de oly cingár, fürge, mint egy harmadik gimnazista. Ezt kérdezem tőle:)

– Mi ez?

– Hisztéria.

– Tetszik önnek?

– Táncmesternek és szabónak nincs joga dacolni a divattal.

– Nekem tetszik.

– Azért, mert ön fiatalabb. De én valamikor még a *menuette*-et, *polonaise*-t, *gavotte*-ot jártam. Hiába, még mindig benn vagyunk a háborús hullámban. A történelemből kimutatható, hogy háborúk, forradalmak után mindig megbomlottak az egyenes vonalak, az embereket tánc-düh fogta el.

– Ezt már a mitológia is tudta. Terpsychorének, a tánc fennkölt istennőjének, aki diadémot viselt a fején és hárfát tartott a kezében, egyetlenegy ember udvarolt teljes sikerrel, a legelső katona, a háború istene: – Mars.

– Mennyire teszi a táncolók számát?

– Száz ember közül legalább hetven táncol, társadalmi osztályokra való tekintet nélkül. Minden második, jólöltözött monoklis úr mellékfoglalkozásként űzi a táncot. Megjelenik bárokban, társaságokban, összeismerkedik a nőekkel, akik meghívják magukhoz, de a harmadik-negyedik együttlétkor tapintatosan értésükre adja, hogy a mai nehéz gazdasági viszonyok között nem táncolhat ingyen. Amit aztán kap, azt hazaviszi a családjának.

– Nem gondolja, hogy ezek a vad, modern táncok, melyek magukban foglalják az egykori diadalmi és temetési táncokat is, a természetesek s a XVII. századbeli finomkodó táncok, melyek az önkívületet merev keretbe foglalják és társadalmivá teszik, a táncok elkorcsosulásának tekinthetők?

– Nem. A természetes a régi tánc, ez vissza is fog térni csakhamar. Hisz már jelentkezik a régi *chassée*. Akkor megint békevilág lesz.

- És mi történik a nagyapákkal és nagyanyákkal?
 - Azokat majd lassan leépítik, bé-listára teszik.
 - Milyen végzettség kell a táncmesterséghez?
 - Hat középiskola, de ettől olykor el is tekintenek. Most szerezte meg egy kisgazda, aki majd parasztokat tanít táncolni.
 - Mit táncolnak a parasztok?
 - Nagyon szeretik a „fox-trottlit” – így hívják a fox-trottot – csárdást csak akkor táncolnak, mikor már részegek. Régente falun füttyszóval tanítottam, itt Pesten pedig hegedűvel.
 - Illemtant nem tanított?
 - Kezdetben. De ma már minden illik.
 - Mi a legnagyobb sikere?
 - Az, hogy Jókai Mór unokáját is én tanítottam táncolni s az öregúr egyszer a Körúton megkérdezte, hogy halad a kis unokája.
 - Van olyan nép, amely eltiltja a táncot?
 - Az ortodox zsidónak nem szabad táncolnia s a görög-keleti vallás sem nézi jó szemmel: az oroszok zsebkendővégről táncolnak.
 - Melyik nép a legtehetségtelebb táncos?
 - A hollandus. Olyanok, akár a jégcsapok.
 - A magyarok?
 - Akármelyik nagy európai fővárosban lehet magyar táncmesterre akadni.
 - Miért nem táncolják az andalgót, a palotást, a körmagyart?
 - Mert ezekhez összetanulás kell, vizavi, ami manapság körülményes. De most szereztek egy modern táncot, a címe: Budapest. Akarja látni?
- (Odainti a kamaszfürtös, csinos szőke kisasszonyt, aki mindig kéznél van, a gramofonba egy csárdáslemezt tesznek s a pár lejteni kezd. A legújabb magyar tánc, afféle egyveleg és kivonat az összes magyar táncokból, egy fox-trott alakjában, alkalmazva a huszadik század idegrendszeréhez: ugráló lépésekkel, toborzóval, bokázással, ollózással, kisharanggal. Ha szerencsénk van és elfogadja a nyugateurópai ízlés, akkor megtörténhetik, hogy Párizsban, Londonban, Rómában nemsokára „budapest”-eznek s leverjük még a diadalmas négereket is. Az öreg táncmester fáradhatatlanul ropja. Ő az a mesebeli tücsök, aki egész nyáron hegedült s most, ötvenhároméves korában, ezen a ködös, téli reggelen még mindig táncol.)*

TELEFONOS KISASSZONY

(Mint egy templom. Valóban, mint egy ismeretlen, különös, huszadik századi valóság székesegyháza a telefonközpont, hol soha véget nem érő imát zümmögnek, halk, alig hallható zsolozsmát mormolnak, melynek moraja rejtélyes egyveleggé olvad. Állok fenn az erkélyszerű emelvényen, a karfa mellett s áhítat fog el. Innen belátni az egész helyiséget: az emeleten nők, a földszinten nők, túl a másik szárnyon az emeleten, földszinten szintén nők végelethatalanul, kötött kabátkákban, leányok, asszonyok, húsz és harminc között, mind a fal felé fordulva, bámulva a falat, kissé előregörnyedve, valami alázatos, imádkozó mozdulattal, mint a jámbor zsidók. Az eleven falon jelek gyulladnak, sárga köröcskék, zöld köröcskék, piros köröcskék, melyek egy-egy emberi akaratot jelentenek valahol a drót végén, egy-egy hangot, mely fénné változott. Műszerek acélzaja. Amint lemegyek az erkélyszerű emelvényről, hallom az egyhangú, mindig egyforma litániát. Központ! Halló, halló! Mással beszél! Központ! Tizenkét óra! József! Egyedül? Hozom már! Központ! Maradjon kérem! Teréz! Lépjön ki! Megvan, tessék! Központ! Csengetem! Foglalt! Központ! Központ! Központ! Örökké. Egy leány háta mögött állapotam meg, aki acélkék ruhát visel s még kontyot. Fekete hajjal koszorúzott fejét fölveti, hirtelen föláll ringó székéről, mely egy gyengéden hajlított-talpú hintaszékhez hasonlít. Most váltják föl. Vele beszélgetek. Ő kérdezi:)

– Mi érdekli?

– Ez a fal.

– Tízezer hüvely. Mindegyik egy állomás. Bármelyik munkahelyről kapcsolni lehet az egész várost.

– Miért lobog ez a lámpa?

– Valaki idegeskedik. Rázza a villát. *(Ha nem volnék itt, azt hinném, hogy én vagyok az.)*

– És ez miért ég folytonosan?

– Elromlott a készüléke, nem tud beszélni. Most mögötte táncol az előfizető.

– Táncol?

– Így mondják.

– És ez a két fénykör?

– Ezek már össze vannak kötve, de még nem találkoztak. Csengetik.

– Mivel?

– A figyelőkulccsal. *(Semmit se hallani.)*

– Miért ugrott föl az a hölgy?

– Magas számot kértek tőle. *(A hintaszék, amint félrelöki, semmi zajt se ver, a kezelőnő némán dugaszol, a hosszú zsinórral összeaggat két lelket, mely a térben keresi egymást.)*

– Mik ezek a dugók a hüvelyekben?

- A kikapcsolt számok. A zöld dugó: nyaral. A süllyesztett, fehér-zöld dugó: nem fizet. *(Sokan nem fizetnek.)*
- Mindig ennyi a jelentkező?
- Csak ilyenkor, délben. Ekkor a legtöbb. *(A hora canonica a nagyváros legmagasabb lázgörbéjét jelenti. Budapest az üzlet, becsvágy, érvényesülés betegjeként félrebeszél. Kezembem a zsebórával olvasom érlökését. Egyetlen nő egy óra alatt legalább száz kapcsolást végez.)* De mingyárt elcsendesedik. Háromkor újra kezdődik s tart ötig, aztán fokozatosan kifárad, megnyugszik.
- (Kisétálunk a verőfényes, tágas előcsarnokba. Leányok jönnek-mennek, s munkából, vagy munkába, már teljesen fölszerelve fejhallgatójukkal, mely mintegy páncélba veri finom fejüket, csak bal fülüket hagyva szabadon, a külső világ számára, keblükön a mell-hallgató fényes szerkezetével, melyből holmi csodálatos, leoperálhatatlan acél-tályogként, negyvenöt foknyi szögben hangtölcsér meredez az eleven száj felé. Mindegyik maga zárja el készülékét, hogy fertőzést ne kapjon.)*
- Nagysádok?
- Nem vagyunk már azok. Csak a kávéházi telefonkezelők neveznek még így: „Kedves nagysád, édes, drága, aranyos nagysád”. Hála istennek a többiek elhagyták. Felesleges.
- Vannak rokonszenves hangok? Goromba hangok?
- Az sok.
- Férfiak?
- Inkább a nők.
- És hogy gorombáskodnak?
- „Alszik, drágám?” „Regényt olvas?” „Érdekes a regény?” *(Esküszöm, hogy ebben a hajszában nem egy regényt, de egy epigrammát se lehet elolvasni.)* Meg aztán máskép is.
- Például.
- Eh. *(Nem akarja közölni, de már mosolyog.)* „Fene egye meg a körmét.”
- És mit felel rá?
- Semmit. Nekünk tilos feleselni. Örülünk, hogy túl vagyunk rajta. Gyerünk tovább.
- Mondja, mit povedál annyit ez a város?
- Hivatalos titok.
- Nem kíváncsi a beszélgetésekre?
- Talán a kezdő, az első napon. De másnap ő is megúnja. Mindig ugyanaz.
- Akadnak érthetetlen beszélők?
- Néha egy kétéves gyerek, aki először telefonál. Akkor a mamát kéretjük oda. Néha egy részeg. Tegnapelőtt, mikor éjszakás voltam, valamilyen ittas ember egy negyedóráig lógott a tölcseren s mindig csak ezt dadogta: „Csak az a baj... csak az a baj...”
- Mi volt a baj?
- Az, hogy nem tudta, mit akar.
- Telefonugratások? Telefonviccek?

– Békében, április elsején a hülyék intézetét nem is volt szabad kapcsolni: „kidugaszolták”. Mindenki azt kérte. Ma már nem ily jókedvűek a pestiek.

– Mi van itt karácsony éjszakáján?

– (Nevet.) Sírás.

– Az előfizetők is sírnak néha a telefonba?

– Ha a mentőket kérik. Egy orvost, mindet szám nélkül, akármilyen orvost, az isten szerelmére. Ilyenkor jajveszékelnék, elszaladnak a készüléktől, ráakasztják a villára a hallgatót. Nekünk kell őket felcsengetnünk, hogy voltaképp mit is akartak, ellenőrizni, hogy megérkezett-e már a segítség. (Nyujtózkozik.)

– Fáradt?

– (Halvány telefonhangon.) Kicsit. A szem fárad ki, a fül, a torok, a hát. Meg a kar, amint az ember a magas számokért nyúlkal. Nekem szerencsére elég hosszú a karom.

(Most bontja a beszélgetésünket. Könnyű cipője végigkopog a kőlapokon. Köröttem egy palota. Mindenütt zsongás. Prágai, berlini, newyorki hangok, a hangerősítőtől annyira élesen, mintha mellettem beszélnének. Három pár emberi hang a dróton egyszerre, anélkül, hogy összevesznének. Egy többemeletnyi magasságú tűzfalon villamos számológépek kattannak, valahányszor a 32.500 telefonkagyló valamelyikét felemelik s az üveglappal elzárt korongokon számok ugranak ki, melyeket lefényképeznek, hogy megállapíthassák számláinkat. Lenn a pince ablakán derékvastagságú kábelaknák zuhannak be ólomzuhatagként, keresve a központot, hogy minden, ami künn izommunka, itt ebben a központi idegrendszerben, ebben az idegcsövekkel, ideggócokkal körülkacsolt óriási agyvelőben öntudatra jusson. Sohase láttam ilyen értelmes, ideges épületet. A holtnak hitt anyag itt érzékeny. Minden mozog és lélezkedik, titkos percenéssel. A gépek gondolkodznak. Ha a sarokból előlépne a seprő s megszólítana, nem igen csodálkoznék.)

SZAKÁCS

(Óriási konyha az ívlámpák lila fényében. Középuőtt trónol a duplatűzhely, mely sütőivel, rostélyáival akkora, mint egy hadihajó. Üstök, rézkondérok, lábasok, fazekak, csuprok. A vágódeszkán, mely íróasztalnak is beillenék, bárdok, kések, nyársak hevernek. Hatásos színpadi jelmezében, magas fehér turbánjával a tűzhely mellett szorgoskodik a szakács, hórihorgas, sovány, szőke férfi, átfűlve a melegtől. Mikor megszorítom a kezét, érzem, hogy forró. Tizennégyéves kora óta süti a láng. Félig már meg van sülvé. De azért nem eszem meg. Bemutat munkatársainak.)

- Ez itt a hideg-szakács.
- Furcsa. A konyhalányokhoz hideg?
- Nem, ő a mártásokat keveri. Itt a sütőmester úr, a cukrász, a segédszakácsok.
- Miért viseli ezt a fehér sapkát?
- A tisztaság miatt.
- Antiszepszis.
- A bajuszomat is lekötöm. Némely helyütt a szakácsok kopaszra borotváltatják fejüket. Tetszik tudni: a haj.
- Az, amelyek a levesbe hullik? Ez tisztességtelen konkurencia a humoristáknak.
- Marad még nekik elég írivalójuk. A légy stb.
- Itt csupa férfi-szakácsot látok. Mi a véleménye a szakácsnőről?
- A szakácsművészet – úgy látszik – mégis csak a férfiaké. Nem mondom, akadnak jó szakácsnők is, de ezek kivételek. Épp ezért beszélnek róluk. Aki azonban jól akar enni, az szakácsot fogad. Arról nem beszélnek. A jó szakács nem csoda. Annak nincsenek „kitűnő rétesei”, se „kitűnő sültjei”, mert mindig jó rétest, mindig jó sültet készít. A nők szeszélyesen, találomra főznek, hangulataiktól vezetve, a véletlen az ihletőjük. Mi véletlent nem ismerünk. Ahogy nincsenek nagy női zeneszerzők, úgy nincsenek nagy, alkotó szakácsnők sem.
- Hol tanult?
- Négy reált végeztem, aztán mingyárt kimentem Párizsba. Ott eleinte nagyon kis pont az ember, legalól kell kezdeni, míg lassankint *chef* lesz belőle.
- Csakugyan a franciák az első szakácsok?
- Föltétlenül. Mindent ők találnak ki, a többi népek csak alkalmazzák. A békében mi álltunk a második helyen. A németek kontárok, az olaszok pongyolák, az angolok nehézkesek.
- *Brillat-Savarin* azt írja, hogy a jó szakács lesz, de a jó sütőmester születik.
- Igaza van. Magát a szakácsmesterséget ki lehet tanulni könyvekből, de a süttést, a peccenyék pirítását sohasem, hiába nézünk az órára, csak érzékünk mutatja meg, mikor elég. Ez már művészet. Tehetség kell hozzá. Némely ember, akármilyen szorgalmas is, egész életében tucát-szakács marad.
- Milyen most az emberek étvágya?

– Ma átmeneti korszakot élünk. A háború után az emberek lázasan ettek, nem volt oly drága, ritka étel, mely kielégítette volna őket, kárpótolni akarták magukat a sok szenvedésért. Soha annyi tengeri rák, annyi szarvasgombával töltött *Tournedos* nem kelt el, mint abban az időben. Ma egyszerűbbek, mértékletesebbek.

– És milyen az ön étvágya?

– Nyáron alig eszem valamit. Különben is eltelek a szaggal, az ételek ízlelésével. Reggel kilenctől délután négyig, este héttől éjjel egyig itt kell forgolódnom, minden ételt külön-külön meg kell kóstolnom.

– Divatok vannak maguknál?

– Sok étel egészen divatját multá. Emlékszik még a Stefánia-sültre? (*Marhasült, melynek közepén keménytojás szeletje sárgállott, mint egy érett fekély.*) Ezt ma már sehol se látni az étlapokon, végkép lekerült róluk, akár a „gyöker-sült” és sok más hideg hús, melyet leöntöttek mindenféle forró lével. A közönség frisset kíván.

– A töltött káposzta és a túróscsusza?

– Azok halhatatlan ételek.

– Mit gondol Lucullusról, az ő híres lakomáiról, a pávasültről és a fülemüle-levesről?

– Mesék. (*Mosolyog.*) Meg vagyok győződve, hogy ma a legegyszerűbb polgári ebéd is dúsabb, ízesebb, mint ezek a legendás lakomák voltak. A szakácsművészet folyton halad.

– Fecskefészket esznek még?

– Elég gyakran, a levesbe szórják. Kedves ínycsalat a fenyőmadár s a szalonka bele is, a benne levő anyagokkal együtt. Pirított kenyérré kenik. Ez afféle romantika. A gyomor romantikája. Az emberek általában szeretik ételeiket távoli népekről elkeresztelni. Amit mi franciának nevezünk, többnyire nem is francia: a „párizsi” Párizsban német kolbász, a „francia saláta” *salade russe*, a „haché”, a húsos pogácsa „*bouchée à la reine*”, a tejeskávét bécsi kávé, a bécsi szelet viszont Olaszországban *milanese*. Kolozsvárott egy alkalommal „kolozsvári rakott káposztát” készítettem, hússal és rizzsel, ahogy nálunk szokás, de kinevettek. Ahány város, annyi szokás. Nálunk száz ember közül egy eszi meg az osztrigát, külföldön száz közül száz. A franciák nemzeti eledelét, a házinyulat bajosan lehet megetetni a magyarokkal. Bécsben a legelőkelőbb családok is eszik a lovat. Itt undorodnak tőle. Nem tudom, miért.

– Azért, mert én egyszer a lócsenyében találtam egy szemellenzőt meg egy ostorvéget s ezt mindenkinek elmondtam. Én vagyok az oka. Énekes-madarakat nem esznek?

– Csak fürjet.

– Nyers húst?

– Van egy vendégem, egy gyárigazgató, az a *beafsteket* teljesen nyersen eszi, tojással, vajjal, kaviárral, törött borssal összekeverve.

– Oroszlánpaprikást. Miért nem csinál neki egyszer oroszlánpaprikást is? Milyen gyönyörűen hangzik. Mondja, hallott a növényevőkről?

– Hallottam, de *(fejét rázza)* nincs jövőjük. *(Régi magyar közmondás tartja, hogy a szakáccsal nem jó haragban lenni, ennél fogva nem zavarom tovább. A konyhában egyre nagyobb a sürgés-forgás, csörömpölés és lárma. Zubog a víz, dohog a láng. Libák és csirkék, pulykák és kacsák párolódnak a zsírban. Petrezselyem, gyömbér éles illata nyilal át a levegőn. Tizenkét szopós malac sápadt holtteste hever egy márvány boncolóasztalon, immár leforrázva és megkopasztva, kis cse-csemő-állatkák, melyeknek az újév határozottan rosszul kezdődik. Kis halott szemük megindítóan vesz részt ebben a csendéletben. Jó munkát és jó étvágyat kívánok a szakácsnak. Ő is nekem.)*

GRÓFNŐ

(A szeme kék. A szeme kék. A szeme kék. Háromszor kell ezt leírnom, mert anyyira kék a szeme. Fiúsan nyírt fekete haj, nőies-kicsiny homlok, feltűnően szűk felsőajak. A gótai almanach szerint huszonnyolc éves, valójában tizennyolcnek látszik. Törékeny, de erős, izmos. Teniszeznek, korcsolyáznak, lovagol, vadászik. Vítórral vív. Talán boxol is. Arcán semmi rizspor és festék, olyan természetes, selymesen fénylő rózsaszín, mint a frissen szelt prágai sonka. Halántékán kék erek. Ezekben folyik a kék vér. A grófnő mögött ősök, történelmi névvel, hűbéri érdemekkel, zászlósurak, comesek végeláthatatlan sora és – mellékesen – 35.000 hold. Holdkórosan bámulok rá. A grófnő helyet mutat egy karosszékben, de mihelyt leülök, fölugrom. Egy fehér agárra ültem. Az agár nem sértődik meg, udvariasan leszáll heverőhelyéről, elnyúlik a szőnyegen.)

– Mi érdekli?

– Minden. Például az is, hogy miért nem raccsol?

– Egyszerű. Az anyanyelvem magyar: a raccsolás nálunk nem nyegleség, mint hiszik, hanem egyenes folyománya annak, hogy régebben a mágnások nagyrészének anyanyelve a francia volt. Az angol elnyeli az r-t, a szláv ropogtatja, a francia pörgeti. Szóval, ha valamelyik béreslányomat először franciául tanítják, az is raccsolni fog. Én hatéves koromig csak magyar szót hallottam, akkor kaptam egy *nurse*-öt, franciául tizenkétéves koromban kezdtem tanulni, tizenhárom éves koromban olaszul, tizenöt éves koromban németül.

– Mit szól a regények grófjaihoz? Ahhoz, hogy „a gróf jéghideg tekintettel mérte végig a grófnőt”, vagy ahhoz, hogy „a gróf kacag”?

– *(A grófnő kacag.)* Valamikor leánykoromban összejöttünk barátnőimmel, felolvastuk egymásnak *Beniczkynét*. Nagyon mulattunk.

– Miért?

– Mert ezeknek a grófoknak nincs se kezük, se lábuk, nem éhesek, nem álmosak, sohase lehet tüdőgyulladásuk, vagy mondjuk, érelmeszesedésük, csak grófok. „A gróf kacag.” Hát nem éppoly nevetséges lenne, ha egy író azt írná: „a polgár kacag”, vagy: „a paraszt kacag”. Egy egész társadalmi osztály nem kacaghat. Csak Péter és Pál.

– De azért, látja, az emberek zöme mégis így tekint önökre.

– Hát igen. Az egyszerű nép számára mi vagyunk a tündérmese. Nyáron vidéken jártam, meglátogattam régi ismerőseimet, egy orvos-családot. Nem voltak otthon, a cseléd fogadott, megmondtam neki a nevemet. Később visszamentem. A doktorné elmesélte, hogy cselédje a kezét csapkodva ujságolta: „Nagyságos asszony, itt járt egy grófné, de tessék képzelni, még selyemruha se volt rajta, korona se volt a fején.” Fáj nekik, hogy meghazudoltam az ideáljait.

– A kilencágú koronát sohase viselték?

– Tudtommal soha. Magyarországon a külsőségekre nem sokat adnak. A demokratikus Franciaországban, ahol állítólag nincsenek hagyományok, a kis burzsoa a

rendjelét akkor is gomblyukába tűzi, mikor a sajtkereskedésbe megy. Az angol grófok és grófnők még ma is hordják a koronájukat, nagy, ünnepélyes alkalmakkor Edward király koronázásakor is aranykoronákkal vonult fel az angol arisztokrácia. Ekkor kötelező.

– Éjjel nem?

– Az aranygyapjas-rendet akkor is viselni kell.

– Mi ennek a magyarázata?

– Fogalmam sincs. De elő van írva, hogy sohase szabad megválni tőle, aki lete-szi, csak egy pillanatra is, az mulasztást követ el. *Khuen-Héderváryról* beszélük, hogy mikor megkapta, úgy oldotta meg a kérdést, hogy az arany kosbórt a háló-ingére is odahímezte. Ennyire lelkiismeretes ember volt.

– De fürdéskor csak nem kell hordani?

– Akkor, azt hiszem, nem.

– A külföldi arisztokraták közül kiket ismer?

– Elsősorban az angolokat, akikkel századok óta legszívesebb a kapcsolatunk. A franciák külön kasztot alkotnak, mind elvonultan élnek, royalisták. A spanyolok még elzárkózottabbak.

– A mi mágnásaink hogy élnek?

– Most afféle *transitory period* van. A háború új problémák elé állította a főnemes-séget, mindenki érzi, hogy a vármegye és az állam nem a régi, újra meg kell ér-demelni a vezetőszeretet, mint annakidején. Éppen ezért egyre több az érdekes, eredeti egyéniség. Kanadában három mágnás telepedett le, földet vett magának, ők maguk művelik meg, terményeiket eladják, pompásan megélnék. Itthon az orvosi pályára mennek, de főképp mérnöknek, elektrotechnikusnak. Amerikában a bankszakmát tanulmányozzák.

– Irodalom, művészet?

– Sok közöttük a tudós. Magyarul kevesen olvasnak, inkább angolul, franciául, sportolnak, még mindig szeretik a cigányzenét. Én zongorázom. Naponta négy-öt órát. Szeretem *Bartók*-ot, *Debussy*-t. Egyébként társaságokba járok, minden nap.

– Nem fárasztja?

– Megszoktam.

(A másik szobából kutyaugatás hallik, erre csaholni kezd az egész palota, ölebek, kopók, tacsok ugranak ki nem sejtett helyekről, az agár is föláll s belekaffog a hangversenybe. Búcsúzom, az inas kikísér. Hazajövet így összegezem benyomásaimat: semmi osztályelölítélet és szertartás, csak annyi, amennyit az értelem és jóízűség megkövetel. Egy parasztasszony eszmevilága sokkal közelebb van a grófnőhöz, mint azoké, akik folyton vagy dölyfösködnek, vagy meg vannak sértve. A legfelsőbb és legsóbb osztályok a földön járnak. Úgy látszik, az ellentétek találkoznak.)

RIKKANCS

(Fehérlik az újságkötegektől, melyek hóna alól nőnek ki, akár a szárnyak s azokon repül, gyorsan, az izgalom viharában, rekedten vijjogva. Igen: fehér, gyors és rekedt, mint a sirály. A liget körül pillantom meg. Igyekezem megállítani. De az nem megy oly könnyen. Át kell karolni, meg kell ölelni. Egy darabig még ideodacsapkod, tovább kering, magával vonzol. Lehullik egy padra. Arcáról vastag patakokban csurog a verejték. De nem érünk rá. Gyerünk már, gyerünk.)

– Mióta rikkancs?

– Pardon, lapterjesztő. A rikkancs csúfnév. Tizenhét év óta, tizenhétéves koromtól fogva. Most harmincnégy vagyok. *(Látja a helyzetet s már is diktálja az adatokat.)* Nős, gyermektelen. *(Szomorúan.)* Vagyontalan. *(Átugrik a másik oldalra, elsóz néhány újságot, visszahol.)* Hol hagytuk abba?

– Az első újság.

– A Nap, Rökk Szilárd-utca. Miért léptem erre a pályára? Mert akkor nem volt állásom s egy főrikkancs azt mondta, próbáljam meg. Átmenetileg. Ahogy ez átmenet volt. Ezt tessék kiszínezni.

– Mennyit keresett első nap?

– Egy forint húsz krajcárt. Akkor más idők jártak. Minden hónapban akadt egy pasas, aki kétfilléres helyett tévedésből tízkoronás aranyat adott.

– Ma nincs ilyen tévedés?

– Kizárva.

– Mennyi a napi bevétele?

– Nekem nyolc pengő. De ha valaki öregebb, alig keres négy pengőt. Minden hónapban kell legalább egy talpalás, sarkalás. Mert mi a lábunkkal dolgozunk meg a tüdőnkkel. *(Amint így halkabban beszél, hangja recseg.)* Közöttünk sok a sportember. Franciaországban egy újságárusunk mint boxbajnok nagy sikereket ért el. Aztán itthon is *(fújja)* Jerzsabek, Molnár háromkerület, Vaczek Zugló háromosztályú válogatott. Ha megalakítanánk a sportegyletünket, mindenkit vernénk.

– Maga is sportol?

– Valamikor jól futottam.

– Most is?

– Hálaistennek. Csak lábbal lehet győzni. A kerékpár nem ér semmit. A terepet be kell szaladni.

– Mikor kel?

– Hajnalban, fél ötkor, a reggeli lapokhoz.

– Mikor fekszik?

– Este tizenegykor. Napi tízórai munka.

– Hányan vannak?

– Háromezeröttszázan. Egyharmadrésze nő. Köztünk a korelnök, hetvenéves.

– Az nem fut?

- Nem, az már áll. *(Nyugalomba vonult.)*
- A Rákóczi-út sarkán, a régi Nemzeti Színház előtt egy néma árul újságot, keménykalapban.
- Az egy sánta-néma. Tisza Pista valahányszor arra ment, mindig dobott valamit a székére. Aztán hogy meggyilkolták, a családja segítette. Kitűnő lapterjesztő. *(Megható elismeréssel.)* Derék, józanéletű, igen szorgalmas kolléga.
- Maguk szeretik egymást?
- Az újságárusok csak akkor verekszenek, ha a lapvállalatok verekszenek egymással.
- Olvas újságot?
- Muszáj. Még mielőtt az utcára viszem, át kell nézni.
- Miért?
- Hogy megtudjam, mit lehet szenzációzni: a kuncsaftnak bedumálni. Mindennap aktuális mókákat eszelek ki. A pestiek szeretik a link dumát. Különben nem megy a bolt.
- Ma például mi volt a móka?
- „Összeverekedtek a hamisított macesz miatt”. A frankügy.
- Egyébként?
- Ilyesmik: „Vízbe fúlt a fogkefe!”
- Remek.
- Aztán néha egymással is viccelünk. A kartárs nevét kiabáljuk, aki mögöttünk szalad: „Szenzáció, véres családi dráma, X. Y.-t meggyilkolták”. Minden rikkancs tudja a hóhem-nyelvet.
- A pénz maguknál még dohány?
- Már rég nem. Ma csak: báresz.
- Mikor ment legjobban a bolt?
- Amikor 1913-ban felfordították a villamosokat, májusban. Akkor jöttem ki az első rekordbevétellel. Ha egy forintost nyomtak az újságárus kezébe, elszaladhatott, a kuncsaft utána se nézett. A forradalomban sok rikkancs aranyra váltotta pénzét, megszédte magát, elment Amerikába.
- Akadtak vevők, akik adósak maradtak?
- Szegény boldogult Nyáray Tóni, a színész. A hónap végén hitelbe vette a lapot. De a hónap elején ellátott cigarettával.
- Mi a legnagyobb tiszteletdíja?
- Tíz forint, a mágnáskaszinó előtt, a háború kitörésekor. Egy gróf. Ezen a napon két- és háromkrajcáros lapokból ötszáz forint bevételt csináltam. *(Büszkén.)* Kaszáltam az utcát.
- Mi az?
- Ezt így mondjuk, mikor mindent learatunk. *(Mint a legény, aki rendet vág a búzában.)*
- Előkelő vásárlói?
- József főherceg is vett tőlem egyszer lapot. Wekerle Sándor. A volt hercegprímás, Vaszary Kolos, aki az apám tanárja volt Győrben.

(Még akarnék tőle egyetmást kérdezni, de mire körülnézek, már nincs sehol. A rikkancs egyoldalúan megszakítva a beszélgetést, elrepült. Hóna alatt az újságokkal száll-száll, már messze tőlem, magasan az utca fölött, a házak fölött, a liget fái fölött és ordít, torkaszakadtából. Szenzáció, szenzáció, hamisított macesz, vízbe fúlt a fogkefe. Kaszálja az utcát. Ki bírna utána rohanni?)

DIPLOMATA

(A diplomatát meg az orvost titokban mindenki gyűlöli. Az orvost azért, mert meghalunk, s nem képes feltámasztani az elhúnytakat, a diplomatát pedig azért, mert az élet féktelen becsvágyát, vérszomjas tébolyát, az emberi természetet igyekszik szabályozni, ami bizony nem mindig jár eredménnyel. Ebben a gyűlöletben kezet fog egymással az ostoba és az okos. Balzac azt állította, hogy a diplomaták mélysége fölöttébb hasonlít az ürességhez. Talán én is haragszom rájuk, de még ennél is jobban haragszom a közfelfogás divatjára, mellyel mindig ösztönösen szembehelyezkedem. Ennélfogva a diplomata, akit meglátogatok, már eleve rokonszenves előttem, minekelőtte megpillantanám. Zöldernyős lámpa alatt ül, a Corriera della Sera lepedőjébe burkolózva. Amint kiemeli belőle jólfésült fejét és természetes kedvességgel elém siet, egy comme il faut fiatalembert látok, aki művelt, okos, szeretetreméltó. Az a sok előítélet azonban, melyet a diplomatáról tudok, arra kényszerít, hogy eleinte franciából fordítsam szavaimat és így beszéljek.)

– Valóban vigasztalhatatlan vagyok, hogy zavarnom kell önt, halaszthatatlan és kétségtelenül fontos munkájában, mely mindnyájunk érdekét szolgálja, de végtelesen hálára kötelezne, amennyiben....

– Kérem.

– Lehet rövidebb mondatokban beszélnem?

– Tessék.

– Vagy szabad egészen közvetlennek is lennem?

– Ahogy kívánja.

– Miért van ilyen jól öltözve?

– Engedje meg, hogy visszakérdezzem. Miért van ön ilyen jól öltözve?

– Mert tetszeni óhajtok.

– Én is azért.

– Kinek óhajt tetszeni?

– *(Nagyon udvariasan.)* Elsősorban önnek, ki megtisztelt látogatásával. Azonkívül mindenkinek, kivétel nélkül. Az összes országok királyainak és köztársasági elnökeinek, a nagyköveteknek és minisztereknek, a hercegnőknek és komornáknak, a római kispapoknak, a londoni tőzsdeügynököknek, a berlini moziszínésznőknek, a párizsi rikkancsoknak, a bécsi kofáknak. De nem magam miatt.

– Hát?

– Államérdekből.

– Államérdekből tetszeni? Látja, ez megindító önzetlenség.

– A diplomáciát gúnyolni szokták csiszoltsága miatt, melyet évszázadok tapasztalatai, gyakorlati bölcsesége fejlesztett ki, hogy az érintkezés a tárgyaló felek között igen kényes ügyekben minél símább legyen. De vajjon azok, akik gúnyolódnak, nem a legjobb ruhájukat öltik-e föl, mikor egy bankigazgatóhoz mennek? A ruha véd. Olyan az, mint a fegyverzet.

- A frakk: páncél, az ingmell: vért, a jólfésült haj: sisak.
- És a szertartásosság, mélyértelmű, mint minden hagyomány, szükségszerű, különben nem jött volna létre. Egyszer a középkorban a francia király és a német császár követei kardot rántottak, azzal döntötték el, kit illet az asztalnál az első hely. Ma nincs ilyen véres kanapépör. Akárhova érkezünk, mindenütt eleve meg van állapítva, kiknél kell első látogatásunkat tenni, vagy kiknél kell csak névjegyünket leadni. Az etikett aprólékossága megóv bennünket a nagyobb és súlyosabb aprólékosságoktól. Úgy mozgunk az életben, mint a sakktablán a bábok.
- Végül pedig mattot kell adniuk ellenfelüknek.
- Természetesen.
- Ön jól ismeri a szovjet diplomátákat is. Nem üzentek ezek hadat az etikettnek?
- Megpróbálták, de nem ment. Most két arcot mutatnak. Hazafelé torzonborzat, nemzetközi érintkezésben olyan jólfésültet, akár a spanyolok, vagy az osztrákok. Minden forradalmi ténykedésük az, hogy egyes helyekre nődiplomátákat is küldenek.
- A fasiszták?
- Jobbára megtartották régi diplomáciai képviselőtüket, csak újabban szervezik át.
- Miért nem népszerű nálunk a diplomata?
- Sehol se népszerű.
- Mivel magyarázza ezt?
- Azzal, hogy a közönség a mi mesterségünknek csak a külső előnyeit látja, a fényes *dîner*-eket, a fogadtatásokat, de nem tudja, hogy ilyen fényes *dîner*-ek és fogadtatások után a szegény attaché néha két-három óráig is sürgönyöz a kormányának. A követ vámmentes cigarettát szív, immunitást élvez, idegen országok törvényei nem vonatkoznak rá. Olyan, mint a hajó a tengeren. Amerre jár, ott az ő országa van. Ez a tömegben némi gyermekirigységet gerjeszt.
- Nem az-e az oka ennek az ellenszenvnek, hogy sokáig csak a gazdag főurak, kiváltságosok lehettek diplomaták?
- Nem hinném. Amerika diplomáciája ízig-vérig demokrata. Tanárok, orvosok, bírák képviselik az államukat. Multkor egy amerikai diplomata elpanaszolta, hogy rajtuk is éppúgy elverik a port, mint mirajtunk. Ezt tudomásul vesszük, belenyugszunk.
- Titkos a diplomácia?
- Ugyan, micsoda nagy titkok vannak ma? Elmúltak azok az idők, mikor egy-egy titkot álkulccsal, méreggel, törrel szereztek meg. A sajtó az országok szennyését naponta kitergegeti. Aki értő szemmel olvas újságot, az mindent tud.
- Mi az anyanyelve?
- Francia-magyar-angol-olasz-német.
- Hivatalos nyelve?
- A francia. De újabban az angolok és németek saját nyelvükön felelnek a jelentésekre. Ebből olykor bábeli stíluszavar keletkezik.
- Találkozott-e olyan diplomatával, aki nem tud franciául?

– Japánokkal és kínaiakkal. Ezekkel angolul tárgyaltam. Rendkívül tartózkodóak. Ázsia bizalmatlansága lakozik bennük. Az európaiak, mégha ellenfelek is, könnyebben megértik egymást.

– Ki a legelső nagy diplomata a világtörténelemben?

– Caesar.

– Általában kik a legkülönb diplomaták?

– Még mindig a latinok. Az olaszok és a franciák.

– Ki lehet diplomata?

– A békében az, aki 300.000 aranykorona vagyont tudott felmutatni, vagy évi 12.000 aranykorona jövedelmet. Ezt a megszorítást a háború óta eltörölték. Elvben bárki léphet erre a pályára, aki jogot végzett, letette a diplomáciai vizsgát és több nyelvet jól tud.

– Van-e az önök pályájának jövője?

– Valójában középkori pálya, a teendőik halmazával mindenre irányuló figyelem, szakadatlan tevékenység. Ha a követ kilép az utcára, nem kerülhet elébe olyan potomság, mely közvetlenül ne érdekelje, a boltok, melyek mellett elhalad, a munkások, kik az építőállványokon állnak, az utcai pörpatvarok, minden, minden az ő „közvetlen hatáskörébe” tartozik. Ne feledje el, amit *Talleyrand* mondott: a jó diplomata a napnak huszonnégy órájában diplomata, még akkor is, amikor alszik...

(Talleyrand, Talleyrand. Beszélgetésünk során többször fölrémlett közöttünk e tizenharmadik századbeli abbé alakja ördögien-vizsga fekete szemével, aki talán legjobban ismerte és megvetette az emberi nemet, beleértve önmagát is. Róla írták kortársai, hogy akkor sem rebbent volna meg arcizma, ha véletlenül hátbarúgják. Mindenesetre ő a mai diplomácia ösatyja. Neki tulajdonítható, hogy a „diplomata” szó minden nyelven turpisságot és kétszínűséget is jelent. Írásomat szellemének hódolva az ő mondásával zárom. Az embernek azért adatott a szó, hogy elrejtse vele gondolatait. Azt hiszem, ez nekünk is sikerült, akik egy félóráig kellemesen, fesztelenül és teljes őszinteséggel csevegtünk egymással.)

MÉRNÖK

(Berend Iván, vagy Derblay Fülöp, a vasgyáros? Egyik sem. Sárga mérópálca fityeg felsőzsebéből, fejében sportsipka. Semmi regényesség. Szava okos, szak-szerű. Amint azonban bevezet a gyártelepre, mely 30.000 négyszögméternyi területen nyúlik el, mint város a városban, a maga külön mentőivel, orvosával, lehetetlen nem gondolnom – állandóan – a futuristákra s önkéntelen is az ő már elavult módszerük szerint stilizálom őt, úgyhogy fejből egy háromszög lesz, kar-jaiból egy körző két szára, szeméből villamoslámpa. Az ember gép s a gép ember. Gőzturbinák dohognak, transzmissziós szerkezet – a gyár lelke – hajtja a len-dítőkerekeket. Irdatlan őserdő ez, a mesterséges természet titokzatos lüktetésé-vel. Mindenütt élet. A sötétben, a kazánok mellett munkások, több mint ezer mun-kás, több mint ezer kék sapka, kék zubbony. Ennek az őserdőnek kék a színe. Fűlsiketítő lárma. Gépek, hagyjatok beszélni engem is. Ordítani kell.)

– Mi ez?

– Kalapács.

– Mit csinál?

– Kalapácsot.

– A kalapács kalapácsot, a motor motort. Ősnemzés.

– Tessék?

– *(Kiabálók:)* Egymás által szaporodnak. Mint a párducok, az őserdőben. Husza-dik század. Gép, egyre több gép. Hol ennek a határa? Hol ennek a vége, főmér-nök úr?

– Annyi bizonyos, hogy pár évtized múlva úgy tekintenek majd erre a gépre, me-lyet most látunk, mint mi a kéziiparra. Harminc év óta vagyok itt. Azóta a villamos-ság mindent átalakított. De ez még csak a kezdet kezdete. Köröttünk most ötven gép dübörög. Mindegyik a maga mesterségét folytatja, tévedhetetlen biztossá-gal, milliméternyi pontossággal. A marópofa menetet vág a kerékbe, a fúró vas-csipkéket mintáz, a gyalu vasforgácsot fodorít s közben a gépek önmagukat gon-dozzák, szappanos víz hűti, síkosítja a kerekeket.

– A gépek gondolkoznak.

– Figyelje meg a munkások arcát. Nincs rajtuk semmi erőfeszítés, csak éberség, ítélet, szellemi munka. Egyik se díjbírkózó. Akármilyen cingár, vékonydongájú legény is kitűnően megmunkálja a vasat.

– Mi mászik a fejük fölött?

– A daru. Huszonöt tonnát emel. *(Mint egy prehisztorikus masztonon, mely föltá-madt.)*

– És most hol vagyunk?

– Az öntödében.

– Arany.

– Nem, ez folyékony vas. 2600 fok meleg.

– Arany, arany. *(A folyékony vas a kazánból millió és millió karácsonyi rakéta sziporkázásával ömlik le a gödörben lévő formába, pokoli hőséget árasztva. Szerényen állok mellette, az én 37 foknyi állati melegemmel.)*

– Ha ebbe belenyujtanám az ujjamat?

– Parancsoljon. *(Megnyálazza ujját, egy pillanatra beledugja, aztán villámgyorsan kikapja.)* A nedvesség gőzpárát alkotott köréje. Nem éget, mert nagyon meleg.

– Mennyi halál van itt körülöttünk.

– Mint mindenütt.

– És ezek a szörnyek, melyek úgy tépik szét a vasdorongokat, mint a kalácsot, nem csábítják az embereket meghalásra?

– Itt még senki se lett öngyilkos. Akik meg akarnak halni, azok más módot választanak. Vízet, mérget, pisztolyt.

– Miért?

– Mert szerszámjaik nagyon ismerősek, hétköznapiak nekik. Minden öngyilkos romantikus.

– Milyen viszonyban van a munkásaival?

– Mint egyik munkás a másik munkással. A munkás érzi, hogy a mérnök ember a szakmájában. Aztán a fizetése is alig valamivel több.

– Mennyi az ön fizetése?

– Havi négyszáz pengő. Sok kartársam a tervező osztályon csak kétszáz pengőt kap. Gyárunkban nem egy állástalan, diplomás mérnök dolgozik, mint napszámos.

– Miért lett ön mérnök?

– A bátyám házitanítója technikus volt. Imponált nekem. Egyszer este, amint a lámpa alatt ült, nagyon megnéztem. Nyilván ezért. Meg aztán mindig szerettem a matematikát, mindig szerettem fúrni-faragni, ezermesterkedni, mint minden magyar ember. Külföldön, Németországban, Angliában megbecsülik mérnökeinket. A magyar találmányoknak se szeri, se száma. Összerakható vasúti hidainkat a háború alatt a németek még a francia határra is elvitték. Azt mondták, jobb, mint az övéké.

– Van mérnöktípus?

– A mi mérnökeink nem típusok, mint a németek, akik a barométer szerint öltözködnek: sokat olvasnak, társaságba járnak, diákosan jókedvűek, szeretik a humort. Főképp a szóviccet. Van egy humoros évkönyvünk is: „A vicinális dugóhúzó”...

(Mit látok még? Egy hatvanméteres kazánt, egyetlen darab vasból kovácsolva, cséplőgépeket, melyeket nemsokára Olaszországba és Bulgáriába szállítanak, lakatosokat a második emeleten, asztalosokat a harmadik emeleten, a vonatosztályon kocsik vasvázait, tengelyeket és kerekeket, elszórva, mint valami vasúti katasztrófa után, oldalt pedig immár csinosan befestett kocsikat, melyekben a villanylámpa is ég s vadonatúj párnáin munkások ebédelnek paprikáskrumplit. Egy másodosztályú kocsí már a sínen van, holnap kigördül a pályára, vígan kocog majd a pusztán, vagy valahol az olasz tengerparton. Már teljesen elkészült. Csak még a poloskák hiányoznak beléje.)

REPÜLŐ

(Az ember a földgolyó egyetlen teremtménye, akinek a repülés kenyérkereső foglalkozása is. Például a madárnak csak veleszületett hivatása a repülés. Hadd köszöntsem hát az embert, immár nem azzal a részeg, regényes lelkesedéssel, mint annak idején Blériot-t, kinek rozoga masinája először rebhent föl szemem előtt, hanem józanul és boldogan a biztos gépészt, aki majd menetrend-szerint indul és érkezik Bécsbe. Itt a rákosi repülőtéren adtunk egymásnak találkozót. Ő még nincs itt. Pár perc múlva berobog autója, útrakészen ül benne, bőrkabátban. A pilóta szerény, kedves ember, félénk, mint egy gimnazista, szén-fekete bajusz-kával s minden lehető kitüntetéssel. Harminchatéves, haját fölfelé fésüli. Egy óránk van. Addig cigarettázunk, beszélgetünk.)

– Családos?

– Négy gyermekem van, a legidősebb kilencéves, fiú.

– Az is repült már?

– Többször.

– Ön gyermekkorában gondolt arra, hogy valamikor repülni fog?

– Erre bizony nem gondoltam. Hanem sokat játszottam az édesanyám varrógépjével, kézzel hajtottam, tetszett a zakatolása. *(A gépet kivontatja a hangárból.)*

– Aztán mi lett?

– Géplakatos.

– Mikor ült először gépen?

– 1911-ben. Azóta folyton a levegőben lógok. Aki egyszer jót kortyintott belőle – nem itt, hanem ott fönn: a mi magaslati klímánkon -, az mindig visszavágykozik. Szeretem a levegőt.

– Hogy szereti?

(Egy jó hasonlaton gondolkodik s mint huszadik századbeli ember, meg is leli.)
Mint a kokainista a kokaint. *(A mult században ezt így mondták: mint a galamb a tiszta búzát.)*

– Ideges?

– Csak itt lenn. Ott *(az égre mutat)* soha.

– Most hány méterre fog fölkapaszkodni?

– Az mindig a légrétegektől függ. Tekintve, hogy szép az idő, 1500 méterre.

– Milyen madarakkal szokott találkozni?

– 200 méter magasságban van a vércse meg a gólya, a fecske 800 méter magasságban röpköd, a sas 2000-3000 méter magasságban.

– Legalább köszöntik egymást?

– Mint kollégák. De azok a madarak, amelyek nem benzinnel szállnak, nagyon félénkek. A kőszáli sas is vadul menekül a motor kattogásától. Gyávább az a nyúl nál.

– Hol volt a háborúban?

- Hidroplánnal keringtem Ancona felett. Akkoriban mindenki mihozzánk tódult, a szegény komiszbakák a repülőiskolába igyekeztek a sok tetű, bolha elől. Pedig de gyakran temettek nálunk. Én is minden repülés előtt összecsomagoltam a vackaimat, átadtam egy bajtársamnak, hogy majd küldje haza. Maradtunk 150-en.
- Mi a legnagyobb távolság, amit megtett?
- Amsterdam-Budapest.
- És a magasság?
- Csak 8000 méterig jutottam. Többre nem volt szükség. Nem nagy dolog. A szív valamivel gyorsabban ver.
- A szerencsétlenségekkel hogy állunk?
- Legtöbb van a franciáknál, mert azoknak sok a gépjük s bűvészkednek. Sehol a világon nem bosszulja meg úgy magát a hanyagság, mint itt. Az angol a legtapasztaltabb, a német a legalaposabb.
- Hol legbiztonságosabb repülni?
- Isten úgyse nem dicsekszem, de minálunk. Mi vagyunk a legszegényebbek, tehát legjobban vigyázunk.
- Babonás?
- Rendkívül. Először is nem engedem magam lefényképeztetni indulás előtt. A harctéren volt egy kóc-majmom, anélkül sohasem szálltam föl. Aztán mindenféle bolond varázsigéim is voltak. Egyidőben, mielőtt a gépembe léptem volna, természetesen bal lábbal, folyton ezt kellett mondanom: Virágvasárnap.
- És segített?
- Amint láthatja.
- Ma már nem mondja?
- Fölösleges. Ma a repülés olyan biztos, hogy szinte unalmas. A biztonság 100 százalékos, több annál, 101 százalékos. Négy év óta járom ezt az utat. Ezalatt mindössze az történt, hogy egy utas belevágta fejét az egyik szárnyba meg hogy kipottyant egy köteg bécsi újság, melyet rosszul rögzítettek meg. Edisonnak van igaza. Őtőle 1908-ban megkérdezte valaki, hogy ráülne-e repülőgépre? Azt válaszolta, hogy még nem ülne repülőgépre, mert a repülés 80 százalékát a pilóta végzi, csak 20 százalékát a gép. Majd ha a gép végzi a repülés 90 százalékát a pilóta csak 10 százalékát, akkor ráül. Hát ez az idő elkövetkezett. Egyszer a pilóta kiesett a gépből, a gép pedig tovább repült. Nem tudták, mi lett a géppel. Négy nap mulva megtalálták egy búzatáblán, kifogástalan siklórepüléssel szállt le a kalászok rugalmas felületére, miután elfogyott a benzinje. Egyetlen sérülés se mutatkozott rajta.
- A gép már okosabb, mint az ember. De azért önök között is akadnak, akik félnek?
- Vannak olyanok, akik egy bizonyos idő után „földiszonyt” kapnak, a leszállás előtt idegeskednek, kipottyannak a gépből. Ezek már „túlrepülték” magukat. Ismertem egy ilyen pilótát. Játszva csinálta meg a légbukfencet, dugóhúzó, ezerszer is fölszállt, de egyszerre fölmondta idegrendszer a szolgálatot, még a motorberregést se bírta hallani, azonnal rosszul lett tőle.
- Csak fiatalok repülnek?

- Láttam már olyan pilótát is, aki 56 éves korában tanult s kiváló repülő lett belőle.
- Mi a repülés legnagyobb öröme?
- Az, hogy három dimenzióban mozgunk: ez valami kimondhatatlan hatalmi érzetet ad. De furcsa meglepetések is várnak ránk. A centrifugális erő olykor megrézfál bennünket. Egyszer a fordulónál, amint hirtelen bedőltem, föl akartam emelni a lábamnál heverő pár kilós fényképezőgépet. Meg se bírtam mozdítani. A sebes repülésnél, a 450 kilométeres rekordnál azt tapasztalták, hogy a pilóta a fordulónál szörnyet halt. Keresték, hogy mi ennek az oka. Aztán a mérnökök kezükben az íronnal kiszámították, hogyha a gép ilyen sebességgel halad és hogyha a pilóta 30 foknyi szögben fordul be, akkor az ember 1" kiló agyveleje a centrifugális erő folytán 20 kilogramm önsúlyú lesz, úgyhogy a repülő nyomban gutaütést kap. Pardon. *(Beugrik a gépbe, leszíjjazzák.)* Indulunk.
- Mit tapasztalt az utasokról?
- Azt mondják, hogy csak a levegőben a jó. De egy különös: minél jobban vágta-tunk, annál türelmetlenebbek, hamar megszokják a gyorsaságot, elvesztik mérték-érzésüket.
- Mi a legkellemetlenebb a kezdő utasnak?
- A gurulás, mert az ráz. *(Mégis csak nehéz elszakadni az anyaföldtől.)*
- Olykor le kellett szállnia útközben is?
- Csak a köd miatt. Olyan viharban is vígan repültem, mikor az Andrassy-úton fákat csavart ki a szélvész. Pompás gép ez. *(Megkopogtatja a faülést, én is kopogok.)* Négyéves. Azóta azonban 82-féle változtatást tettünk rajta, mindig újra és újra átalakítják, aszerint, hogy mit tapasztaltunk.
- Mit csinál majd ezen az úton? Enni is tud?
- Csak legyen mit.
- Újságot olvas?
- A szél elfújná. Hanem cigarettázom. Bécsig két-három cigaretta. Rövid az út. *(Csöngetnek, ez már az indulás. Az utasok szálltak: egy párizsi hölgy, a tizenkétéves kislányával, egy bolgár kereskedő, egy pesti öregúr, túl a hatvanon, egy vidéki nagyiparos, kövér, testvérek között is 95 kiló. Potomság. A gép teherbíróereje 600 kiló. Mindenki fölfelé tekint, az eget kémleli, mint tengerész a tengert. A kövér nagyiparos a pilótához hajol, érdeklődik, jó útjuk lesz-e, az azonban csak a bajusza alól felel, hogy majd a végén meglátja. Porzik az őszi fű, csillog a napfény, gurulunk, a motor lihegve lüktet, acsarkodik, oly fülsiketítő lármával, mintha az egész földgolyót magával ragadná. Hajrá, már repülnek, legyőzték a nehézkedési erőt. Newton, szégyeld magad. Az én pilótám ott van a hegyek felett, az erdők felett, pirinyó pont, az öt utasával együtt, nyugat felé száll egyenletesen. De még nézem. Integetek: szerencsés utat. Önkéntelenül kiabálok: éljen, éljen.)*

CSELÉD

(Írhatnám azt is, hogy háztartási alkalmazott. De fázom ettől a szépségflastromtól, mely csak arra való, hogy eltakarja azt, ami fáj. Akkor becsületesebb, irgalmasabb a főnti derék, régi szó, mellyel már a tizenhatodik században is váltakozva jelezték a családot s a cselédet, aki a familiához tartozó családtag. Bözsi egyébként se veheti zokon ezt a stílust. Ő a legfelsőbb arisztokráciához tartozik: a fiatalságához. Péter-Pálkor tölti be tizenhetedik esztendejét. A szomszédból küldték át a porszívógépért. Behívatom dolgozó-szobámba. Mezei virág, kartonruhában. Haja sötétszőke, szeme sötétkék. Bőrét, mely a porcellánfehér s a mályvaszín árnyalataiban játszik, akármelyik miss megirigyelhetné. Bemutatkozás helyett némi zavarral így szóllok):

- Bözsi kérem, nézze csak, én írni szoktam. *(Elszántan.)* Megírok mindent, mindenkit. Igen, most magát írom meg.
- *(Nevet.)*
- Miért nevet?
- *(Még jobban nevet.)*
- Feleljen arra, amit kérdezek.
- Ne tessék bolondozni. *(Arcát eltakarja két tenyerével, mint egy haragos előkelőség a fotoripoter kodakja előtt.)*
- Kezdjük, fiam.
- *(Most arcáról leveszi egyik tenyerét s tétovázva már a nyilvánosság felé fordul.)* Azután hogy ír meg?
- Úgy, ahogy van. Gyönyörűen. És ki is cifrázom. Majd meglátja.
- *(Még egy kifogást kockáztat.)* Haza kell mennem, nagyságos úr. Takarítunk.
- Az várhat. Ez fontosabb. *(Érveket keresek.)* Maga már hallotta, hogy vannak olyan emberek, akik könyveket csinálnak. Nem hallotta? Olvasott már könyvet?
- Olvastam.
- Mit?
- Regényt.
- Mi volt benne?
- Elfelejtettem. Régen olvastam. Tizenhároméves koromban.
- Ki írta?
- *(Vállat von.)* Nem néztem meg. *(Írók, tanulókat meg, hogy az olvasók nagyrésze nem kíváncsi a nevetekre, csak a munkára, ti ezzel szemben már csak a nevekre vagytok kíváncsiak, nem a munkákra.)*
- Újságot olvas?
- *(Elfintorítja orrát.)* Azt nem szeretem. Csak ha valami szerelmesféle van benne.
- Színházban volt?
- Egyszer. A cigánybáróban.
- Na látja. Ez is olyan lesz. *(Térjünk a tárgyra.)* Hol szolgált először?
- Otthon, a kántoréknél.

- Mikor jött föl?
- Három éve.
- Hová szegődött?
- Kispestre egy vasutashoz. De aztán bejöttem, mert ott nem volt versegi lány. Pesten harminchárman szolgálunk.
- És tetszett Pest? Nem volt furcsa? Szereti?
- Pest nagyon szép. Nem lehet mondani. (*Gondolkozik.*) De csak télen. Nyáron szebb Verseg.
- Hányadik helye a mostani?
- A harmadik. Engem mindenütt szerettek.
- Mennyi a fizetése?
- 32 pengő.
- Mi a dolga?
- Mindig akad valami. Takarítok, főzök, vikszolok. Kismosást is végzek, kisvasalást is. Mosogatok... (*Észbe kap.*) Ezt is megírja? (*Nevet és indul.*)
- Várjon még, Bözsi. Hány szoknyája van?
- Hat. Odahaza. A stafirungom még nincs készen. Most varrom.
- Mit szeret enni legjobban?
- (*Határozottan, mint aki ezt már régesrég eldöntötte magában.*) Főtt tésztát.
- Táncol?
- Csak csárdást.
- Cigaretázott már?
- Soha.
- Orvosnál járt?
- Mikor beoltottak.
- Hányan vannak testvérek?
- Négyen. A bátyám, az katona. Öcsém és húgom. Azok még kicsik.
- Mi az édesapja?
- (*Megdöbbentő ötlettel.*) Most már semmi. Meghalt.
- Az édesanyja?
- Az is. Most januárban.
- Mi baja volt?
- Nem tudom. Bementünk a kórházba. Ott nem mondták. Mi pedig nem kérdeztük. (*Ha volna neki Röntgen-képe az édesanyja tüdejéről, vagy pontos diagnózisa, akkor is ily árva volna.*)
- Mutassa a haját? (*Kis hajcsutkát hord egészen lenn a nyakszirtjén, hat hajtűvel összetűzdelve. Több hajtű, mint haj.*)
- Vasárnap leeresztve hordom. Szalag van benne. Most fekete.
- Nem nyiratja le?
- Még csak az kellene. Egy lány levágatta. Húsvétkor úgy jött haza, kis gyerek-sipka volt a fején. Bojtos. Utána kiabáltak, gúnyt űztek belőle. Aki egyszer kivetkőzik, annak nincs többé becsülete. Egy másik lány pedig meg is bolondult. Pesten látta, – a helyén – amint az úr kést emelt az asszonyra. Attól háborodott meg.
- Van udvarlója?

- *(Gyorsan és boldogan gyökint.)*
- Micsoda?
- Kalauz.
- Hol ismerkedett meg vele?
- A villamosban.
- Hogyan?
- Vonalat kértem. „Talán gyerekjegyet”, – mondta. Aztán nem adott vissza addig, míg a végállomáson meg nem mondtam, hol lakom.
- Elveszi?
- *(Csukott szájjal.)* Ahá. Majd ha húszéves leszek. *(Hátraveti fejét, akár a madár, mikor iszik. Szakaszszállóval röpködnek a mennysínekbe.)*
- Tegeződnek?
- Még nem.
- Hol találkoznak?
- Télen a Keletinél, nyáron a Ligetben.
- Mi kellene magának? *(Hallgat.)* Pénz, sok pénz.
- Az nem.
- Hát mi?
- *(Elkomolyodik és valami vallásos áhítattal.)* Csak egy kis ház. *(Szerényen a népmesék modorában.)* Meg egy kis boldogság...
(Minthogy mindenre értelmesen felelt, megkínálom egy tányér cseresznyével. Azonnal enni kezd. A cseresznye vére bemaszatolja fiatal száját, gyönyörű fogorvát, mely még nem ösmeri a fogorvosok köszörűit. Egyszerű, mint a kenyér és tej. Az örök népszínművet természetesen játssza, anélkül, hogy egy pillanatra is kiesné szerepéből. Én többre becsülöm hétszáz moziszínésznél. Míg a papírlapokat rendezem, melyekre odaváztam szavait, bele-belesandít a sok ákombákomba. Újra furcsálja, hogy akad ember, aki ilyesmivel foglalkozik. És ismét nevet. Kineveti a mesterségemet, engem, az egész világot.)

FÉNYKÉPÉSZ

(Penészes hangulatokat jöttem ide keresni: azt a kínzószerszámot, melybe valaha beleszorították nyakunkat, a papírmásé-sziklát, háttérben az erdővel, vagy a viharos égbolttal meg a kőkorlátot, melyre regényes, meg-nem-értett delnők könyököltek a tizenkilencedik század tragikus éveiben. Mindennek se híre, se hamva. A mester, aki végigvezet gazdagon berendezett műtermén, nevet rajtam. Biztosít, hogy ezeket már egyetlen fényképésznél se találom meg, még vidéken se. Bubifrizurás tanulóleányok másolórámákkal jönnek-mennek, fényképek fürödnek, a negatív-lemezek az ecset az utolsó simításokat végzi. A sötétkamrában sárga lámpa. Most tudom meg, hogy a vöröslámpa ma már néha sárga. Firenzei bútorok között, szőnyegektől puha szobában csevegünk.)

– Hát semmi sincs itt gyermekkori emlékeimből? A kanári se, mely csicsereg a fényképész ujján, mikor kinyújtja a fekete kendő alól?

– Azzal se szolgálhatok. Csak egy rádióm van meg egy kis, villamos repülőgépem a gyermekeknek.

– Rosszak még a gyermekek?

– Az úriak. De a szegény gyerekek illedelmesek, mindig meghatódnak a gép előtt.

– És a felnőttek?

– Köszönöm kérdését, azok is elég rosszak. A gép előtt mindenki lámpalázat kap és hiú, nagyon hiú.

– Kezdjük talán az erősebb nemmel.

– Megdöbentő, hogy a férfiak milyen ritkán fotografáltatják magukat. Gyakran jönnek ide hozzátartozóik a haláluk után egy húsz-harminc éves fotografiával, azt nagyíttatják meg, mert életükben nem maradt egy percük sem, hogy leüljenek a műterembe. Egyébként ők is hiúak. Az első mozdulatuk az, hogy nyakkendőjüket igazítják, aztán a hajukat többször megkérdézik, melyik oldaluk az előnyösebb, a lencsébe úgy bámulnak, mintha tükör előtt lennének, a szájukat összevonják, csücsörítik.

– És a nők?

– Ők talán kevésbé pózolnak. Előre gondoskodnak arról, hogy a hasonlóság ne lehessen túlságosan nagy. Kikészítetten, vastagon kifestve állnak a lencse elé. A legpolgáribb nők is a kor szépségideálját vallják maguknak. Mindegyik egy sovány, eton-frizurás, fiús mozisínésznőt alakít. Csak önmagára nem akar hasonlítani.

– Bocsásson meg, ki akar önmagára hasonlítani? Ez a legunalmasabb. Talán ismeri *Gaultier*-t, a francia író, aki már régen megállapította, hogy mindnyájunk lelkében benne lakozik a *bovaryzmus*, az a majomkodó, ősi hajlam, mely meghamisítja nemcsak külsönket, hanem tulajdon jellemünket és vérmeiségünket is, úgyhogy egyikünk sem éli a valódi életét, hanem egy másikat, mely éppen ellentétben áll vele s azért szenved, azért hoz minden áldozatot, hogy ezt elérje. Ki akar a valósággal találkozni? Ez nem érdekes. Nézze meg, hol lógnak a tük-

rök. Többnyire a homályos sarkokban. Az emberek teljes napfénynél sohase szeretik szemlélni arcukat, csak homályban, amikor a képzeletnek több szerepe jut, mint az érzékelésnek.

– Én is ezt tapasztaltam. Semmitől se rettennek meg annyira, mint a hasonlóságtól. Pusztán a típus hasonlóságához ragaszkodnak, úgy nagyjában. Azt óhajtják, hogy a fényképen olyanok legyenek, ahogy képzelik magukat, hogy a fénykép az ő képzelt egyéniségük kivetítése legyen. Hány apró tragédiát láttam a fényképek átvételekor. A fotográfia eredetije elpirul, összeborzong, néha könnyezik is. Mindig a fényképész a hibás. A fényképész legyen kozmetikus: tüntesse el a ráncokat, a szem alól a szarkalábakat, legyen fogorvos: hozza helyre a hibás fogsorokat, legyen orvos: soványítsa meg a leghájasabb vállakat, legyen művész: hazudjon értelmet, szellemet a kifejezéstelen szemekbe.

– Kik a legkevésbébbé hiúak?

– A színészek. Ők annyira megszokták a fényképezést, hogy nekik mindegy.

– Vőlegény és menyasszony levéteik még magukat, kéz a kézben?

– Nagyon ritkán. A templom körüli fényképészek olykor fölveszik még a bérmáló lányokat, fehér ruhában, koszorúval a fejükön, égő gyertyával a kezükben. De a csoportképek végkép divatjukat multák, a családok is ritkán jelentkeznek, legfőleg kétten-hárman vétetik le magukat együtt. Berlinben az aktok divatosak. A teljes meztelenség, akár a szobroknál, nem sértő, csak akkor, ha egy ruhadarab – egy cipő, egy harisnyakötő – hangsúlyozza a meztelenséget.

– Mikor van az önök szüretje?

– Karácsony táján. Májustól októberig holt szezón. Legnagyobb forgalom a háborúban volt. Ekkor a hadbavonulók, a családtagok szinte havonta fotografáltatták magukat.

– Ismeri az expresszionista fényképeket, melyek egy alakot a jellemző vonások torzításával mutatnak be?

– Szélhámoságnak tartom. A fényképészet nem térhet el a valóságtól. Célja egy életmozzanat megrögzítése. Éppoly ellenszenves a nálunk divatos édeskés, cukros fotográfia, mely a mult századbeli festészet lomtárba került kellékeivel, függönyökkel, virágcsokrokkal akar hatni.

– Hol a jövő?

– Amerikában. Ők diktálják az ütemet, elsősorban *Steinchen* és *Smith*, két festő, aki eldobta az ecsetet, hogy megmutassa, milyen művészi lehetőségek vannak a fényképészetben. A mozi minden újítása bevonul a fényképészetbe. Műtermeinkből lassanként kiszorul a napfény, boszorkányosan elmés villanyvilágítás helyettesíti, elmosódó árnyalatokra, folthatásokra törekszünk. Olyan sajtólevonatok készülnek, melyek a rézkarcokkal vetekszenek. Kiderült, hogy az éles fénykép sohasem jó, mert a lencse mindig élesebb, mint az ember szeme. Ezt a különbséget el kell tüntetni. A moziban már régóta nem élesek a *premier plan* alakjai.

– Kit emlegetnek külföldön?

– Művészi tekintetben Ausztria a legelső. Németország hanyatlik. A latin népek nehezen barátkoznak meg az új fényképészettel. Bátran állíthatom, hogy mi az

élén járunk. Budapesten legalább tizenkét oly fényképész él, ki a világ bármely pontján elsőrangú lenne. Londonban négy-öt sincs ilyen.

– Hát a törökök? Ők a legnagyobb képgyűlölők. A vallásuk tiltja, hogy lefotografál-tassák magukat. Mohamed annyira ellensége volt az önbálványozásnak, hogy még hívei sem tudják, milyenféle arca lehetett a prófétának.

– Azóta ők is beadták a derekukat. Keleten különben egyre nagyobb teret hódít a fotográfálás. Japán fényképészete csodálatos. *(Egy csomó japáni fényképet tesz elém.)* Nézze, milyen szerények, igénytelenek és szellemesek. Itt egy fa áll egyedül. *(Mint egy Utamaro-kép, vagy egy kétsoros japáni epigramma.)*

– Még egy kérdést: mondja, miért szerepeltet *Ibsen* annyi fényképészt?

– Mert a fényképészek a mult században valóban tragikomikus figurák voltak, félemberek, féltehetségek, akik nem ismerték képességük határát. A mai fényképész a földön jár, alapos, sokoldalú tudással kell rendelkeznie, értenie kell a lélektanhoz, a képzőművészethez, a technikához s mindezeket a tulajdonságokat össze kell fognia akkor, mikor a képet beállítja.

(A műterem fehér ernyőivel, fényszóróival, szárny-szerű oldalfalaival olyan, mint egy hangár. Barátom a gép elé ültet, hogy lefényképezzen. Amit tanultam tőle az imént, annak most kevés hasznát veszem. Én is a lencse felé sandítok, lámpalázat kapok, mert mégis csak ünnepélyes pillanat, mikor múló életünk egy pillanatát megrögzítik. Igyekszem természetesen affektálni. Biztat, hogy csak egész közvetlenül, legyek kissé derűsebb. Szóval a régi csatakiáltás: barátságos arcot. Barátságos arcot kell vágnom az életre, a világra, mindenre, ami körülöttem van. Kissé nehéz, de megpróbálom.)

KOLDUS

(A kétségbeesés pillanatában, mikor lábad alól elveszted a talajt s a szemhatár végkép elborul, arra gondolsz, hogy majd koldulnod kell s megjelenik előtted a koldusbot árnyéka. Ez a kép határozatlan, azért olyan kísérteties és szörnyű. Hidd el, a valóság nem egészen ilyen. Az máskép szörnyű. Részleteiben, aprólékos kicsinyességében az. Most itt az udvarban előttem áll a koldus. Károly bácsinak hívják és 55 esztendő. Homlokára barna-deres haj csapzik, bajusza van, Krisztus-szakála. Rongyok fődik szénporos testét, inge cafatokban lóg, de a figyelmes szemlélő még meg tudja különböztetni az egyes ruhadarabok határvonalait, kabátját, mellényét, nadrágját. Kék szeme a rozzant test templomában áhitatosan világít. Arcéle sovány. Olyan nemes és előkelő, hogy frakkban valami nagyhercegnek hihetnéd s palástban egy apostoli szentet játszhatna színpadon. Felvidéki tót. Törve beszél magyarul. A társalgás németül folyik. Elkérem botját, mert még sohase fogtam kezembe koldusbotot. A koldusbot olyan, mint minden más bot, mégcsak nem is sokkal hitványabb. Engedélyét maga nyomja kezembe.)
– *(Hangosan olvasom): „Könyöradománygyűjtési engedély, budapesti lakosnak. A könyöradománygyűjtés szabályozása tárgyában kiadott 81.000/1924. számú (ügyeljünk a számra) belügyminiszteri körrendeletben megállapított jogomnál fogva megengedem, hogy X. Y. a saját részére, nyomorenyhítés céljából, a mai naptól számított 60, azaz: hatvan napon át Budapest székesfőváros területén házról-házra járva, könyöradományokat gyűjthessen magának.” (Lám, a dicső huszadik század a nyomort csatornázza, mindenre talál hivatalos formulát. A szöveg fölött lila tintával az áll, hogy az engedély 60 napra meghosszabbított.)*
„Személyleírás. Termete: közép, arca: hosszas, szeme: kék, orra: rendes, haja: őszes-barna.” Mi baja?

– Sérv. Én mindig csak az igazságot mondom.

– Mióta jár így?

– Tíz éve. Mire hazajöttem a háborúból, a feleségem meghalt, eltemették, azt se tudom, hol fekszik. A népszállóban kaptam lakást. Aztán mit kezdeztem? Jární se tudtam, ruhám se volt. Így lettem közönséges koldus. *(Amint ezt a szót kiejti, szeme egyszerre megtelik könnyel, ez a zuzmarás fejű férfi sírva fakad, úgy sír, mint a záporosó.)*

– Mi volt azelőtt?

– Pék. Én mindig csak az igazat mondom. Kisgyerek-koromtól fogva dolgoztam. Én mindig csak az igazat mondom.

– Mennyi jön össze egy nap?

– Egy pengő, egy pengő húsz. Nem bírom a lépcsőjárást. Emiatt. *(Lágyékát fájditja.)*

– Mások többet keresnek?

– Akik a negyedik kerületben járnak, a Váci-utcán. Ó, ha én a negyedik kerületbe mehetnék, de ott már nagyon sok van. Több mint 1500.

- Ismeri őket?
- Majdnem mindegyiket.
- Hányan vannak Budapesten?
- Azt hallottam, 12.000-en.
- Találkoznak néha?
- Multkor Kispesten gyűltünk össze egy udvarban.
- Miről beszéltek?
- Hát a keresetről.
- No és ki a leggazdagabb koldus?
- Egy nyolcvanéves anyóka. A templom előtt koldul. Annak lakása is van. Szép szobája, konyhája.
- És magának?
- Csak egy kis bódém, fából, magam ácsoltam. Én az igazságot mondom, csak az igazságot. (*Ich sog' die Wahrheit, nur die Wahrheit.*)
- Tudom, tudom. A bódéért legalább nem kell fizetnie.
- Dehogynem. A helyért minden hónapban 1 pengő 50 fillér jár.
- Melyik a legjobb nap?
- A vasárnap.
- Melyik a legjobb évszak?
- A nyár. Télen a hidegben, mikor fúj a szél, senkise veti le a kesztyűjét, senki se gombolja ki a kabátját. De nyáron könnyebben adnak.
- Mennyit?
- Két fillért, négy fillért, hat fillért. Aki tíz fillért ad, az már gavallér.
- Hogy koldul?
- (*Lekapja sapkáját s mint kisdíák a leckéjét, úgy fújja, rossz magyarsággal*): „Kezét csókolom, adjanak szegény nyomorultnak, kezét csókolom.”
- Mit evett ma?
- Egy kis rántottlevest.
- Hol szerzi be ételét?
- Úgy kapom. Vannak házaim. Egy helyütt kenyér, másutt főzelék, sajtmaradék, a piacon egy-egy alma. A pénz ruhára kellene. Ezt a csizmát is 5 pengőért vásároltam. Csak ilyen rongyos ne volnék. (*Kitárja karjait s a madárijesztőruha, mely csupa férc, szétnyílik, látni lehet mellét, hónaalját, meztelen testét, ahogy az Isten megteremtette.*)
- Mi ez itt?
- (*Föltakarja jobbkarját.*) Még tizenhat esztendőskoromban rajzolta ide egy barátom. (*Kék tetovált szív, középütt a születési éve, 1872, fönn egy kifli és egy császárzsemlye, alatta két keresztbe tett fakanál, mint céh-jelkép.*)
- Miért?
- Szokás. Akkor fáj, megdagadt, három napig dolgozni se bírtam. De jó, hogy itt van. Legalább tudom, hogy valamikor pék voltam. (*Megint könnyezik.*)
- Nincs fia, rokona?
- Senkim a világon. Csak a jó Isten. (*Nur der liebe Gott.*) Csak a jó Isten...

(Akivel senkise törődik a földkerekségén, semmiféle támogató és istápoló, annak a legelőkelőbb pártfogója van, akihez a királyok is térdenállva imádkoznak. Károly bácsi a tavaszi égre emeli kék szemét. Háláról, kézcsókról, könnyekről beszél. Milyen regényes, milyen középkori minden koldus, milyen nyugodt. Tudja, hogy lejjebb már nem kerülhet s ez valami fönséget ad neki, valami nagy-nagy békét. Lassan kifelé ballag. Nem siet. Elért oda, ahova kellett. Kikísérem, hogy a kutya le ne húzza, mert az az orrával már megszimatolta, hogy kiról van szó s valami év-ezredes gyűlölettel vicsorítja fogát. A kutya az állatok közt a nyárspolgár.)

SÚGÓ

(Már ismertem a színház e régi munkását, Magyarország legöregebb, legkitűnőbb sűgóját. Többször láttam, amint a próbákön a sűgolyukból egy-két pillanatra ki-dugta fejét, a homlokára tolt pãpaszemmel. De napvilãgnál, polgãri lakásban, a föld felett éppoly kevésbé találkoztam vele, mint ahogy még nem találkoztam va-kondokkal délben a Kőrúton. Szép fej, zuzmarás üstök, tágranyílt kék szem. Ki-munkált színész-arc. Egy hírneves színész is lehetne, ki Lear királyt már számta-lanszor alakította. Vãllvonítással kezdí a beszélgetést.)

– Eh kérem, ki akar eredetileg sűgó lenni? A veszett fejsze nyele. Természetesen én is színésznek készültem. Vidéken Nyírbátoron.

– És miért nem lett az?

– Nem tetszik hallani? Raccsolok. Máig sem tudom kimondani az *r*-et. *(Próbãlga-tja.)* Korán reggel ritkãn... Nem megy.

– Pedig ezek mind kitűnő *r*-ek. Igaz, hogy nem ezen a földrajzi szélességen. Francia *r*-ek. *(R grasseyé.)* Önből Franciaországban akár Mounet-Sully is lehetett volna. És mit akart játszani?

– Shakespeare-t. A nagy tragédiákat. Hamletet, III. Richárdot, Lear királyt... 1882-ben, 18 éves koromban beültem a sűgolyukba. Azt hittem, csak átmenetileg, míg megtanulom az *r*-et. Most hatvankétéves vagyok. Megöregedtem a sűgolyukban.

– Ez is színészet.

– Hát igen. Afféle földalatti színészet. Egy kripta, elevenen eltemetett színészek számára. Kis villanylámpással. *(Tűnődik.)* És kis fizetéssel.

– Mit szeret leginkább sűgni?

– Shakespeare-t. Holott a verses szöveget a legnehezebb, mert ott nem monda-tokról, hanem betűkről van szó s a színész nem toldhatja-foldhatja a szöveget, mint a mai vígjátékoknál.

– Nevet néha ezeken?

– Csak a próbákön. Maga az előadás nekem is gépies munka: állandó testi és lelki készenlét. Végre a függöny felgördülésétől a legördüléséig minden a kezem-ben van, mint egy hajóskapitánynak.

– Ugyebár, elsősorban a cipőket látja?

– Csak a rossz sűgó, aki folyton olvas. A jó sűgó bele-belepillant a könyvbe, köve-ti a szöveget s a színész arcát nézi.

– Mit néz rajta?

– Azt, hogy mikor fogy ki belőle a szusz. Mert mikor megakad a szövegben, akkor a színész olyan, mintha légüres térbe jutna s levegő után kapkodna. Ekkor kell földadni neki a szót. Többször előfordult az is, hogy valaki elãjult, sírógörcsöket kapott, én egy csöngetéssel leengedtettem a függőnyt.

– Mondja, mindig hallgatnak magára a színészek?

– Sokszor bizony kicsavarják szavaimat. Emlékszem – vagy harminc éve ennek -, a debreceni színházba vendégszerepelni jött egy akadémiai növendék – ma híres

színésznő – „A falu rossz”-ban játszotta Feledi Boriskát. De akkor még nem barátkozott meg a paraszti beszéddel. Ezt súgtam neki: „Hejh, Sándor, kigyelmed ugyancsak el van keseredve.” Ő pedig ezt mondta: „Sándor úr, kegyed valóban idegesnek látszik.”

– Reinhardt megpróbálta, több ízben sűgó nélkül is játszott.

– Debrecenben mi is megpróbáltuk. Már tizenhatszor egymásután adtuk a Parasztbecsületet, úgy ment, mint a karikacsapás, egyetlen betűt sem kellett sűgnom. Az igazgató csupa hetvenkedésből elhatározta, hogy sűgó nélkül játszatja. Mi történt? Azok a színészek, kik előző estéken egyetlenegyszer sem szorultak rám, pusztán attól a tudattól, hogy nem vagyok ott, egymásután sütek be szerepeikbe, olyan botrány támadt, hogy le kellett engedni a függönyt.

– Szóval a sűgó -: sugallat.

– Még akkor is, ha néma. Multkor egy művésznőnek a nézőtérről kellett elmondania néhány mondatot, nem sűghattam neki, de ő mégis odaültetett a karmesteri szék alá, a zenekarba, hogy legalább a fejem bűbját lássa.

– Megemlítették már színházi kritikákban?

– Debrecenben, ifjúkoromban. Vidéken egymásután pörögnek a darabok és a színészek sokkal inkább rá vannak utalva a sűgóra, mint itt. Egy bemutatón bizony erősen kellett sűgnom. *(Régi újságot kotorász elő.)* Másnap ez a kritika jelent meg. *(Olvassa.)* „Végre mi is hallottunk egy szépen csengő baritonhangot: a sűgóét.” Ez volt a legnagyobb sikerem. Egyébként? Mindennek a sűgó az oka, ha megbukik a darab, vagy a színész, rajta verik el a port, az elismerésből nem jut ki neki semmi. Ha bemegy a színházba, a művészek és művésznők különösen a bemutatók előtt körülvesznek. Jaj, drágám, rám ma különösen vigyázzon. Nekem, kedves kolléga, nagyon halkan, nekem erősen, nekem csak a mondatok kezdetét.

– És ön mit tesz?

– Azt, amit a pesti pincér, aki nyolcféle kávérendelést vesz fel. Az egyik vendég világosan kéri a kávé és langyosan, a másik sötéten és forrón, a harmadik félbarnán és hidegen, a pincér pedig egyszerűen bekiált a tűzilegénynek: „nyolc kávé.” Én is egyféleképen tudok sűgni.

– Diákkorában sűgott a tanulótársainak?

– Súgtam, de pórul jártam, a tanárom rajtakapott és kiállított, majd mikor helyemre eresztett, így szólt: „Fogadd meg, fiam, hogy ezután sohasem fogsz sűgni.”

– És ön megfogadta?

– Meg. De nem lehetett megtartanom. Akkor azonban még nem tudtam sűgni. A diákok és a rossz sűgók, nem is sűgnak, hanem susognak, sisegnek, selypegnek, amit mindig az hall meg, akinek nem szól – a tanár és a néző – és az, akinek szól, – az osztálytárs és a színész – egyáltalán nem hall meg. Az igazi sűgás *(ettől kezdve így beszél)* ez a nagy mély, tompított, színtelenített torokhang.

– Szerelmet is lehet így sűgni?

– Bajos.

(Ismét a kellemesen színezett, erős baritonhangján beszél. Soha életében nem volt beteg, még náthás sem. Estére megint majd sűg s ezt a hősi hangot szerényen lefokozza úgy, hogy az első zsöllyékben ülők csak azt az imaszerű mormo-

lást hallják, mely lelke minden előadásnak. Mert a sűgő kettő egyszerre: a színészek mankója és szárnya is.)

URIASSZONY

(Elegáns autó áll meg a temetőkapu előtt s a kocsiból kiugrik, tirée á quatre épingles. Bois de rose jumper-ruha, panamakalap, szandálcipő. Kezében két csokor rózsza, fehér és piros. Ezen a délelőttön – miért, miért nem – eszébe ötlött, hogy már sok-sok éve nem látogatta meg szüleinek sírját. Kényelmetlen, hogy a halottaknak nem lehet legalább telefonálni. Botladozik a sírkövek között, már elfelejtette, hol nyugszanak a szegény öregek, eltéved. Párizsban nem tévedne el. Egy pesti temetőben könnyebb eltévedni. A csősz, ki a halottak egyforma utcáiban rendőröködik, útbaigazítja s ő hosszas keresés után a 4-ik szakaszban, a 21-ik sorban meg is leli szüleit, kik csöndesen fekszenek két egymás mellett lévő sírban, mint hajdan hitvesi ágyaikban. Megindultan lép előbb az apja sírjához, ki mint szigorú puritán hivatalnok sötét repkény alatt pihen. Odateszi a fehér rózsacsokrot. Ezt gondolja lassan és szomorúan.)

– Apa... *(Nagy szeretettel.)* Drága, drága apa... *(Zsebkendőt vesz, szemét törölgeti.)* Bocsáss meg, hogy oly régóta... *(Símogatja a hant fűvét, mint egykor apja hosszú haját.)* Dehát ez a temető messze... rettenetesen messze... Ennyi idő alatt az ember akár Bécsbe is eljut... Otthon pedig, tudod, mennyi a dolog... A háztartás, a gyermekek... Mind a három jól van... Igaz, te a Jancsikát nem is ismerted... Már a háború előtt... És ő a háborúban született... Lilike gyönyörű leány lett... varr is... okos... kedves... Pista most végezte a hatodik gimnáziumot... tiszta jeles... az osztály legjobb tanulója... Mérnöknek adjuk... ahogy te kívántad... Különben minden rendben... A ház is... Igen, már nyílnak a tulipántok és árvácskák... zöld a kert... a filagóriát befutotta a vadszőlő... ahol te úgy szeretted üldögélni a nádszéken... Ne aggódj... Minden este magam zárom el a gázcsapot... Nemsokára a Balatonra megyünk... a gyerekeknek jót tesz a homok... Egészséges vagyok... Dehogy, teljesen... Köszönöm, az uram is... Szegény éjjel-nappal dolgozik, húzza az igát... Nehéz most az élet... Nem olyan, mint akkor... Más világ van... Hála Istennek mégis élünk-éldogélünk csöndesen, szerényen... Sajnos, sietnem kell... ebédet főzni... Kettőkor eszünk... Isten veled, drága apa...

(Átmegegy a másik sírhoz, ráhelyezi a piros rózsacsokrot ugyanazzal a megindultsággal. Gondolatai itt gyorsabban jelentkeznek.)

– Édes, édes anyuska... Te se haragudj... *(Megöleli a fejét s női bizalmassággal.)* Nézd, kérlek, már mult héten készültem hozzád... Akkor azonban költözködtünk... Eladtuk a házat... a kertet... nem felelt meg az igényeinknek... Villát vettünk a Rózsadombon... Hat szoba... Most tapétázták újra... Elég jó cselédjeim vannak... Lilike franciául beszél... ritmikus táncornát tanul... pszichoanalitikusnak készül... Pista megbukott a vizgán... kettőből... számtanból és fizikából... Tavaly Párizsban jártam... Az uram?... Nézd, tudod, ő olyan derék ember... De *(halkan)* nem ért... Soha sincs otthon... Most is Miklós hozott ide az autóján... künn vár... Innen a szabónőhöz visz... „Ah my tantalised spirit...” Pardon, angolul idézek, Poe-ból... Ezenkívül mi újság?... Ja, levágattam a hajamat... Kár az én szép, sző-

ke hajamért?... Bocsáss meg, csak nem nevettem ki magam... Aztán az eton-frizura pompásan áll... Olyan vagyok, mint egy borfiú... Ezt te nem értheted, anyuska... Rádiónk van... ötlámpásos... Kissé lefogytam... Nem sokat... Huszonhét kilót... Negyvenhárom vagyok, ruha nélkül, nem ruhával. Ne ijedj meg... Azért eszem... Tegnapelőtt is ettem... Két citromot... A szervezetnek néha szüksége van egy kis hat-hétnapos koplalásra... Ezt mi érezzük... Olyan szüksége van, mint *(hasonlatot keres)* egy falat kenyérre... Mindenki el van ragadtatva tőlem... Azt kérdezik, mi a bajom... Ha látnál... Olyan elegáns vagyok... Neked is tetszenék...

(Hallgat. A halottak is hallgatnak.)

RENDŐR

(Éjfél felé, amint hazaballagok a hótól ordas februári holdfényben, az utcasarkon megpillantom a rendőrt. Naponta látom őt, azaz mindig mást és mást, mint egy fajképet, mely nem változik azáltal, hogy a személy cserélődik. Sapka, csizma, prémis télikabát, deréköv, töltött Frommer-pisztoly, kard. Már nem az a humorosan kedves, kövér, harcsabajszú alak, kit valaha ismertem, nem a röndér, csak a rendőr, de azért délceg, egészséges, nyugodt és nyugtató. Ebben a pillanatban megértem a szász királyt, aki valaha itt jártában azt mondta, hogy a világ legszebb katonája a rendőr. Már percek óta figyelem. Mit mivel? Áll és áll, egyet lép jobbra, egyet lép balra, sétál akkorka területen, mint egy börtöncella, majd ismét áll, vár, szemléli az úttestet, észrevesz engem, vigyáz rám, mint egy eltévedt gyermekre az éjszakában. Melegség fut át rajtam. Vajjon mire gondolhat ilyenkor? Talán a csillagokra, talán a szalonnára. Odalépek hozzá.)

– Biztos úr. (Tudom, hogy nálunk udvariasságból senkit sem neveznek tulajdon nevéen. A rendőr: „biztos”, az altiszt: „főfelügyelő”, a színész: „művész”, az író: „mester” vagy „főszerkesztő”.)

– (Némán tiszteleg.)

– Mióta posztol itt?

– Nyolc órától fogva. Mingyárt váltják az öreg őrszemet.

– Mi az az öreg őrszem?

– Aki már négy órát posztol.

– Mikor jelentkezett az őrszobában?

– Reggel félnyolckor a leváltásnál.

– Most hazamegy?

– Nem, az őrszobában alszom.

– Van szabadnapja?

– Minden negyedik, de akkor felügyeletre vezényelnek.

– Mi történt ezen az őrségen?

– Először is megbízást kaptam „személyek és tárgyak megfigyelésére”.

– *(Rémülten.)* Hát már a tárgyakat is megfigyeli?

– Csak azt a bádogtáblát ott. A vihar megrongálta. Aztán egy autót is szemmel kellett tartanom, a multkor nem állt meg, gyorsajtás miatt körözik.

– Különben mi dolga akadt?

– Mihelyt fölálltam, behívtak ebbe a kiskocsmába, veszekedés volt, igazoltattam két egyént. Kilenczor idejött hozzám egy hölgy, valami háztartási személy, panaszkodott, hogy egy húsz év körüli boltiszolga, aki egy kézikocsit tolt, drasztikus kifejezéseket alkalmazva udvarolt neki, trágár énekeket dalolt: „süss ide babám... nézz ide angyalom...” és nem akart tágitani mellőle. Fölvettem a panaszt, de közben a boltiszolga elpucolt.

– Gyakran jelentkeznek nők ilyen panaszokkal?

– Majdnem minden nap.

- Mit csinál a káromkodókkal?
- Főlírom őket, ha botrányosan viselkednek, bekísérem. Mi volt még? Három ittasság, egy csendháborítás. (*Elméláz.*) A népek megint isznak. Egy összeesés is volt, a másik utcában. Szívujj. A mentők szállították el.
- A tüntetéseknél izgatott?
- A rendőr mindig érzi, milyen tömegekkel áll szemközt.
- Használta már lőfegyverét?
- Soha.
- A kardját?
- Csak egyetlenegyszer. Egy nagyobb társaság jött a kávéházból, tíz-tizenkét úriember.
- Honnan tudja, hogy úriemberek voltak?
- Kabátot viseltek. Összeveszték, botokkal hadonásztak, rendre intettem őket, erre mind a tizenketten nekem estek, ütlegetni kezdtek.
- Az úriemberek?
- Azok. Mit tehettem, a kiskardomhoz nyúltam, elszedegtettem egyenkint a botjukat, bevittem a főkapitányságra a tizenkét úriembert, meg a tizenkét botot.
- Fizetése?
- Pótlékkal együtt havi százhatvan pengő. Nyugdíj is.
- Meddig kell majd szolgálnia?
- Harmincöt évig.
- Hány rendőr van nálunk?
- 4200. (Egy egész nagyközség.)
- Ki az első számú rendőr?
- Csikós Balázs, lovas.
- A legfiatalabbik?
- Huszonhároméves.
- A legöregebbik?
- Hatvannyolc éves. Az már a főkapitányságon kezeli a telefont.
- Mikor szokott enni?
- Minden negyedik órában, örváltás után.
- Dohányzik?
- Pipázok.
- Iszik?
- Nem járok én kocsmába soha. A hónap elején mehetnék, de akkor meg szégyellem. Ne gondolja a kocsmáros, hogy a rendőr azért iszik, mert most van pénze.
- Hol állt először posztton?
- A Tisza Kálmán-téren.
- Mikor?
- 1919 szeptember 14-én, reggel 8-12-ig.
- Mit érzett?
- Rendkívül zavarban voltam.
- Miért?

- Nem tudtam, hová tegyem kezem meg a lábam. Kocsik futottak jobbról-balról, emberek szaladgáltak össze-vissza. Azt hittem, hogy mindenki csak engem néz. *(Képzeld el ezt a lázálmot.)* De néztek is. Odajött a közönség: „csakhogy magukat is látni, biztos úr, az Isten áldja, éljen a rendőrség”. A kommunizmus után volt.
 - Ki szólította meg először?
 - Egy asszonyság. Valami utcát keresett.
 - Színházba jár?
 - Ha felügyeleti szolgálatom van.
 - Melyik a legszebb darab?
 - A János vitéz.
 - Regényeket olvas?
 - Csak komoly munkákat.
 - Mit?
 - A Világtörténelmet. Az ókort meg a középkort.
 - Az újkort nem?
 - Azt nem.
 - Politizál?
 - A politikától szigorúan és hivatalosan tartózkodom.
 - De mégis, az ókorban kiket szeret jobban: a görögöket, vagy a rómaiakat?
 - *(Határozottan.)* A rómaiakat.
 - Milyen pályára készült?
 - Mindig rendőr szerettem volna lenni.
 - Mi ennek az oka?
 - *(Tűnődik.)* Nem tudom. A rend...
- (Valóban, a rend gyönyörű az élet zűrzavarában. Ezt hirdeti a rendőr is, a forradalmár is, csakhogy mindegyik másképpen értelmezi. Ebből a véleménykülönbségből támad a világtörténelem. Kétségtelenül vannak született rendőrlelkek is, a kézzelfogható, érzékkel tapintható rend rajongói, akik függetlenül osztályuktól és műveltségüktől, ösztönösen a hatalmat bálványozzák. Bismarck meséli emlékirataiban, hogy ő már iskoláskorában gyűlölte a lázadókat, a forradalom nadrágtalanjait és csahosait, még a szabadsághősöket is, mindig azoknak a pártján volt, akik a meglevő állapotokat igyekeztek megszilárdítani. Ez az egyszerű ember is ebbe a kategóriába tartozik. Amikor iskolai tankönyvét olvassa, szinte öntudatlanul a rómaiakat bámulja, akik elsőként valósították meg a katonai államot. Elégedett és boldog. Derékövén büszkén viseli a négyszögletes ércclapot, szerény phalansteri számával.)*

GYÓGYSZERÉSZ

(Bármennyire sajnálom, ezúttal nem mondhatok semmi meglepőt. A patikus olyan, mint ahogy színpadjainkon látni. Igen megnyugtató. Enyhe poh, arany óralánc, arcán a kedély, a jólét püspöki rózsái. Megcsap a patika szaga, melyet valamikor oly titokzatosnak éreztem. Most sejtem, miből állhat s próbálom elemezni: illó anyagok, rózsaoilaj, mentha piperita, aether, paraldehid, talán egy kis kámfor, vagy szalmiákszesz. A polcokon katonás rendben sorakoznak a hasas üvegek, a barna bödönök, az „edényzet”, oldalt a méregszekrény. Egyik segéd a márványasztalon port kever, villamos-géppel tágítja a papírtáskákat, melyekbe egykor a gyakornok legszerelmesebb sóhajait lehelte. Mérlegek, rézsúlyok, gránát-szemek. Egy kék palackban fölfedezem azokat a rózsaszín-fehér gilisztacukrokat, melyekkel négyéves koromban csak egyszer szerettem volna istenigazában jóllakni. Csattog a számlázógép. Amint a reklámtáblácskák hirdetik, biztos hatású fagybalsam kapható, szájpirosító, náthakenőcs, kövérítő tápszer sovány gyermekeknek, soványító tea kövér mamáknak. Azonkívül rózsavíz és vitriol is. Fönn az állvány tetején a vak görög szobrok figyelmesen szemlélik a csendéletet. Hippokratesz egy szakállas egyetemi tanárhoz hasonlít, akinek már klinikája is van, Hygiea, az egészség istennője, a kecses frizurájával egy amerikai mozicsilaghoz. Nyílik az ajtó, ideges, halotthalvány férfi lép be, mintha haldoklónak akarna orrosságot vinni, de a gyógyszerész csak rápillant s így szól:)

– Nem kell. *(Az ideges, halotthalvány férfi el. Ismét nyílik az ajtó, megint egy ideges, halotthalvány férfi lép be kék táskával, ennek azonban a gyógyszerész már csak int, mire az illető némán távozik.)*

– Hogyan, hát ön nem szolgálja ki vevőit?

– Ezek nem venni akarnak, hanem eladni. Gyógyszer-ügynökök. Egész délelőtt kilincselnek, a receptúra csak délután kezdődik, az orvosi rendelések után. *(Csöng a telefon, a gyógyszerész belekiabál:)* Köszönöm, semmi se kell. *(Lecsapja a kagylót.)* Egy gyógyszerraktár.

– Kevesebb gyógyszer fogy, mint azelőtt?

– Föltétlenül. A városokban még kevesebb, mint faluhelyeken.

– Minek tulajdonítja ezt?

– A félműveltségnek.

– Nem a műveltségnek?

– Nem. Az emberek sok fölvilágosító cikket olvastak, melyet nem értettek meg. Azt látjuk, hogy egy nép annál több gyógyszert használ, minél műveltebb. Északon adnak el legtöbb gyógyszert, a svédek, norvégek, finnek között, ahol nincs analfabéta. Amint délebbre megyünk, egyre több a kuruzsló, a ráolvasó. Olaszország patikáiban még mindig árulnak limonádét, feketekávékat.

– Úgy veszem észre, hogy a huszadik századbeli gyógyszerészet nagy változáson ment át.

- Ezt a vegyigyárok okozzák, melyek évente ezer és ezer új készítményt hoznak forgalomba, a nagyipar, mely megöl minden egyéni kutatást, leleményt, kezdeményezést. Tessék befáradni. (*A patikaszobába megyünk, ahol mindössze egy mosdó van, egy páncélszekrény meg a telefon.*) Hajdan itt volt a laboratórium. Innen indult ki a középkorban az alkímia, a tizennyolc és tizenkilencedik században a természettudományos kutatás. (*Lelkesen.*) *Lavoisier*, *Scheele*, aki egész csomó elemet fedezett föl, *Serturier*, a morfium, *Sourbeira*, a chloroform fölfedezője, a mi *Than Károlyunk* mind gyógyszerész volt s egyben úttörő vegyész is. Sok hírneves művész akadt közöttünk. *Ibsen* Grimstadban évekig gyakornokoskodott, *Sudermann* is a kartársunk.
- Mit keresnek ma leginkább?
- A férfiak aszpirint, a nők szépitőszereket. De a varrólányoknak is csak francia kell, pedig a szépitőszereknek évszázados a receptjük.
- Hány gyógyszertárunk van?
- 1164.
- Melyik a legrégebbs?
- A pozsonyi „Vörös rák”. Ez már a tizennegyedik században megnyílt. Ebben az időben Budán is több apothekárius működött.
- Mit árultak ezek?
- Gyógyfűveket, de amellet mindent, amit az alkímia kisütött. Régi tégelyekről látjuk, hogy patikájukban volt porrá őrölt ökörszarv, teve velő, anyatej, kutyatej, sőt *axungia hominis* is, emberzsír.
- Honnan szerezték be az emberzsírt?
- Alkalmilag. Sok ilyen emlék vall arra, hogy a varázslókkal tartottunk közösséget. Bagdadban alapították az első patikát, az arabok. Két gyógyszerünk elnevezése, az „alkohol” és a „szirup” arab szó, azóta egészen átment a köznyelvbe. A középkorból maradt az a szokás is, hogy a patikák cégérére kígyót fessenek: az akkori fűvészek kígyót szögeztek szemöldökfájukra.
- *Andromachos*, Nero császár orvosa, készített egy varázsszert, melyet *theirak*-nak nevezett. Miből állt ez?
- Különböző állati hulladékból, melybe többek között korálgöngyöt is kellett tenni. A tizennyolcadik században még készítettek egyes helyeken. Nálunk sárkányvérnek hívták. Holdtöltekor összegyűlt kilenc gyógyszerész s kilenc napig kutyavasztotta.
- Micsoda nevezetes gyógyszer-tévedésekről tud?
- Évekkel ezelőtt külföldön egy patikus kiszolgáltattott két egészen ártatlan gyógyszert: az egyik egy zsurlóféle, *extraktum filicis maris*, melyet a galandféreg elhajtására használnak, a másik a közismert ricinusolaj. A beteg a két szert nem egymásután vette be, amint rendelték, hanem egyszerre. Ennek következtében megvakult. Ez a két orvosság együttesen megbénítja a szemidegeket.
- Sok a morfinista?
- Mint mindenütt a háború után. Hősi küzdelemmel, agyafúrtan szerzik be mindennapi mérgüket. Természetesen dugáruként. Ösmerik, tanulmányozzák az orvosok írását, recepteket hamisítanak, éjjel csöngetnek be a patikába, mikor az

orvosokat bajos telefonon felcsörömpölni. Anglia a Népszövetségben irtóháborút indított a morfinisták ellen.

– Annak idején viszont a kínaiak ellen indított irtóháborút, mert nem akarták elfogadni a rájuk tukmált ópiumkészítményeit. Különben minden nép bódítja magát. A kínaiak ópiumisták, a délamerikai nép, mely természetben találja meg a kokaint a koka cserjén, kokainista, a törökök koffeinisták és nikotinisták, az angolok rengeteg teát isznak. Mi alkoholisták vagyunk.

– *(Mint akinek jó ötletet adtak, hozza a konyakot, tölt, koccint velem.)* „Orvosi.”

– Érzem. Van sok női gyógyszerészünk?

– Négy nő patikatulajdonos is. A gyógyszerészkiasszonyok beválnak, lelkiismeretesek, megfelel nekik a csendes, babráló, nőies munka. Csakhogy sok helyütt nem szívesen látják őket.

– Miért?

– Mert a gyógyszerészek általában konzervatívek. Hogy is ne volnának azok. Fiatalkoruktól kezdve családi körben élnek. Míg mások künn hányódnak az életben, ők már gyakornokkorukban a főnökük asztalánál ülnek, a gyógyszerészné meg a leánya mellett s tarokkozás közben a principális maga mellé veszi őket. Aztán mekkora mult van mögöttük...

(Én is az ősökre gondolok. Egykor a magister, aki a gyógyszerészet művészetét, az ars pharmaciaet gyakorolta, sisakban, álarcban kísérletezett laboratóriumában, kereste a „bölcsek kövét”, vagy az „örök ifjúság vizét”, párlatokat főzött, titkos fluidumokat hajtott át üvegtölcséren s olyan fölfedezésekre bukkant, melyek nélkül ma elképzelhetetlen volna az élet. Gyermekkoromban a patikusok udvarán még láttam az óriási vasmoszarat, a laboráns gyökereket tört, a ponyván kamillateát, zsályát, ánizst szárítottak, melyet a fűvészkedő praktikáns hozott kis zsákjában a mezőkről. Most e patikaszoza ablakából egy pesti bérház vakudvara látszik. Ez a kedves méregkeverő mindössze kereskedik a gyógyszerekkel és gyárrakkal levelez. A huszadik századbeli gyógyszerész kétségtelenül a varázslók fajtájából származik. De csak annyira varázsló, mint amennyire a doromboló házicica is tigris.)

DETEKTIV

(Nyitott lepkeláng lobog a hosszú folyosón. A falak szürkék, a levegő is szürke. Minden szürke. A detektív int, hogy kövessem. Én szó nélkül követem. Bemegyünk egy udvari szobába, hol a gubacstinta és a porzó szaga érzik. A titkosrendőrnek nagy koponyája van, fekete szeme, a negyven felé jár, tizenöt eszten-deje működik ezen a pályán. Erősen cigarettázik. Naponta ötven cigarettát szív. Nikotinmérgezésről panaszkodik, tőlem kér tanácsot, hogy szokhatna le a do-hányzásról. Miután rágyujtok s vele együtt keserítem a szájam, így bókol):

– Én ismerem önt.

– Köszönöm. *(Azon tűnődöm, hogy viszonzzam kedvességét. A titkosrendőrnek nyilván legfőbb becsvágya az, hogy ne is tudják kicsoda, ennélfogva ezt mon-dom):* Én pedig nem ismerem önt.

– Remélem is. Engem csak a vagányok ismernek.

– Kik azok a vagányok?

– Rovott múltú bűnözők. De azok, ahányan csak vannak itt, Budapesten, név és személy szerint ismerik mind az 1100 detektívet.

– Ha megengedi, kérdésekkel fogom ostromolni. Mit kérdeznek öntől társaság-ban, mikor megtudják, hogy detektív?

– Először azt, hogy fogtam-e már gyilkost, aztán, hogy féltém-e tőle.

– Akár a gyerekek. Láttál farkast, féltél tőle? Milyen naivak az emberek. *(Gondol-kozom.)* Mondja, csakugyan fogott már gyilkost?

– Olyat is fogtam már, akit fölakasztottak: egy terroristát.

– És félt tőle?

– Kezdő koromban bizony furcsa volt, hogy egy emberrel vagyok együtt ebben a kis szobában, aki gyilkolt. Pedig sok mindent végigcsináltam. Tizenhét hónapig voltam künn a harctéren, a Bruszilov ellenoffenzíva idején is, hullák közt aludtam, hullák közt ébredtem. Mégis csak más ez.

– Megtámadták már?

– Meg is vertek. A kommün bukása után egy délután a Margit-hídon mentem át villamoson, megpillantottam két alakot, akit régóta kerestem, leugrottam, átbujtam a korláton, torkon ragadtam mind a kettőt. *(Milyen hatalmas tenyerei vannak.)* Nekem estek, ökölrel, körömmel, leszakították a gallérom, szalmakalapom rongy-gyá tépték, odanyomtak a korláthoz, hogy beleveessenek a Dunába. Csak az egyi-ket bírtam tartani. Akkor siettek segítségemre a járókelők.

– Benn hogy viselkedtek?

– Itt főztek, hogy legyen én is kommunista, mert a kommunizmus úgy is győzni fog. Az ilyen lekapásoknál fő a lélekjelenlét. Vidéken, egy tanyán másodmagam-mal fogtam el két tagbaszakadt óriási gazfickót, akik egy kovácsnál bujdosnak. Rájuk ordítottam: „össze a kezet” s megkötöttem őket. Mikor már vittük a pasa-sokat, az egyik megszólal: „Hát csak ketten vannak? Aj, ha azt tudtuk volna.” A Bakonyban is volt egy kalandom. Éjszaka hajtottunk – hárman – kocsin, hét-nyolc

alak nekünk támadt, ki akarta fogni lovainkat, a sárhányóra ugrott. Pisztolylövéssekkel riasztottuk el őket. Ma sem tudjuk, kik lehettek. Valami útonálló, Rózsa Sándor kései utódjai.

– Egyébként mi a munkája?

– Minden, ami előfordul. Néha bálakba vezényelnek ki.

– És mit csinál ott?

– Táncolok és figyelek. Egy „legitimista” bálon bűzbombákat dobtak. Pár évvel ezelőtt kutya nehéz esetem volt. Lefüültem egy kártyázó társaságot. Ide nehéz volt bejutnom, mert a házmester üvegablakon kukucskált ki s ha ismeretlent látott, felcsöngetett a kártyabarlangba, ahol közben a pénzt meg a kártyát eltüntették. Erre frakkba vágtam magam. A házmester kaput nyitott, én megöleltem őt.

– Mit érez ilyen ölelések alatt?

– Azt, hogy jól megy a munka. A házmestert átadtam egyik kollégámnak, az egy másiknak és így hamarosan átölelték őt a mellékutcába, hogy botrányt ne csinálhasson. A kártyaklub tulajdonosa – öreg, monoklis úr – mosolyogva jött elém, őt is megöleltem, tovább adtam, berontottam a terembe. Itt a kártyaasztal körül, háromsorosan álltak az estélyi ruhába öltözött hölgyek és urak. Fölugrottam az asztal tetejére, ráfeküdtem, egész testemmel fedeztem, hogy szét ne kapkodják a pénzt.

– Milyen bűnözőkkel találkozik leggyakrabban?

– Az előkelő körök sikkasztanak és csálnak, a nép egyszerű gyermekei lopnak és betörnek. Nagyon sok a zsebtolvaj.

– Azt hallottam, hogy a zsebtolvaj a legötletesebb bűnöző.

– Az valóságos bűvész, ezermester, a lopás bohémje, könnyed és ravasz. Füttyö-rész és nevet. Javíthatatlan. Nem egy alig szabadul ki a börtönből, már az első villamos-úton folytatja mesterségét. Könnyen megismerni őket: mutatóujjuk és nagyujjuk egyforma hosszú. Ezt ők mesterségesen idézik elő, nyújtják a mutatóujjukat, éjjel súlyokat kötnek rá. Afféle üzleti befektetés. Mert sohasem a kezükkel dolgoznak, hanem csak ezzel a két ujjukkal, melynek a bögyén – a legfelsőbb ujjpercen – olyan finom a tapintásuk, mint a nőorvosoké, akik az ujjukkal tapogatják ki a magzatot. Rendszerint hárman-négyen alakítanak egy közkereseti társaságot, ezért nehéz elcsípní őket. Ha a villamoson eltűnik valakinek a pénztárcája, a zsebtolvajnál sohasé találják meg. Az a *matért* – így hívják az anyagot, a lopott holmit! – közben odasinkófálta a másodiknak, az a harmadiknak, az a negyediknek, aki régen leugrott s viszi az orgazdának, a tyúknak.

– A betörők?

– Kétféle betörő van. Az egyik durva eszközökkel, erőszakosan dolgozik. Ez a típus egyre ritkább. Annál gyakoribb a másik, aki álkulccsal hatol be. Ezeknek egy része újabban, a kasszaforásra adta magát, mert az elszegényedett polgári osztály szekrényeiben pár agyonmosott zsebkendőnél alig talál egyebet. A modern technika minden eszközével föl vannak szerelve, gummikeztyűt használnak, akár a sebészek, hogy ujjnyomot ne hagyjanak. Bizony, a bűnözők egyre agyafurtabbak lesznek. A rendőrségnek is lépést kell tartani velük. Ma már nem

vesznek föl olyan detektívet, aki nem érettségizett. Parasztfogásokkal semmit sem érhetünk él. Lélektani tudás és emberismeret kell ide.

– Repülőgépes detektív még nincs sehol?

– Erről nem hallottam. De a legénységünket iskolázzák. A Kossuth Lajos-utca sarkán posztol egy rendőr, aki németül, franciául és angolul is beszél.

– Hogy megy a letartóztatás?

– A vagánynak be se kell mutatkoznom, az ismer és jön velem. Csak így szólok hozzá, egész csendesesen: „gyere”. Ha nehéz emberrel van dolgom, ahhoz éjjel megyek, amikor alszik. Megfogom a két kezét, én keltem föl, a szoba közepére állítom, eléje szórom a ruháit, hogy öltözködjék.

– A vallatásnál kik őszintébbek, a férfiak, vagy a nők?

– Föltétlenül a férfiak. A nők, ha ezerszer is ellenmondásba kerülnek magukkal, folyton csúrnek-csavarnak.

– Sírnak?

– A sírás mindig értelemre vall, nem is annyira bűnbánatra, mint értelemre és képzeletre.

– És mikor sírnak?

– Akkor, mikor szó esik az otthoniokról, vagy mikor visszavezetem őket a lakásukba.

– Sok embert ismer?

– Fél Budapestet, egész bizonyosan. Ha bemegyek egy vendéglőbe, fölszállok egy villamosba, az ott lévők feléről tudom, hogy kicsodák.

– Detektívregényeket olvas?

– Annak előtte nem érdekelték. Amikor detektív lettem, belenéztem egyikbe-másikba, de untattak. Végre a környezetet ismerem, a történeteket pedig túlzot-taknak és lehetetleneknek találom. A valóság egyszerűbb és – különösebb.

– Hát Raszkolnyikov?

– Ó, az más. Azt háromszor is elolvastam.

(Megköszönöm a beszélgetést, de a detektív még tartóztat. Én már mennék. Erre fölkel, lekísér a kapuig. A földszinten az éjszakai rendőrhajszából hazahozott lányok ácsorognak, tizen-tizenöten, pincevirágok, kocsmai töltelékek, a toloncház ismert alakjai, akiket már többször „becinkeltek” és most ismét viszik őket a „jerglibe”. Mind kamaszfürtöt visel, némelyik lakkcipőt is, de harisnyájuk rongyos. Az egyik részeg s tenyerével töröli orrát, a másik rájga zöld körmét. Detektív barátom rájuk se tekint. Őneki ez emberanyag, munka, annyi, mint nekem egy csomó beiratlan kéziratpapír.)

CIGÁNY

(Budai kerti-vendéglő, éjféli után. A fák között pufók, fényes golyók, sárga, piros selyemernyők, melyek színpadi fényt szítálnak az abroszokra. Alkalmi párok vacsoráznak. Autókat a kapuk előtt. A lombok alatt, a kavicsos tér közepén a banda készíti nekik a mákonyt, főzi a szerelmi varázsitalt: sír a száraz fa, brummog a bőgő, hullámszik a cimbalom ábrándja, melyen a lélek elringatózik, csónakázik, mint valami éjszakai tavon, aztán délibábos ködökbe vész el. Amikor a muzsika elhallgat, a primás asztalom elé lép. Fiala, délceg. Kondor haja középütt elválasztva. Nyírt bajusz. Indiai arca a réz és füst glóriájában ragyog. Közlékeny, szaporabeszédű, meleg és emberi. A cigány magát csak „roma”-nak nevezi, ami az ő nyelvükön „embert” jelent.)

– Szóval ismeri a kottát?

– Konzervatóriumot jártam, Budapesten.

– És azt is tudja, hogy kicsoda Beethoven és Wagner?

– Hallottam az Operában. Az én életem csupa muzsika. Nyolcéves koromban az édesapám nyomta kezembe a hegedűt. Az is muzsikuscigány volt. A nagyapám is.

– És a dédapja?

– Arról nem tudok. Talán kolompár, vályogvető.

– Vannak diplomás cigányok is?

– Komárom megyében ismerek egy cigány orvost meg egy cigány szolgabíró.

– Ön hány iskolát végzett?

– Én kérem inkább az élet iskoláját jártam. *(Modora, tájékozottsága olyan, mintha érettségit tett volna.)* Oroszul is beszélek. 1918-ban kerültem haza Szibériából. Hat évig katonáskodtam.

– Mit csinált a fogságban?

– Hegedültem. Irkuckban tizenkét tagú zenekart szedtem össze. Bicskával faragtuk ki a hegedűinket.

– A vörösök nem bántották?

– Minden orosz szereti a cigányzenét. Hanem a csehek. Jatkában egy este – épp játszottunk – híre futott, hogy gyilkolják a magyarokat, erre az oroszok vonatra tettek, még útiköltséget is kaptunk. Velem menekült a bátyám is. Az már a békében Szentpéterváron lakott, a cári udvari zenekar tagja volt, négyszobás lakást tartott, úrimódon élt, leányait zongorázni taníttatta. Most Párizsban muzsikál. *(Úgy vándorolnak, mint hajdan, mikor a kóbor törzs ágakkal, rongyokkal adott jelt, hogy merre bujdosik. A különbség csak az, hogy ekhós szekér helyett gyorsvonat viszi őket.)*

– Tud cigányul?

– Annyit, amennyit mindenki. *(Nevet.)* Lové.

– Na és van elég lové?

- Dehogy, nagyságos úr. Én fizetem a bandát és az impresszáriót. Minden kereset 10 százaléka neki jár. Ez az általános panasz. A cselédszerző, aki elszerződött egy cselédet, egyszer és mindenkorra megkapja a díjat, de mi állandóan fizethetünk.
- Mennyit keres a legnépszerűbb primás?
- Magyar Imre, Kiss Béla legalább százötven pengőt.
- Havonta?
- Naponta.
- Önnek még nem ragasztottak ezerbankóst a homlokára? *(Fejét rázza, búsan.)* Tükröt se törnek már? Nagybögőt se? Nincsenek többé gavallérok?
- Ha valaki egész éjszaka mulat, ötven pengőt ad.
- Mégis a nagyurak közül kiknek húzta?
- Windischgraetz hercegnek gyakran, künn a Hűvösvölgyben, az Auguszt-kertben. Csak az a jazz-band ne volna. A mulatókban, ahol azelőtt 17-18 tagú banda működött, ma mindenütt néger-zenekar van. Ezért annyi a földönfutó, facér cigány. Magyarország nem védekezik, mint például Németország. Tavaly Hamburgba szerződést kaptam. Már útrakészen álltam, akkor értesítettek, hogy a német zenészsövetség nem adta meg a letelepedési engedélyt, mert elvennem a helyet az ő zenészeiktől.
- Akadnak maguk között is gazdagak?
- Veszprém megyében van egy nagybirtokos. Multkor a feleségével itt vacsorázott. Vacsora után odajött hozzánk. „Hát hogy mint vagytok, fiaim? Hallom, mennyire küszködtök. Bizony-bizony nehéz idők.” Bólongatott, vakarta fejét, de azért csak annyit dobott a tányérra, mint más. *(A gazdagság törvénye független minden fajtól, társadalmi állástól.)*
- Hogy telik egy napja?
- Reggel ötkor vetődöm haza, aztán jönnek az „emberek”, egész délután tanulunk a lakásomon, este félkilenckor már itt vagyunk. Percre kell dolgoznunk, különben semmire se megyünk. *(Lám a cigány: a született bohém.)* Nézze őket, nagyságos uram. *(A bandára mutat.)* Olyanok ezek, mint a bárányok. Ha szólnak hozzájuk, beszélnek, ha nem szólnak, hallgatnak. *(Az öreg hegedűs üldögél, a cimbalmos egy akácfához dől, a brácsás lehajtja fejét. De azért mind cigarettáznak, isznak, mert az már a mesterség stílusához tartozik.)*
- Van családjuk?
- Ha az nem volna. *(Sóhajt.)* Ez az egyetlen vígasztatás. Mindenütt sok a gyerek. Annak a kopasznak – tetszik látni – hét leánya van. Mikor hajnalban hazamegy innen, teletömi zsebeit zsemlyével, sonkával, narancssal s eteti őket az ágyban. *(Gyöngéden.)* Mint a fecske a fészekben a fiókáit. A cigánynak mindene a család. Meg az asszony. *(Valami mézes mosollyal.)* A mi asszonyaink nagyon jók. Mind varrnak, gyönyörűen kézimunkáznak, ők segítenek ki bennünket ebben a cudar időben. *(Ősi, babonás imádattal beszél az asszonyokról, kiket Fáraó népe magasabbrendű lényeknek tekint, mert egyedül ők érintkezhetnek a földalatti szellemekkel s ismerősei minden Jónak és Gonosznak.)*
- Varázsolnak még? Jósolnak? Vetnek kártyát?

– *(Kitérően.)* Csak falun.

– Hol laknak itt?

– Többnyire udvaros házakban. A földszinten. *(A törzs ma sem kedveli az emeletet, ragaszkodik a földhöz, a sátrak emlékéhez.)*

– Szeret muzsikálni?

– Csak azt, csak azt. Tessék elhinni, közben elfelejt az ember mindent.

(Máris fölgrrik, kopog a hegedűjén, zsebkendőt terít vállára s a banda oly tisztelettel tekint rá, mint egy vajdára. Megint keseríti-édesíti a szíveket. „Végigmentem az ormódi temetőn.” „Hány csillagból van a szemed, Zsuzsikám?” Lábujjhegyre áll, kinyújtja karcsú törzsét, ágaskodik, hogy ezzel is közelebb érjen az ihlet egéhez, a csillagokhoz és Zsuzsikához. Karja olyan, mint egy nyirettyű. Vércseszemével kikeresi az asztaloknál ülő vendégek közül azokat, akik majd megittasulnak a muzsikaszótól s csínján, finoman bűvöli, varázsolja őket, majd hegedűjét föl-emelve egyenesen egy mulató úr szívének szögezi, arcán föltűnik az az alázatos, fájdalmas korhely, bizalmaskodó cigánymosoly, mely azt mondja, hogy úgy is meghalunk, mulassunk egy kicsit. A tetszést kergeti, mint minden művész. Ha nincs mingyárt sikere, akkor gőgösen-kacérul a banda felé fordul, cifrázza, a maga mulatságára, tánclépésben ide-oda tipeg, fűtyül a világra. Milyen nagyszerű is lehet művésznak lenni, de mégis dilettánsnak, minden éjszakát átmutatni, elhegedülni ezt a rongyos életet. Mennyire megértem őt.)

BOHÓC

(Ponyvából, lécekből összeeszkábált öltöző. Halovány cirkuszi világítás, mely hajdan oly regényesnek rémlett előttem, de most más. Egy orosz artista a tar koponyájára karminfestéket ken, nem tudom miért s olaszul beszél, nem tudom miért. Caballero Perez, a barcelonai katalán, a tányérok szemfényvesztője, harminckét aranyfogát mutogatja és spanyolul meséli el, hogy Mexikóban száztíz méter magasból fogta el szájával a fatekéket, ekkor vesztette el összes fogait, de akkor alapozta meg világhírét. Egy német angolul cseveg, egy arab németül, egy bolgár franciául. A magyarok viszont pesti jassz-nyelven. Én a földön ülök, előttem áll a bohóc. Magassága: 110 centiméter. Kora: 40 év. Szóval legszebb férfikorát éli.)

– Megengedi, hogy átöltözzek, mert sajnos, nemsokára ki kell majd szaladnom. *(Hangja mély, férfias. Leveti kabátkáját, nadrágocskáját, topánkáját, mely olyan, mint egy hatéves fiúcskáé. Frakkot ölt, kockás bugyogót, lakkcipellőt. Egy lepedőszerű, fehér selyem nyakkendőt bogoz. A társalgás önkénytelenül testi dolgokra terelődik.)*

– Hány kiló?

– Negyvennégy. Három kilót híztam, mert másfél évig Németországban vendégszerepeltem. Ott sok sört kellett innom.

– Erős?

– Tessék megfogni. *(Békaizmát feszíti.)*

– Tyúha. És egészséges?

– Mint a makk. Ha valami bajom van, oda se neki. Algírban 39 fokkal lázzal játszottam.

– Az életrajzát.

– Dombóváron születtem. Az apám jómódú fűszeres. Testvéreim mind „normálisak”. Engem beadtak az elemibe.

– Akkor is viccelt?

– Komoly fiú voltam, visszahúzódtam, sokat szenvedtem a többiek miatt, mert folyton bámultak. Nem is labdáztam én soha. Kicsúfoltak. Miért? *(Igazán van, hiszen egy méterrel se vagyunk magasabbak nála.)*

– Jól tanult?

– Utáltam a tanulást. Az apám kivett az első reálból, bádogosinasnak adott Pécsre. Ott még rosszabb volt. Három évig kalapáltam a cinket a sötét műhelyben, csak néha szökhettem el színházba. Egy ottani vaskereskedő már üzletet akart berendezni nekem, mikor a színigazgató – szerencsémre – fölfedezett. Pestre küldött.

– Miért maradt törpe?

– Angolkór. *(A bohóc szakszerű. Inkább a tudományban hisz, mint a régi babonákban, melyek szerint a törpék hátgerincét denevérhájjal, vakondzsírral kenik meg a rossz szellemek.)* Meg aztán púpos is vagyok. Igen, igen. Ez valamikor fáj.

De mostan. *(Kitárja karját és úgy kacag, fölszabadultan, boldogan, gúnyosan is, mint a lángész, aki a hibájából él. Szinte megnő, legalább öt centiméterrel.)* Ez egészen más. Az apám ellenezte a pályámat, de később ő is örült. *(Ime egy ember, kinek a mindenkori tömegek ősi kívánsága, a „panem et circenses” egyszerre teljesült be, még pedig úgy, hogy a cirkusz mingyárt kenyeret is adott neki.)*

– Ha valaki most növesztő port adna, melytől azonnal megnőne, bevinné?

– Ki van zárva. Miből élnék akkor? Húsz éve játszom. Az egész világon ismernek.

– Hol lépett föl először?

– Bécs, Apolló. Két évig London, music-hall. Milánó, Róma, Hollandia, Belgium, Portugália, Dél-Amerika, Buenos-Aires.

– Mi a legnagyobb sikere?

– Egy tánccduett, egy box-paródia. Mind a saját szerzeményem, mert számaimat mindig magam találom ki. *(Egyszerűen.)* Sok hatalmas dolgot alkottam. A gyermekek imádnak. Pesten minden kétéves gyermek tudja, hogy ki vagyok. Gyakran hívnak skarlátos gyermekek betegágyához is.

– Inkognitóban sohase jár?

– Lehetetlen.

– A nagyság átka. Pardon, a kicsiség átka. Remélem, nem sorozták a háborúban?

– Dehogynem. A háború kitörésekor Londonban rekedtem. 1915-ben haza küldtek az angolok. Velem igen kedvesek voltak. Egy nőegylet elnöknője még egy font sterlinget is adott útravalóul. Azon a hajón, melyen jöttem, csupa internált nő volt, háromezred asszony, leány. *(Büszkén.)* Én az egyetlen férfi. Alig érkeztem haza, megkaptam a rózsaszínű sorozó cédulát.

– Levetköztették a sorozáson?

– Le. Az orvos csak rám pillantott, azt mondta: „végleg alkalmatlan.”

– Milyen címen?

– *(Magára mutat.)* Ezen a címen.

– Látott már kisebb törpét? *(A kérdés tapintatlan. Nem is hallja meg mingyárt. Mintha egy költőtől azt kérdeznék, hogy látott-e már nagyobb költőt.)*

– Én?

– Igen.

– Valami franciát. Az 90 centiméter volt. Vagy 85. Nem tudom.

– Nana *(szelíden megfenyegetem)*, vetélytársainkat nem illik nagyobbítani. Aztán nem is érdemes. Élt valamikor egy görög – Philetas, – az olyan kicsiny volt, hogy ólomcipőket viselt, mert különben elfújta volna a szél. Aztán élt egy másik törpe is, aki 60 éves korában 38 centiméter volt.

– Az ilyen kisebbfajta törpék azonban nem intelligensek. *(Ezt ő mondja.)* Nincs bennük semmi ambíció.

– Mi érdekli?

– A nők.

– A törpe nők?

– Azoktól undorodom. Külföldön is mindig elkerülöm őket. Ha én kicsi vagyok, legalább ők legyenek nagyok. A magas nőket imádom.

- Miért nem nősül meg?
- Ahhoz még nem komolyodtam meg eléggé. Talán később, ha majd nem lesznek ilyen nagy sikereim. Pompás legénylakásom van itt a ligetben. Akkor is fönntartják számomra, ha külföldön járok.
- Egyébként mi a vágya?
- Jól élni, autót tartani, szépen öltözködni.
- Hányas a cipője?
- 34-es.
- Keztyűje?
- 6-os.
- Ruhái bizonyára kevesebbe kerülnek, hiszen alig kell hozzájuk szövet.
- A szabó csak annyit számít, mint másnak.
- Milyen szép ez a drapp felöltője meg ez a világos kalapja.
- Otthon van még sok. Van egy antilop-betétes gyönyörű cipőm is. Ha azt látná. Sajnálom, hogy nincs itt.

(Megígérem, hogy legközelebb az antilop-betétes cipőjét is megnézem s elbűcsúzkodom, mert a bohóc már kürtőkalapban szalad a porondra. Parányi létrára mászik, orra bukik, felpofozzák, szappanhabbal maszatolják arcát s a tömeg röhög, mert ezek az évezredes attrakciók sohasem kopnak el. Körötte a lovak képviselik a cirkusz költészetét. Karcsú paripák rohannak be, mogyoróbarna paripák pirosarany szerszámmal, seregélyszürke paripák zöldeszüst szerszámmal és libegnek, könnyedén, egészen emberien, mint a meztelen színésznők. Künn az istállók körül, a lovaglóiskola félhomályában rózsaszín villanyláng ég.)

ÉKSZERÉSZ

(Az öregapja is ezt a mesterséget folytatta, az apja is. Kiskorában, mint mi a homokban, gyémántporban játszadozott s később élete útján nem pipacsok, nefelej-csek nyíltak, hanem rubintok, zafírok. Hatvanesztendő, ősz. Kezében amerikai rögzítő-csipesz mozog, mellyel asztalán féregként nyüzsgő drágaköveket csip-pentgeti. Lámpa ég előtte, mely a napfényt utánozza, mesterséges erőfényt áraszt. Ebben a színek nem fakulnak meg. A háttérben viharvert páncélszekrény sötétlik, még a nagyapjáé, telistele kincsekkel. Az ékszerésznek zafir-szeme van. Azon okuláré. Leveszi és így beszél.)

– Harminc év óta viselem. Mi már fiatalkorunkban okulárét hordunk, vigyázatos-ságból. Ezek az apróságok itt előbb-utóbb tönkreteszik szemünket.

– Mik ezek?

– Ceyloni világos zafír, rózsaszín gyémánt, zöld gyémánt, fekete gyémánt.

– Fekete gyémánt. Hát nem csak a szén az? (A fehér gyémántokkal elvegyülve olyan, mint a cukrozott mák.) Honnan való?

– A belga Kongóból.

– Melyik a leggazdagabb világrész?

– Ázsia, Dél-Afrika, Amerika.

– És Európa?

– Az a legszegényebb. (A mi szomorú világrészünk nem tud álmodni ilyen forró és tündökletest.) Itt csak az opál terem, a gránát, a topáz. Szóval a félnemes kövek.

– És az egészen nemes gondolatok.

– Az ékkövek igazi hazája: India, Ceylon, Brazília.

– Honnan ismeri föl a hamisítványt?

– Csak rátekintek. Újabban a gyanús köveket átvilágítják Röntgen-sugarakkal.

– Mint a beteg tüdőt.

– Az utolsó huszonöt esztendőben egyébként a drágaköveket teljes sikerrel gyártják, mesterséges, vegyi úton.

– *Homunculus*. A középkor álma. Miből készülnek?

– A zafír alumínium-földből. Épp oly kemény, mélytüzű, mint az igazi. Festik. A rubint krómmal.

– Melyik ma a legdivatosabb kő?

– A brilliáns és smaragd. Különösen a fehér-smaragd. Ennek az ára naponta emelkedik. Amerika keresi. Az diktálja az ütemet.

– Melyik a magyar kő?

– A rubint. („*Rubintos gyémántom.*”) A tulipán-korszakban háromszínű kövekből összeállított ékszereket viseltek.

– Vannak levitézlett kövek?

– Az opál. A mayerlingi katasztrófa után azt rebesgették, hogy Stefánia szerette az opálokat, ezért történt minden. Főrangú hölgyeink egymásután túladtak opáljukon. Baljós kőnek tartják.

– Honnan keletkezhetett ez a hit?

– Talán onnan, hogy az opál az egyetlen kő, mely tényleg megbetegszik: tollassá, felhőssé válik, viselés közben széttöredezik.

– A többi kő egészséges?

– Mindegyiknek van valami hibája. Minél szebben ragyog, minél kiválóbb, minél nemesebb, annál inkább.

– Akár a lángésznek.

– Milyen babonák járnak ma?

– A régiek, melyek évezredek előtt. Tegnap este egy társaságban megpillantottam valami polgári nő ujján egy alexandritot. Rendkívül ritka kő, életemben alig láttam belőle tíz darabot. Nappal zöldes, lámpafénynél pirosas. I. Sándor cártól kapta nevét. Egy orosz paraszt találta valahol a hegyek között, bevitte a városba, a cárnak ajándékozta. Ez a hölgy nem gazdag, de kijelentette, hogy semmi áron se válnék meg tőle, mert amióta viseli, minden, amibe belekap, sikerül. Az ősi hitet nem lehet kiirtani az emberiségből. Valaha az ékköveket nem is értékük miatt becsülték, hanem varázsszerűen használták, szemverés, megrontás ellen, szerencsehozóul. Mindegyikhez száz és száz legenda tapad. Nem is csoda. Olyan szépek, tartósak, szilárdak, tüzesek, hogy a képzelet mindig önálló, titokzatos életet tulajdonított nekik, öntudatot sejtett bennük. A gyémántról azt hitték, hogy ősnemzés útján szaporodik, a nagyból kicsinyek születnek. Varangyosbékák agyvelejében, hizlalt kappanok rothadó beleiben igyekeztek kitenyészteni. Egy középkori varázsló látta, hogy az ecetben önmagától mozog, szikrája meggyújtja a szalmakazlakat. A harcosok a porával dörzsölték be lándzsájuk hegyét, akkor az átdöfte a legvastagabb páncéling vasát is. A rubin egy fajtáját ma is *pigeon-blood*-nak nevezik, galambvérnek. Kleopatra császárnő rubinjait galambvérrel locsoltatta, hogy megpirosodjanak. A rege szerint egy indiai herceg véreből támadt. Erősítette a lelket, viszont a testet megoltalmazta a döghaláltól, a kolerától, az a víz, melybe belemártották, meggyógyította a beteg állatokat. A zafír egy indiai isten szeme. Véd a szegénység ellen, – ami bizonyos mértékben igaz is, – csillapítja a vérzést, ha déli hőségben a pusztaságban eltikkadunk, csak meg kell nyalnunk, hús-kék fénye oltja a szomjúságot, a tej, melybe zafirt teszünk, behegeszti a sebeket. A smaragd egy indiai harcos epéjéből való, a hűség és szűziesség jelképe, megreped, ha parázna némbert viseli, gyógyszere a vérbajnak, a pokolvarnak és leprának, általa rájöhethünk mindenféle hazugságra és csalárdságra. A gránát jókedvre derít, az ametiszt kijózanítja a részegeket, a jáspis ellenméreg, az agát élesíti a látást, a beril szerelmet gerjeszt, a krisolittól pedig sivalkodva fut el a Sátán.

– Melyik drágakövet tartja ön a legszebbnek?

– A zafírt, a hat rejtélyes sugarával.

– Melyiket a legfurcsábbnak?

– A tigrisszemet, mely úgy villószik, mintha csakugyan élne.

- Melyiket szereti legjobban?
- Ezt a jácintkövet. (*Selyempapírból kipakolja. Olyan, mint egy barna malátacukor.*) Négyszáz esztendő.
- Meddig élnek a drágakövek?
- Némelyik örökké. A *British Múzeum*-ban ókori ékköveket is látni. A haláluk az, hogy eltűnnek, mint a Nagy Mogul, nem tudni, hová.
- Hallott-e rejtélyes eltűnésekről?
- Fiatalkoromban egy ékszerész mesélte, hogy asztalkájáról, a kertből ellopott egy szarka egy rózsaszín turmilant. De megtalálták a fészkében. Egy öt éves kisleány lenyelt egy gyémántot. Azonnal megoperálták, mert a gyémánt éles, kiszagattja a beleket. Még a gyomrában lelték meg.
- A drágakövek *star*-ja?
- A *Culliman*, az angol korona kincse. Háromszázhatvan karát. Tulajdon szemmemmel láttam. Ekkora. (*Mutatja az öklét.*)
- Hát a Koh-I-Noor?
- Azt már rég leverték. A dicsőség ezen a téren is mulandó. Károly király titkárja eladta a Habsburgok háromszázéves, híres családi smaragdját *Bienenfeld*-nek, a párizsi ékszerésznek. Ez igen merész ember. Spekulálni akart. Minthogy több hibát vett észre benne, összetörte, széthasogatta s így a legnagyobb része értéktelenné vált. De egy kis darabja kifizette az egészet. Multkor, mikor Párizsban találkoztam vele, sopánkodott, hogy elszámította magát. Tízszer ennyit nyerhetett volna, ha ügyesebb.
- Az ilyen ékszernek nincs külön, történelmi értéke?
- Semmi. Csak az anyag. A drágakőtőzsdén a legteljesebb demokrácia uralkodik. (*Mallármé szavaira gondolok: „az érzéketlen drágakövek, a kemény, szívtelen drágakövek...” Csillogó lapjukkal meredten, közönyösen szemlélik századok futását, tragédiákat és könnyeket, nem indulnak meg, nem emlékeznek semmire. Tűzük tovább ég, mint a mi kis lobogó lángocskánk. Túlélnek bennünket. A Nap és Föld ősi ereje lakozik bennük, valami isteni, elpusztíthatatlan erő. Ők a gazdagság, mi pedig fájó testünkkel, szenvedő idegzetünkkel a szegénység vagyunk. Tömény-alakban sűrítik magukba az értéket. Elmenet nekem is eszembe villant az a gondolat, mely itt mindenikben felöltött volna, hogy mellényzsebemben kivilhelném innen a hatalmat, a szabadságot, az életet. De csak ezeket a jegyzeteket hoztam magammal.*)

ÍRÓ

(Mit komédiázik, hogy fogad-e, vagy sem? Hisz valamikor együtt játszottunk a porban, ma is egy tányérból eszünk, egy ágyban alszunk. Félrerántom a függőnyt dolgozószobája ajtajáról, nagy robajjal betörök hozzá. Az ismert óriási íróasztal, töltőtollak, írógép a földön, lila üvegtál, melynek vizében cigaretták elmerült csonkjai úszkálnak, mint vízhullák, a szerteszórt kéziratpapirokon pedig ilyenféle érthetetlen firkák: „Itt föltétlenül tompítani!” „A tél sötét lámpája...” „G. sápadt, de nem kiírni, csak éreztetni...” Ott ül egy széken, a levegőbe néz. Úgy tesz, mintha levegő volnék. Otthonosan letelepszem vele szemben a díványra, egy darabig rábámulok, várok, miután pedig még mindig nem beszél, én szólok meg):

– Szervusz.

(Nem felel.)

– Mi bajod? Zavarlak?

– Hagyj.

– Dolgozol?

– Látod.

– Látom, hogy semmit se csinálsz.

– Ezt te nem érted.

– Vagy úgy? Nem tudtam, hogy ily rossz viszonyban vagyunk egymással. Könnyű neked, barátom. Én tartalak el.

– Igazán?

– Nyílt titok.

– Érdekes. És téged ki tart el? Kíváncsi vagyok, mit csinálnál nélkülem, mit látnál, mit hallanál, ha nem lennék állandóan melletted. Vak lennél öregem, vak és süket. Hálátlan vagy.

– Csak annyira, amennyire te.

– Tehát mit óhajtasz?

– Gondoltam, most majd rólad is írok egy „Alak”-ot.

– Énrólam? *(Mosolyog.)* Szamárság.

– Miért?

– Mert ennél rosszabb tippet nem is találhattál volna. Itt nincs semmi. Az író a világ legtartalmatlanabb embere. Üres, egészen üres. Tartalma a könyveiben van. Ha élményeket keresel, melyek ősi rétegekben rakódtak le egy lélekre, emlékeket, tapasztalatokat, érzéseket, akkor fordulj egy manikűrös-kisasszonyhoz, vagy egy gyógykovácshoz.

– Ezt azonban mégsem adhatom így be a közönségnek.

– Akkor rajzolj neki egy szép, bohém, halvány költőt, akit kíván és elképzelsz magának s rossz filmekből ismer. Szedd elő a romantika lejátszott lemezeit. Írd, hogy selyem pizsamában feküdtem, ideggörcs kínozott, egész éjjel nem tudtam aludni, veronál-mérgezésem van, azonkívül viszonyom egy mozi-színésznővel, iszom,

morfium nélkül egy sort se vagyok képes írni. Kenj le ilyesmit. Szóval hazudj. Ehhez te jobban értesz.

– Ne szerénykedj. Te is elég jól tudsz hazudni.

– Az én hazugságaim mások: azok többek az igazságnál.

– Mondd, mi a te életed?

– Ez, amit tátsz. Szakadatlan műhelymunka, küzdelem a kifejezésért.

– De ha folyton itt aszalódsz és nem veted be magad az élet drámájába, honnan kapsz anyagot?

– Csak a műkedvelők hiszik, hogy a témák ott künn hevernek. Azok itt vannak mibennünk, ha vannak. Aki egyszer a világra született és kinyitotta szemét, annak egy egész életre van anyaga. Aki pedig tudja, hogy egyszer majd meghal, annak ez éppen elegendő ösztönzés erre a rejtélyes foglalkozásra.

– Mit akarsz?

– Írni.

– Boldog vagy?

(Erre már nem válaszolt, végkép elnémult, megint egy pontra meredt. Alkalmasint pózolt. Én nem törődtem vele többé, az írógéphez ültem, lekopogtattam ezt a párbeszédet, ahogy történt, minden ferdítés és magyarázat nélkül. Amikor a kész cikket lobogtatva eltávoztam, utánam pillantott valami furcsa mosollyal, melyben részvét volt, egy kis lenézés és sok szeretet. De nem fogott velem kezét.)

SÍRÁSÓ

*(Tündérbert ma a temető. Zöldbársony borítja a sírokat s az áprilisi szélben kan-
kalinok, árvácskák borzonganak. Cseresznyefák hajlanak a sövényekre habzó
fehéren és ringlófák, mandolafák, körtefák, mint a japáni menyasszonyok, délibá-
bosan, valószínűtlenül szépek. A sírkövek márványa már átlangyosodott a meleg-
től. Egyik fölfelé kapaszkodó lankán frissen ásott sírgödör mellett ül a sírásó,
munkája után, fáradtan, hajadonfőtt s verejtékét törölgeti csikos zsebkendőjével.
Mellette a földön városi sapkája bádoggommbal. Ötvenhároméves, fehérmegeyi,
kálomista. Betekint a sírba, mely olyan mélynek tetszik, mint az Atlanti-óceán
legmélyebb pontja. Így beszélgetek vele.)*

– Milyen mély?

– Ez? Mint mindegyik. 189 centi.

– Miért épp annyi?

– Így szabja meg a törvény. Ez a hivatalos. *(Kis szünet. Kapirgálja ásójával a földet, én meg nézem a „hivatalos” sírt, mely csak 189 centi.)*

– És hány óra alatt ás meg ilyent?

– Az ám, hány óra alatt. *(Mulat tájékozatlanságomon.)* Némelyikhez egy nap is kell. Földje válogatja. Ez a domb például nyers, zsíros agyagföld. Téglának, edénynek való. Csak vegyíteni kellene homokkal. De van arébb sziklás talaj is. Az komisz. Belecsempül az ásó.

– Melyik esztendő volt legnehezebb?

– Az 1918-ik. A spanyolos.

– Hallottam, hogy akkor nem győzték a munkát?

– Már akik. *(Önérzetesen.)* Mi mindig győztük. Igaz reggeltől-estig dolgoztunk, segítséget is kaptunk. Különben akkor abba a hátsó szögletbe temettünk, mert ott porhanyós a föld, ott könnyű ásni.

– Hány temetés esik egy napra?

– Hol hogy. Hat-hét. Néha tizenkettő-tizenhárom is.

– Előfordul, hogy egy sincs?

– Minden évben. Egyszer. Kétszer. Nagyon ritkán. *(A földre pillant.)*

– Mért süppedt be ez a sír?

– Mert beledobták a koszorúkat is. A nedvesség elpárolgott, a talaj megereszke-
dett, lezuhant.

– Kit temettek ide?

– „Rátemetés” volt.

– Mi az?

– Meghalt egy fiatalasszony, az ura két nap mulva agyonlőtte magát, aztán azt kívánta, hogy egy sírba temessék a feleségével. Hát föltártuk a sírt. Most együtt vannak.

– Melyik a legjobb koporsó?

- A fenyőfa. (*Szakértelemmel.*) Különb az, mint akár a bükk, akár a tölgy. Középtalajban huszonöt évig is eláll.
- És az érc?
- Azt csak úgy nevezik. Cinkplé az. Ha ráhányjuk a földet, azonnal behorpad, összeroskad a súly alatt. És megeszi a salétrom. Szemnek való. Hanem a fenyő... (*Dícséri a fenyőt.*)
- Mennyi idő alatt hantolnak be egy sírt?
- Nálunk hamar megy. Öt perc se kell és kész.
- És a kiföldelés, az exhumálás?
- Akkor kesztyűvel illetem a tetemet.
- Mióta sírásó?
- Harminc esztendeje.
- Maga a legöregebb?
- Van itt egy, aki két évvel idősebb. De vannak még tízen, kezdők. Afféle napszámosok, zsellérgyerekek, falusiak. A legfiatalabb huszonnégy éves.
- Mindig ezzel foglalkozott?
- Azelőtt cserepes voltam. Edényeket készítettem.
- És miért...? (*Nem mondom ki.*)
- Mert nem fizették meg a munkámat. (*Haragosan.*) Hát azt gondoltam... (*Dühös mozdulat és nyomban elnémul.*)
- És az apja mi volt?
- Csizmadia. Fehérmegyében.
- Sokan látogatják a sírokat?
- Ismerek olyanokat, kik már harminc esztendeje kijárnak, minden áldott nap, jó időben, rossz időben. A legnagyobb viharban is. És mindig ugyanabban az órában. Nyilván fogadalmat tettek.
- Kit siratnak leginkább?
- Talán a gyerekeket. A kisgyerekeket. Meg a nagylányokat, a tizenhét-tizennyolcéves eladó lányokat. A menyasszonyokat.
- Ismerőst temetett?
- Sokat.
- És rokont?
- Egyet se. (*Gyorsan.*) Soha.
- Emlékszik valamire, olyan temetésre, mikor maga is meghatódott, sírt?
- Sok mindent meséltem én azelőtt. (*Gondolkodik.*) De mióta orosz fogságba jutottam, mindent elfelejtettem. (*Rám tekint.*) Azóta semmire se emlékszem.
- De azért egészséges, jól alszik. Nem babonás? Sohase fél?
- Mitől? (*Vállat von.*) Ha künn a harctéren a golyók közt nem féltem, mitől félek itt?
- Nincsenek szellemek? Kísértetek?
- (*Határozottan.*) Nincsenek.
- Mondja, mikor halunk meg?
- (*Nem felel.*)

– *(Segíteni próbálok.)* Télen, a ködben, mikor fúj a szél és zuhog a zápor... mikor annyi a beteg...

– Nem. Ilyenkor. Tavasszal meg ősszel. Amikor a fák rügyeznek és hullanak a levelek. Velük pusztulnak az emberek.

– Miért?

– Mert így rendelték. Áprilisban meg novemberben van mindig a legtöbb temetés. A természet parancsa.

(Fölkel, kezébe veszi az ásót, fejébe nyomja szép, új sapkáját, hazafelé ballag. Az arca kemény, józan, barna. Ajkára dohánysárga bajusz konyul. Nem az a démonian-kedélyes, középkorias sírásó, akit Shakespeare álmódott meg. Rendes, nyugdíjas hivatalnok. Nős, gyermektelen. A bort is csak okkal-móddal kedveli. Itt a temetővel szemben van egy korcsma. Mellette földszintes, konyhakerttel körülvett házikó. Abban lakik. Bemegy, már várja az ebédje, melyre ugyancsak rászolgált. Leül, kanalazza a paradicsomlevest, jóízűen.)